

Stedsanalyse Odda Smelteverk 2008

Stedsanalyse Odda Smelteverk 2008

Dokumentinformasjon

Oppdragsgiver:	Odda kommune
Rapportnavn:	Stedsanalyse Odda Smelteverk 2008
Utgave/dato:	001/2008-05-25
Oppdrag:	517964 - Stedsanalyse Odda
Oppdragsbeskrivelse:	Rapporten er en kulturhistorisk stedsanalyse utarbeidet i henhold til Riksantikvarens DIVE-metode. Analysen er utført i 4 trinn: Beskrivelse, fortolkning, vurdering og aktivering. Analysen skal bidra til at stedets kulturhistoriske kvaliteter og muligheter ivaretas og aktiveres som fellesgoder i stedsutviklingen. Analysen munner ut i et konkret forslag til løsning på smelteverkstomtens utfordringer.
Oppdragsleder:	Tallaksen Harald
Fag:	Plan
Tema:	By- og tettstedsutvikling; kulturminnevern
Leveranse:	Rapport / utredning
Skrevet av:	Harald Tallaksen
Asplan Viak AS	www.asplanviak.no

Odda Smelteverk gikk etter 95 år konkurs i 2003. Med det var en av Oddasamfunnets viktigste hjørnesteinsbedrifter borte. Hele framveksten av Odda by var tuftet på utnyttelsen av kraften i Tyssedal og produksjonen av karbid og cyanamid på Odda Smelteverk. Smelteverket og Odda sentrum ligger begge på elvesletta ved utløpet av elva Opo. Området som bedriften beslaglegger er nesten like stort som hele det bymessige sentrumsarealet. Ønsket om en ny utnyttelse av området kom derfor raskt på banen. Konkursboet har brukt noe tid på å realisere verdiene innenfor bedriften i form av riving og flytting av utstyr.

Midlertidig fredning

Allerede i desember 2003 fattet Hordaland fylkekommune et midlertidig fredningsvedtak for deler av smelteverksområdet. Begrunnelsen for vedtaket var at de tekniske og industrielle kulturminnene i Odda og Tyssedal, sammen med Rjukan og Vemork, er blant de mest sentrale kulturminnene fra denne viktige perioden for norsk industrireiseing rett etter forrige århundreskifte. Ved-

taket omfattet spill/taubanehus på importkai, taubane, beskyttelsestak over riksvei, råmateriallager (skalltaket), 3 kalkovner, kokstørkeanlegg, blanderom og ovnshus III.

UNESCO's verdensarvliste

Etter råd fra Riksantikvaren offentliggjorde miljøvernministeren i mai 2007 at en ville føre Odda, Tyssedal og Rjukan på Norges tentative liste for verdensarv. Det skulle senere utarbeides en nominasjon for behandling i UNESCO's verdensarvkomité. Hordaland fylkeskommune hadde da i lang tid arbeidet for å få de tekniske og industrielle kulturminnene inn på UNESCO's liste. Forslaget vakte strid i lokalsamfunnet og ved en folkeavstemning i september 2007 ble det flertall mot at en slik søknad skulle fremmes.

Reguleringsplan

Samme år la kommunen fram et forslag til reguleringsplan for smelteverksområdet. Planen (alt. 2) foreslo spesialområde bevaring for de samme kulturminnene som fylkeskommunen hadde midlertidig fredet, med unntak

av ovnshus III (karbiden). I tillegg til disse viste planen bevaring av 13 større og mindre bygninger i form av kontorbygg, lindehus, laboratorium, verksted og lager med mer. Ingen deler av cyanamidfabrikken var foreslått vernet. Planforslaget viste også en ny veitrase for riksvei 13 gjennom området med kobling til eksisterende trase i en ny rundkjøring rett vest for eksisterende bro over Opo.

Fylkeskommunen fremmet i august 2007 innsigelse til planen. Bakgrunnen for dette var hensynet til nasjonale kulturminneverdier. Omfanget av vern var for lite og foreslått veiløsning gjennom området kom i konflikt med verneinteressene.

Oppstart av fredningssak

I desember 2007 fulgte fylkeskommunen opp dette vedtaket ved å varsle oppstart av fredningssak med et utvidet interesseområde som også omfattet deler av cyanamidfabrikken og mellomliggende bebyggelse. Omfanget av fredning vil avklares gjennom selve fredningsprosessen der endelig avgrensing vil

avhenge av i hvor stor grad øvrige kulturminneverdier blir sikret gjennom regulering til spesialområde bevaring (pbl. § 25.6) i kommunal reguleringsplan.

Nye eiere

Odda kommune har ervervet 7 bygninger inne på området (lindehuset, hovedkontoret, portvakt, sentralbad, verksted, laboratorium og tekniske kontorer). Området kalles "Odda smelt1". Parallelt ble prosjektet "Oddaprosessen" etablert som et prosjekt innenfor Riksantikvarens verdiskapingsprogram på kulturminneområdet. Prosjektet er i samarbeid med Norsk Vassdrags- og Industristadmuseum i Tyssedal og med støttespillere innen lokal industri og Hordaland fylkeskommune. Målet med prosjektet er å omskape det gamle smelteverksområdet til en levende og integrert bydel i Odda sentrum. Som en følge av prosjektet er det etablert et vitensenter i laboratoriet, og det jobbes med istandsetting og ny bruk for de øvrige bygningene.

En lokal investorgruppe kalt SNU (Smelteverkstomta Næringsut-

vikling AS) har kjøpt det øvrige området med bygninger og anlegg. Gruppen ønsker i første omgang primært å etablere et sentrumsnært kjøpesenter inne på området der cyanamidfabrikken i dag ligger. Øvrige bygninger ønskes solgt til ulike næringsformål, og området for øvrig utviklet til nye virksomheter.

Tidligere rapporter

Det har tidligere vært utarbeidet en egen stedsanalyse for sentrum ("Stedsanalyse og idékatalog for Odda", ARCHUS arkitekter AS / Nordplan AS, 1997). Rapporten "Odda Smelteverk – vurdering av verneverdier" ble utført for Hordaland fylkeskommune og Norsk Vasskraft- og industristadmuseum i 2006 (Helge Schelderup siv.ark. MNAL as v/ Gro Lavold).

Stedsanalyse etter DIVE-metoden

På bakgrunn av innsigelsen til reguleringsplanen har den videre utviklingen av området midlertidig stanset opp. For å komme videre i prosessen, både med reguleringsplanen og med fredningssaken, anbefalte

Stedsanalyse Odda Smelteverk - Bakgrunn

fylkeskommunen og Riksantikvaren at det ble utarbeidet en kulturhistorisk stedsanalyse for smelteverksområdet etter den såkalte DIVE-metoden. I februar 2008 engasjerte Odda kommune Asplan Viak til å utarbeide en slik analyse. Arbeidet ble finansiert av kommunen, fylkeskommunen, Riksantikvaren og midler fra "Oddaprossessen". Ansvarlig for dette arbeidet har vært siv.ark. MNAL Harald Tallaksen med bistand av landskapsarkitekt Thea Kvamme Hartmann.

Parallelt med stedsanalysen har Asplan Viak også utarbeidet en handelsanalyse og en trafikkvurdering for Odda. Arbeidet med de ulike rapportene ble slutført i mai 2008.

Metodikk

En DIVE-analyse er en kreativ, kritisk og medvirkningsbasert arbeidsprosess. Målet er å bidra til at stedets kulturhistoriske kvaliteter og muligheter ivaretas og aktiveres som fellesgoder i stedsutviklingen. Gjennom fire, målrettede trinn omdannes historisk informasjon, fra passiv til operasjonell kunnskap. I løpet

av prosessen belyses områdets kulturhistoriske: 1) karakter, 2) betydning, 3) muligheter og 4) handlingsrom, gjennom en serie beskrivende, fortolkende, vurderende og aktiverende arbeidsledd.

Medvirkning

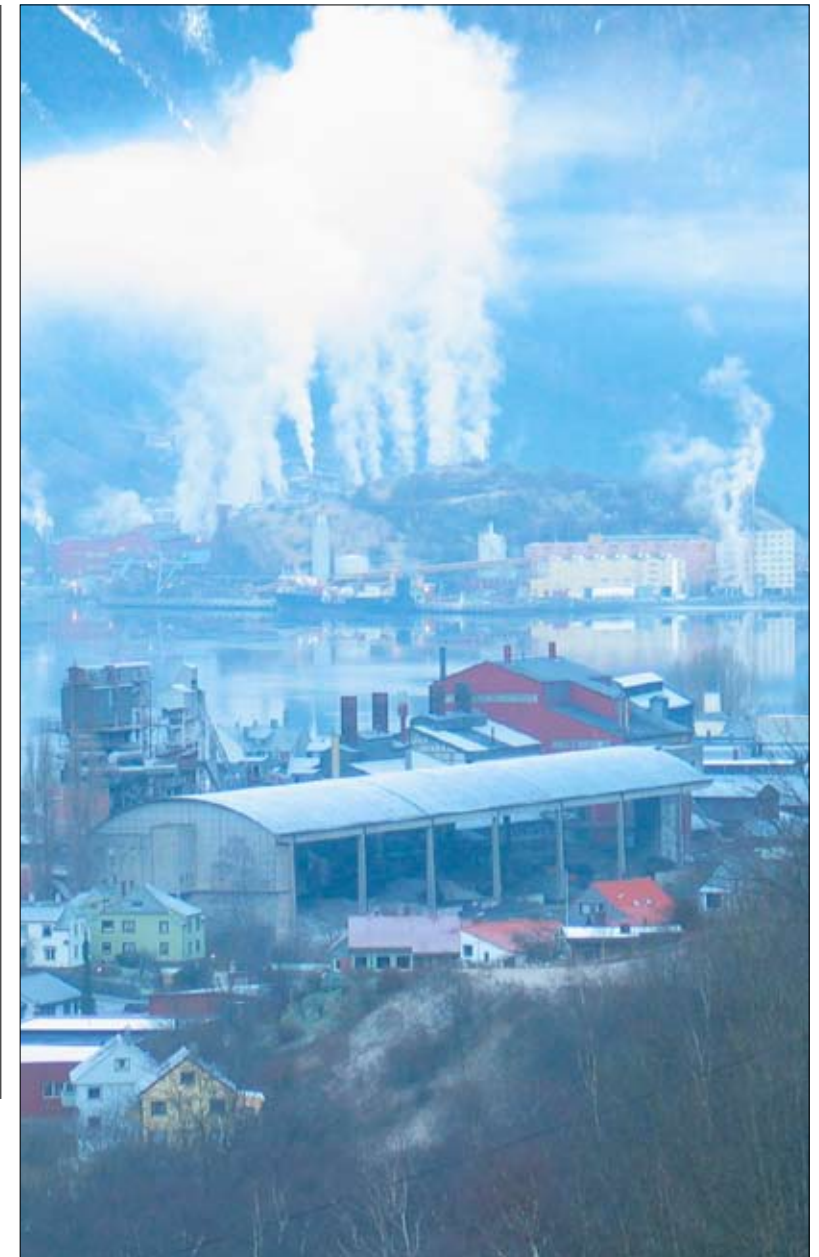
Til arbeidet med stedsanalysen for Odda smelteverk oppnevnte Odda kommune en representativt sammensatt medvirkningsgruppe som har fungert som en diskusjonspartner og som har kommet med innspill til arbeidet. Gruppen har bestått av følgende deltakere:

- Kultur- og idrettsavdelinga, Hordaland fylkeskommune v/Per Morten Ekerhovd og Inger Lena Gåsemyr
- Norsk Vasskraft- og Industri stadmuseum v/Randi Bårdtvedt
- Odda Handelstandsforening
- "Oddaprossessen" v/Nina Kontorp
- Reiselivet i Odda v/Jostein Soldal
- SMB gruppa v/Vidar Dagestad
- Smelteverkstomta Næringsutvikling AS v/Knut Kvandal

- Statens vegvesen v/T. Austrud
- Ungdomsrepresentant Øyvind Tømmernes
- Vision Invest AS
- Bark Arkitekter AS

Det har vært avholdt 3 møter i Odda med medvirkningsgruppa. De ulike deltakerne i gruppa representerer ulike interesser og har naturlig nok til dels avvikende syn på smelteverkstomtas framtid. Sluttproduktet i form av denne stedsanalysen avspeiler derfor nødvendigvis ikke medvirkningsgruppas syn i et og alt, men er Asplan Viaks innspill og faglige råd.

Riksantikvaren ved Dag Arne Reinart har gitt faglige råd under arbeidet og har deltatt i møtene. Odda kommunes prosjektleder har vært Svenn Berglie, tjenesteleder for Teknisk forvaltning.

Trinn 1: Beskrivelse – historisk utvikling, innhold og karakter

I analysens første trinn etableres kunnskapsgrunnlaget som skal være utgangspunkt for vurdering av kulturarvens kvaliteter og muligheter i stedsutviklingen. Kunnskapsgrunnlaget skal vise hvordan naturgitte og kulturelt betingede forutsetninger og forhold, hver for seg og samlet, har formet analyseområdet, og belyse sammenhengene mellom stedets historiske "fortellinger" og dagens omgivelser. Analysens geografiske rammer og tematiske kunnskapsbehov defineres ut fra plan- eller prosestetilknytning og arbeidets problemstillinger. I denne analysen for Odda smelteverk er det valgt ut 4 geografiske nivåer ("flyhøyder"):

1. Verden utenfor Odda
2. Odda by
3. Smelteverksområdet
4. De enkelte bygningene

Arbeidet omfatter følgende aktiviteter:

- *Innhenting og kartlegging av historisk informasjon*
- *Systematisering og organisering av informasjonen*
- *Utdyping og bearbeiding av kunnskapsgrunnlaget*

Tidsvinduer

Det er situasjonen på analyse-tidspunktet som er springbrettet for dykket ned i historien, ettersom dagens bylandskap rommer og viderefører fortidas funksjoner, strukturer og visuelle innhold. Dagens omgivelser kan dermed fungere som historiske ledetråder, som på "arkeologisk" vis kan følges tilbake i tid, gjennom de historiske lagene, for å finne de historiske opprinnelsepunktene. Underveis søkes etter informasjon som kan forklare de historiske fortellingenes samfunnsmessige kontekst og situasjon.

I analysen brukes en tid-rom matrise (tidsvindu) som redskap for systematisering og formidling av historisk informasjon. Matrisen gir oversikt over stedets historiske utvikling, innhold, sammenhenger og tidsdybde og kan brukes gjennomgående i alle analysetrinnene (kilde: Riksantikvaren).

Tidsdimensjon	Rommelig dimensjon			
	Verden utenfor	Odda by	Smelteverksområdet	Bygninger
2003 -> Nåtid - på jakt etter ny identitet				
1970-2003 Miljøvern - omsetningssvikt, konkurs				
1945-1970 Modernisering - framtidsoptimisme				
1921-1945 Skiftende tider - konkurs og nye eiere				
1906-1921 Etablering av industrien - fra bygd til by				
1850-1906 Turisme - vakker natur				
> 1850 Bondesamfunn - selvsberging og kirkested				

Blankt felt
Ingen informasjon tilgjengelig

Historisk matrise

Tidsdimensjon	Rommelig dimensjon			
	Verden utenfor	Odda by	Smelteverksområdet	Bygninger
2003 -> Nåtid - på jakt etter ny identitet				
1970-2003 Miljøvern - omsetningssvikt, konkurs				
1945-1970 Modernisering - framtidsoptimisme				
1921-1945 Skiftende tider - konkurs og nye eiere				
1906-1921 Etablering av industrien - fra bygd til by				
1850-1906 Turisme - vakker natur				
-> 1850 Bondesamfunn - selvberging og kirkested				

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Liberaliseringen av energipolitikken har gjort strøm til en handelsvare. Et internasjonalt kraftmarked bidrar til kjøp og salg av elektrisk energi over landegrensene. Lokalisering nær kraftkilden er ikke lenger et konkurransefortrinn eller en teknisk forutsetning. Resultatet er økte strømpriser og nedlegging eller utflagging av tradisjonell, kraftkrevende industri i Norge. Tilgang til billig arbeidskraft har fått større betydning i en globalisert verden. Oljeeventyret nærmer seg slutten og fokus på global oppvarming og miljø retter fokus mot energiøkonomisering og ny miljøteknologi.

Internasjonalt er det en økt interesse for industriens kulturminner. Mange norske byer og tettsteder transformerer tidligere sentrumsnære industriområder til ny virksomhet, ofte boliger i kombinasjon med nye næringer/handel.

Fortsatt er byen preget av store, kraftkrevende industribedrifter som Norzink og Illemenitt-smelteverket i Tyssedal. Etter nedleggelsen av Odda Smelteverk, en av byens hjørnesteinsbedrifter, søker byen en ny identitet. Nedleggelsen har frigitt store arealer i sentrum og på Almerket. Ulike investorer har lagt fram planer for ny utvikling av disse områdene. Utvikling av reiselivsnæringen i Røldal og Seljestad åpner opp for en ny giv for Odda som handelssentrum og besøksmål innenfor turisme. Odda har behov for en omlegging av dagens riksveier gjennom sentrum. Det er også ønske om

å etablere et bynært kjøpesenter innenfor arealene til tidligere Odda smelteverk.

2007
Folkeavstemning mot UNESCO-søknad

2006?
"Oddaprosessen.no"

Etter nedleggelsen i 2003 går diskusjonen høyt om ny bruk av det gamle smelteverksområdet. Odda kommune kjøper deler av anlegget med 7 bygninger (kalt Odda smelt1), mens en lokal investorgruppe (SNU), kjøper den øvrige delen med unntak av Almerket, området omkring den gamle eksportkaia. Her eies grunnen av kommunen, mens Hovlandgruppen i Stavanger inngår en avtale om å stå for utbygging av området. Det er avholdes egen arkitektkonkurranse for dette området ("Europan" for unge, europeiske arkitekter) i 2007.

Av hensyn til kulturminneinteressene reiser Fylkeskommunen innsigelse til forslag til reguleringsplan for smelteverksområdet. Fylkeskommunen fremmer parallelt midlertidig fredning av deler av anlegget.

Kommunen etablerer "Oddaprosessen", et prosjekt innenfor Riksantikvarens verdiskapingsprogram på kulturminneområdet. Prosjektet er et samarbeid med Norsk Vassdrags- og Industri-stadmuseum i Tyssedal. Viktige støttespillere er blant annet den lokale industrien og Hordaland fylkeskommune. Målet med

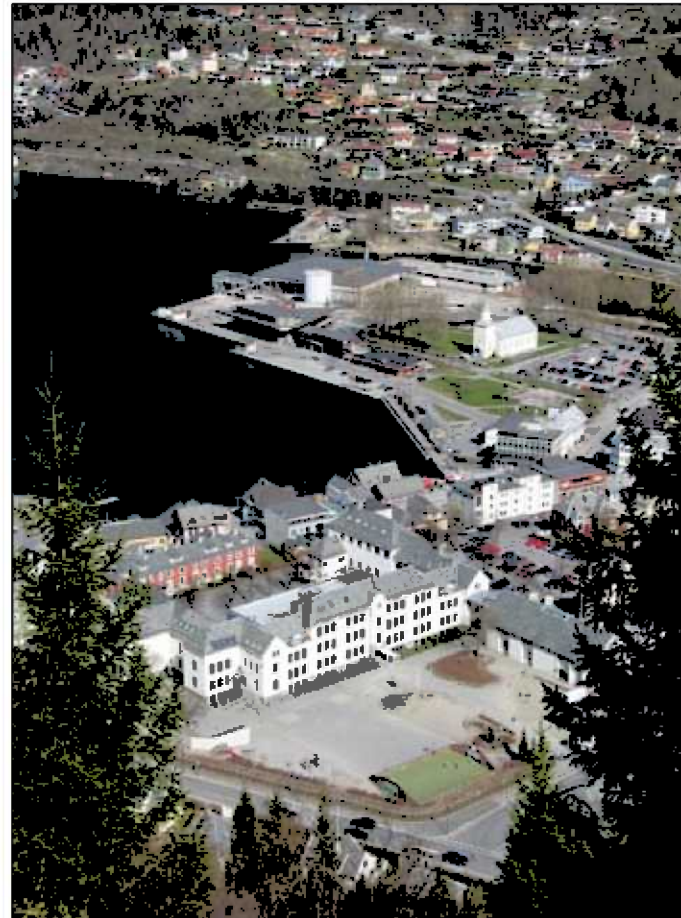
prosjektet er å omskape det gamle smelteverksområdet til en levende, innbydende og integrert bydel i Odda sentrum.

2007

Innsigelse til reguleringsplan

2017

Midlertidig fredning

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Det arbeides med restaurering og utvikling av nye aktiviteter i de 7 bygningene som kommunen har ervervet. Dette gjelder Administrasjonsbygg Sør og Nord, Portvaktbygget, Lindehuset, Containerverkstedet (overtatt av kunstnergruppa Folgeform), Laboratoriet (Vitensenteret) og Sentralbadet.

På det øvrige smelteverksområdet foregår det en sanering av deler av bygningsmassen.

2008

Riving av deler av anlegget av bygningsmassen og produksjonsteknisk utstyr.

1970 - 2003: Miljøvern, omsetningssvikt, konkurs

-> 1850 1850-1906 1906-1921 1921-1945 1945-1970 **1970-2003** 2003 -> 1850-2008

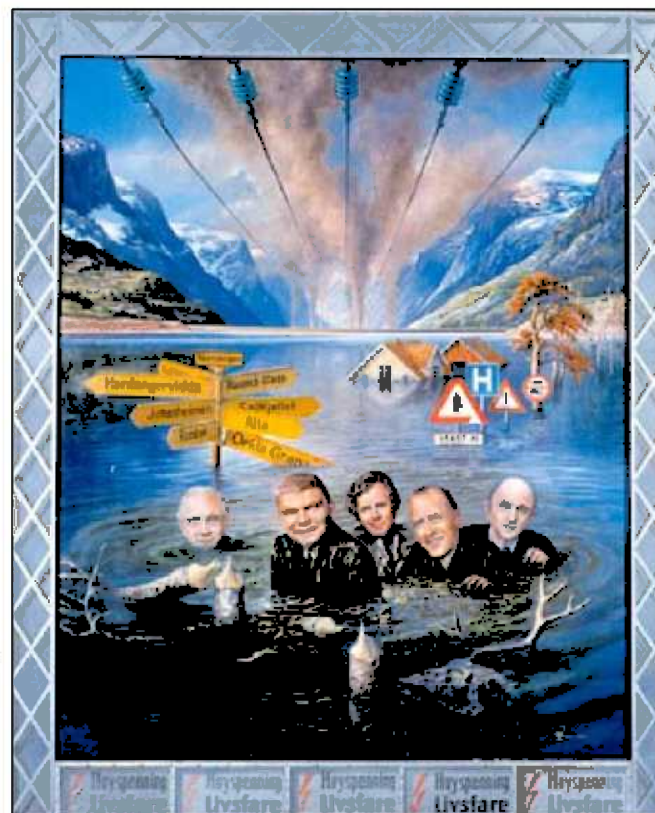

Etter oljekrisen i 1973 blir tidene dårligere både i norsk og internasjonal økonomi. Prisene stiger kraftig, konjunktorene svinger og veksttakten avtar. I løpet av perioden skjer det en omfattende avindustrialisering i Norge. Hard konkurranse fra lavkostland får store følger for tradisjonell norsk industri.

Fokus på miljøvern øker utover 1970-tallet (det Europeiske miljøvernåret i 1977). I 1975 gir Statens Forurensningstilsyn Odda smelteverk nye og strengere utslippskrav til luft og vann. Demokratiet i arbeidslivet blir sterkt utvidet, og i 1977 blir

Arbeidsmiljøloven vedtatt. Deltakelse, miljø og trivsel blir nye og viktige elementer i velferdsstaten. Markedet for aluminium blir dårligere og DNN Tyssedal legges ned. Staten går inn som medeier og etablerer Ilmenittsmelteverket i 1983. I 1986 investerer sinkfabrikken 500 mill. kr i en ny elektrolysehall og støperi.

Odda-prosessen i bruk i fabrikker rundt om i verden som for eksempel Agrolinz i Østerrike.

1975

DNN legger ned aluminiumsproduksjonen i Tyssedal

1983

Ilmenittsmelteverket AS starter opp med Staten, Kronos Titan, Titania og Atle Jebsen som eiere.

1988

Tinnfoss Jernverk AS overtar statens andel.

1970 - 2003: Miljøvern, omsetningssvikt, konkurs

-> 1850 1850-1906 1906-1921 1921-1945 1945-1970 **1970-2003** 2003 -> 1850-2008

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Etter flere saneringer og moderniseringer på 1960- og delvis 70-tallet, snur trenden og fokus rettes mer og mer mot miljøbevaring. Særlig rivingen av Folkets hus i 1972 og Grand Hotel i 1975 bidrar til en oppvåkning og kursendring på slutten av 1970-tallet.

Registreringen av kulturminner (SEFRAK) på 1980-tallet bidrar til en økt interesse for vern av kulturminner. Som en følge av dette reguleres en hel rekke bygninger og miljøer i sentrum til spesialområde bevaring midt på 1980-tallet.

Økende velstandsvekst gir grunnlag for økt handel og mer forbruk. På 1970-tallet bygges en rekke nye boligområder ut stadig høyere opp i fjellskrentene: Ragde, Erraflåt og Hetleflåt. Sykehjem bygges (1978) og barneskolen utvides (1998).

1970
DnC-bygget bygges

1972
Folkets hus rives

1972
Domusbygget (Coop) bygges på tomte til Folkets Hus

1975
Grand Hotel rives

1978
Odda sykehjem

1978
Gamle Hardanger Hotell fra 1896 rives

1991-93
Sørkjordsenteret bygges

1998
Odda barneskole utvides

1970 - 2003: Miljøvern, omsetningssvikt, konkurs

-> 1850 1850-1906 1906-1921 1921-1945 1945-1970 **1970-2003** 2003 -> 1850-2008

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

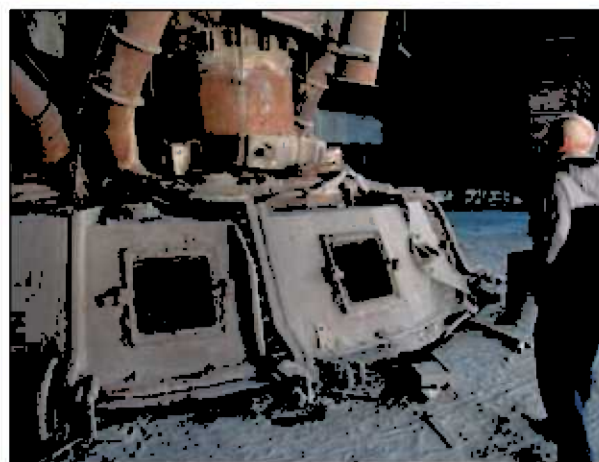
bygninger

Odda Miljøvernkomité etableres som et samarbeid mellom de 3 bedriftene DNN, Det Norske Zinkkompani og Odda Smelteverk i 1970. Rapporten fra arbeidet legges fram i 1974 og blir banebrytende i sitt slag med verdifulle impulser til miljøvernarbeidet utover 1970-tallet.

Bedriften satser gjennom 1970-tallet på fornyelse av produksjonsutstyret. Ny lossekran kommer i 1975 og nytt ovnshus III står ferdig i 1978. Bedriften opplever imidlertid en rekke produksjonsproblemer og markedet for karbid og dicy er svakt med lave priser og stor konkurranse.

Det blir fokus på kostnadsreduksjoner og kvalitetsforbedringer. En snuoperasjon blir lansert i 1986 med mottoet "Kvalitet i arbeid - kvalitet i produksjon". Bedriften har suksess med produktet ODDA-KALK.

Smelteverket overtas av nye amerikanske eiere i 1978. Bedriften opplever omsetningssvikt i 2001 og går konkurs i 2003.

1970

Karbidproduksjonen doblet

1970 - 1980

Miljøetsatsing. Bedre arbeidsmiljø og utemiljø

1982

Odda Smelteverk tar i bruk en av verdens største lukkede kalsiumkarbidovner. Kapasiteten økes med til 130.000 tonn årlig. Både arbeidsmiljø og ytre miljø ble kraftig forbedret.

1993

Trygghetssertifikat ISO 9001

1995

Dicy-fabrikken utvidet og øker produksjonskapasiteten med 30%.

1998

Omsetningssvikt

1998

Amerikanske Philipp Brothers Chemicals Inc. kjøpte Odda Smelteverk AS

2001

Omsetningssvikt

2003

Konkurs.

1970 - 2003: Miljøvern, omsetningssvikt, konkurser

-> 1850 1850-1906 1906-1921 1921-1945 1945-1970 **1970-2003** 2003 -> 1850-2008

utenfor Odda

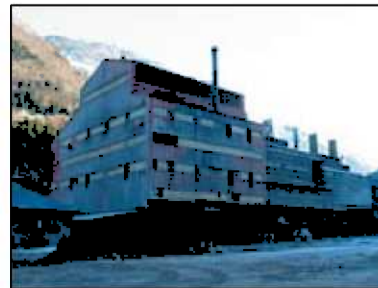
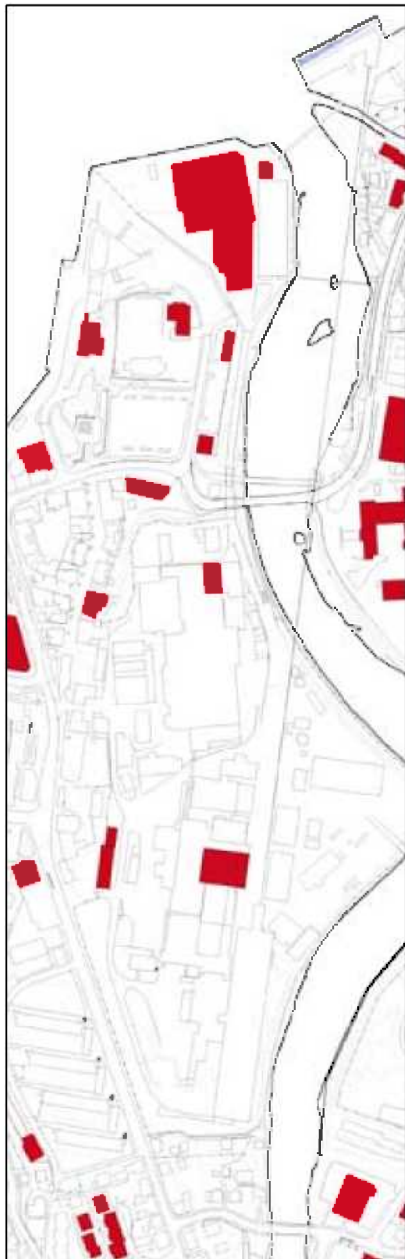
Odda by

smelteverket

bygninger

- 1972 Velferdsbygg kalk/karbid K (58)
- 1974 Velferdsbygg for pensjonister F (7)
- 1976 Trefaseovnshus III K (70)
- 1979 Analysestasjon K (40)
- 1993 Nye karbidlager eksportkai F (38)
- 1998 Silo- og transportanlegg
filterkake C (127)
- 1999 CY-50 fabrikk C (213)
- 1978 Ny, moderne lukka karbidovn. En av de største i verden
- 1988 Dicy-fabrikken ble automatisert
- 1989 Karbidpakkeriet ble automatisert
- 1995 Dicy-fabrikken utvidet
- 1999 Cy50-fabrikk ble bygd.
Hydrogencyanamid
- 19?? Bro over elva v/importkai F (8)
- 19?? Fordelingsstasjon strøm ny K (4A)
- 19?? Hus for kjølebelte og siloer K (59)
- 19?? Kontrollrom karbidpakkeri K (79)
- 19?? Lager div. C (115)
- 19?? Lager F (30)
- 19?? Rubbhall-B ildfast/mek.lager F (35)
- 19?? Velferdsbygg "Kubb" K (45)

1945 - 1970: Modernisering - framtidsoptimisme

> 1850 1850-1906 1906-1921 1921-1945 **1945-1970** 1970-2003 2003 > 1850-2008

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Økonomisk skiller årene mellom 1945 og 1974 seg ut både fra mellomkrigstiden og fra perioden etter 1974 ved en sterk – og fremfor alt sammenhengende og stabil økonomisk vekst. Veksten blir i stor grad båret av sterk industriell ekspansjon.

I 1950-årene er den topprioriterte eksportindustrien den mest ekspansive, med den kraftkrevende storindustrien i føringen – etter et mønster vi kjenner fra tiden før første verdenskrig. 1960-årene blir industrisamfunnets glansperiode i Norge, og utviklingen er først og fremst preget av sterk internasjonaliser-

ing av norsk industri. Dermed blir skillelinjene mellom hjemmemarkeds- og eksportindustri visket ut.

I 1950-åra oversteg forbruket produksjonskapasiteten og både kraftkrevende industri og alminnelig forsyning opplever en kraftmangel. AS Tyssefaldene har dermed for lite kraft til forsyning av storindustrien i Odda. AS Tyssefaldene bygger Mågeli kraftanlegg som står ferdig i 1956.

Økt behov for kraft og ujevn kraftforsyning på grunn av varierende nedbør, gjør det nødvendig å bygge ut kraftverket Tysse 2

og et samkjøringsnett for strømforsyning. Begge deler står ferdig i 1967.

Nye markedsmuligheter åpner seg i Storbritannia og etterspørselen etter karbid og cyanamid øker sterkt på slutten av 1960-tallet. Oddas markedsandel både nasjonalt og internasjonalt blir stadig større.

Fritt salg av privatbiler fra 1960, tunnel til Tyssedal og helårsvei over Haukeli bidrar til økt gjenomgangstrafikk.

1956
Mågelikraftverket

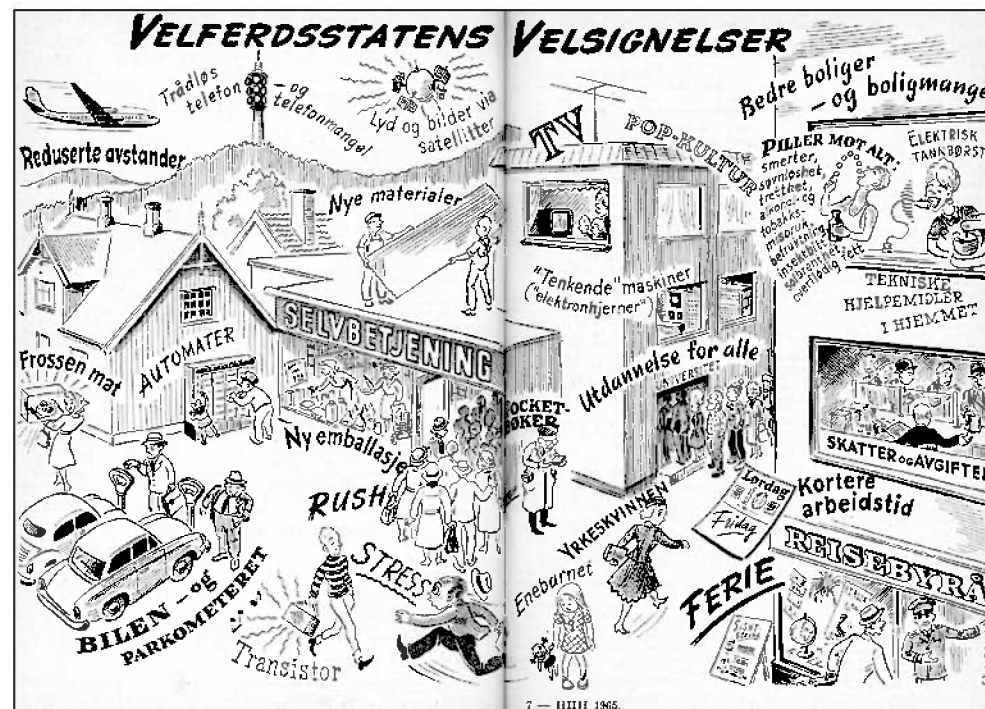
1960
Fritt salg av privatbiler, vekst i privatbilisme

1962
600 ansatte på Det norske Zinkkompani AS og 500 ansatte på Smetverket

1962
Tunnel til Tyssedal

1964-65
Helårsvei over Haukeli

1967
Tysse 2 og samkjøringsnett

1945 - 1970: Modernisering - framtidsoptimisme

1850 1850-1906 1906-1924 1924-1945 **1945-1970** 1970-2003 2003, > 1850-2008

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

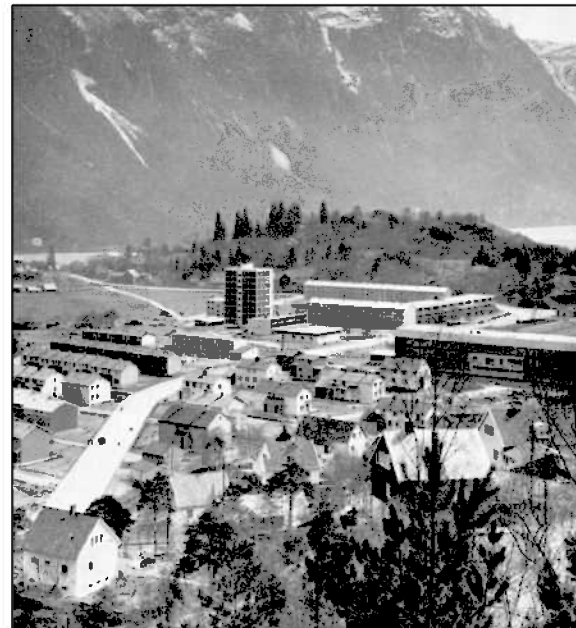
bygninger

Utviklingen av etterkrigs-Norge er kanskje mer enn noe annet preget av den sterke veksten i offentlig virksomhet. Kommunenes virksomhet vokser, særlig i små og mellomstore kommuner. Den kommunale ekspansjonen skyldtes både at kommunene spiller en viktig sosial pionerrolle – som velferdskommuner – og at de blir stadig viktigere redskaper for statlig velferdspolitik. Dermed blir kommunene også en vekst- og sysselsettingsfaktor av første rang i lokalsamfunnet.

Den kommunale ekspansjonen gjør offentlig virksomhet mer synlig enn før i mange lokalsamfunn.

Odda kommune overtar mange av funksjonene som fabrikkene hadde. Kommunen er rik på slutten av 1950 tallet. Det blir bygd nytt rådhus, bibliotek, kommunal kino, svømmehall og idrettshall. Det ble gitt saneringstilskudd til riving av gamle hus.

Bolignøden er stor etter krigen. Odda kommune, Det Norsk Zinkkompani og Odda Smelteverk går sammen om å danne Odda Boligbyggelag. Første prosjekt ble 30 leiligheter som blokkbebyggelse i Eidesdalen (populært kalt "Røde Plass"). Senere kommer det blokker i Røldalsveien og i Bygda.

1951

Brannstasjonen

1951

Solfonn Hotell

1954

Odda bygningskommune oppløses og går inn i Odda heradskommune

1952-55

Blokkene på Bygdabøen

1956

Odda sykehus fornyes

1956-57

Elevheimen "Rubinen"

1956-58

Sørfjordheimen

1957

Odda rådhus med kino

1958-59

Odda ungdomsskole

1961

Odda folkebad

1962-63

Hardanger Hotell, utvides 1977

1963

Direktørvillaen (Brucevillaen) rives

1964

Aldersblokk på Eide

1967

Justisbygget

1968

Odda Gymnas

1945 - 1970: Modernisering - framtidsoptimisme

-> 1850 1850-1906 1906-1921 1921-1945 **1945-1970** 1970-2003 2003 -> 1850-2008

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

De første årene etter krigen er vanskelige med sterk prisregulering og dårlig fortjeneste. Fabrikkanlegget er sterkt nedslitt etter krigen og planer legges for fornyelse. Ragdetippen er full, og et bruk på gården Hjøllo blir kjøpt opp for å brukes som ny tipp.

Det investeres i blant annet i ny kalkovn, nytt Lindeanlegg, cyanamidknusere og elektrisk tørkeanlegg. Ved byggingen av Mågelikraftverket i 1956 får bedriften tilgang på mer kraft. Samtidig får selskapet omsider kjøpe tilbake tomtegrunnen som Tyssefaldene hadde overtatt etter konkursen i 1921. Mer kraft og

muligheter for pant i egen grunn gjør det mulig å fornye store deler av produksjonsanlegget: Ny importkai, taubane, råstofflager (m/skalltak), 2 nye kalkovner og utvidelse av dicyanlegget. Ny, lukket trefaseovn (nr II) tas i bruk fra 1956 og den gamle ovnen (nr. I) fornyes. Etter diverse innkjøringssproblemer begynner bedriften å gå med overskudd fra 1958.

Kalksteinsforekomstene i Skaftåbruddet tar slutt og erstattes fra 1960 av importert kalkstein fra England. Cyanamidfabrikken moderniseres og står ferdig i 1962.

1947

Forsøksanlegg for produksjon av dicyanamid kommer i gang. Forlik mellom Odda Smelteverk og Norsk Hydro. Norsk Hydro produserer etter Odda-prosessen. BASF og Hoechst i Tyskland og Staatsmjnen i Holland bygger fabrikker med Odda-lisens.

1951

Dicy-fabrikken blir bygd

1955

Modernisering av karbidfabrikken

1945 - 1970: Modernisering - framtidsoptimisme

-> 1850 1850-1906 1906-1921 **1924-1945** 1945-1970 1970-2003 2003 -> 1850-2008

utenfor Odda

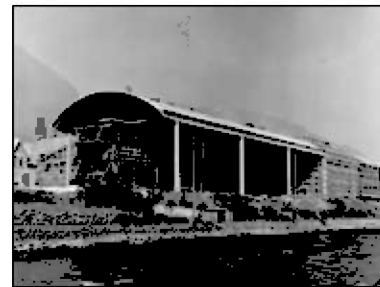
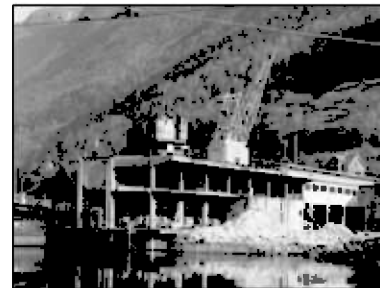
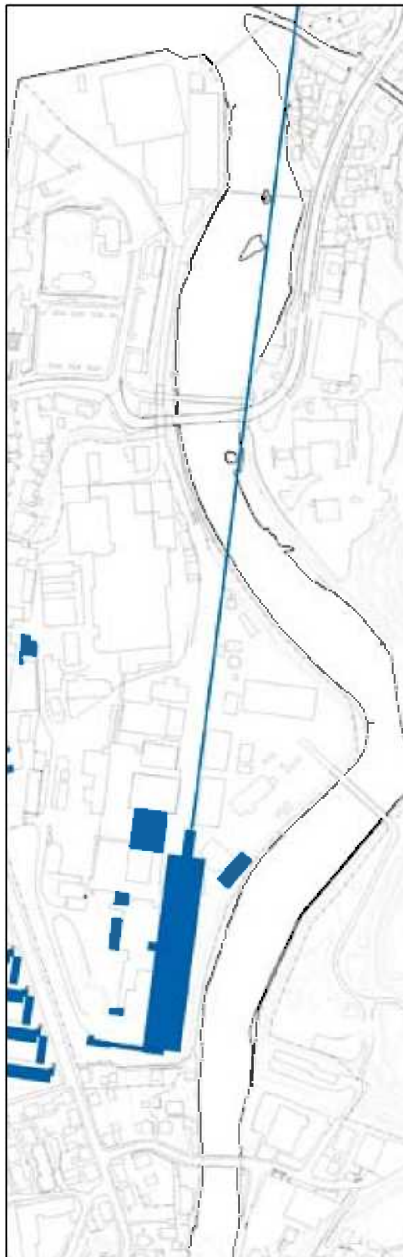
Odda by

smelteverket

bygninger

- 1946-56 Kalksteinsilo importkai K (5)
- 1949 Kontrollrom kalkovner K (47)
- 1950 Jernlager F (27)
- 1950 Kompressorstasjon CO-gass K (29)
- 1950 Kontor og velferdsrom F (36)
- 1950 Prieststov maskinhus K (46)
- 1950-51 Dicyfabrikk C (200)
- 1954-57 Trefaseovnshus II K (53)
- 1955 Blanderom for råmaterialer K (50)
- 1955 Sentraltoalett F (41)
- 1955-56 Råstofflager kalk/koks K (54)
- 1956 Beskyttelsestak over vei F (12)
- 1956 Døgnstilo kalkovn K (57)
- 1956 Importkai F (9)
- 1956 Kalkovn I K (52)
- 1956 Knusestasjon K (55)
- 1956-57 Kalkovn II kybel m/tavlerom (51)
- 1956-57 Taubane F (13)
- 1957 Brovekt med hus F (15)
- 1960 Containerpakkeri K (24)
- 1960 Reservedelslager F (34)
- 1960-62 Karbidpakkeri K (23)
- 1965 Lager for dunk til karbidpakkeri K (22)
- 1965 Portvakt og berdriftslegekontor F (2)*

1921 – 1945: Skiftende tider - eierskifter

-> 1850 1850-1906 1906-1921 **1921-1945** 1945-1970 1970-2003 2003 -> 1850-2008

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

De første årene etter første verdenskrig er preget av stor optimisme og pågangsmot. Nye redskap og maskiner gjør jordbruket mer effektivt. Industrialiseringen skyter fart og flere fabrikker blir bygd og lønningene stiger.

Det blir etter hvert produsert mer varer enn folk har råd til å kjøpe. Mange arbeidere blir arbeidsløse.

De første årene etter krakket på New York børsen i 1929 er de hardeste. Av Norges 3 millioner innbyggere er 150 000 arbeidsløse. Den økonomiske krisen får store ringvirkninger i landet. Tvangsauksjoner og konkurser

rammer hardt både i industrien og i primærnæringene.

Arbeidsløshet og fattigdom fører til streik og uro mellom klassene. Etter 1933 bedrer tidene seg.

1924

Det norske Zinkkompani AS grunnlagt
1927: "Egne Hjem" arbeiderboliger oppført av Zinken

1929

Det norske Zinkkompani AS starter opp fabrikk på Eitremneset med ny smelteteknikk basert på elektrolyse.

1930-33

Den store Depresjonen. Internasjonal Depresjon. En rekke land innfører importforbud for alle gjødningsstoffer, inkludert cyanami. Program utarbeides for markedsføring av cyanamid i de ulike markedene.

1931

Vegforbindelsene over Haukeli og Hardangervidda møtes i Eidfjord. Voldsomt oppsving i biltrafikken og turismen.

1932

Norsk Hydro setter i gang arbeid for å omgå Johnsons patent, og søker om patent på egen prosessvariant – Hydroprosessen. Erling Johnson og Odda Smelteverk er ikke enige i at Hydroprosessen var uavhengig av deres patenter og saksøker Norsk Hydro for patentinngrep. Saken blir ikke løst før krigen

1934

Urolig verdenssituasjon når Odda. Bedriften konkurs
Slutten av 1930-årene: DNN går godt pga. av aluminiumsproduksjon for rustningsindustrien.

1940

Ferge Kinsarvik - Kvanndal

1940-45

2. verdenskrig

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Smelteverkets konkurser i 1921 rammer den kommunale økonomien hardt. Skattene fra fabrikkene og arbeiderne uteblir. Kommunen må overta forsørgelsen av dem og deres familier. Nødsarbeid settes i gang, særlig innenfor veibygging. Veien mellom Tyssedal og Odda bygges sammen med en rekke veiprojekter på hver side av fjorden. Det utarbeides en stor reguleringsplan for Odda i 1921 etter klassiske idealer med trealleer langs gatene, plasser, akser og tettere bybebyggelse i deler av sentrum.

Etter splittelsen i Arbeiderpartiet i 1921 sluttet Odda Arbeider-

parti seg til Kommunistpartiet. I 1925 får Arbeiderpartiet flertall i herredsstyret, et sosialistisk flertall som har holdt seg helt opp til vår tid. Splittelsen mellom Kommunistpartiet og Arbeiderpartiet i Odda utvikler seg til en bitter strid som toppes med "Slaget i Skrevet" 1. mai 1931.

Kommunen får på nytt økonomiske problemer når smelteverket igjen går dårlig på begynnelsen av 1930-tallet. Kommunen blir satt under økonomisk administrasjon fra 1933 til 1937, noe som tydelig viser hvor sårbart Oddasamfunnet er for internasjonale konjunktursvingninger.

1921-24

"Nødsår" i Odda, stans i produksjonen

1922

Bedriftene selges på tvangsauksjon til Tyssefaldene AS

1922

Ny reguleringsplan for hele Odda by (ark. Hoff)

1928

Odda gamle hjem

1929

Gravkapell på Berjaflo

1929

Formannshuset

1930-t

Privat boligbygging i Eidesdalen, Kvednadalen og Tjoadalen med lån fra bedriften

1936

Idrettsplassen delvis bygd på nødsarbeid

1938

"Sing-Sing" boligblokk

1938

Yrkesskole i Bekkandalen

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Virksomheten kommer i gang igjen i 1924 med norske eiere og under navnet Odda Smelteverk. Årene fram til 1930 viser en gledelig stigning i produksjonen. Karbidsalget er begrenset av kvoteregulering, mens salget av cyanamid tar et uventet raskt oppsving. Særlig cyanamid brukt til gjødningsformål bidrar til denne oppgangen.

På begynnelsen av 1930-tallet får smelteverket igjen problemer. Kvotereguleringer, nasjonalisme og selvberging fører til overproduksjon og masseoppsigelser i 1931. Først i 1933 lysner det igjen. Ny karbidovn blir satt i drift

fra 1937. Denne gir reduserte kostnader, bedre energiutnyttelse og økt produktivitet.

På tyskernes befaling blir produksjonen holdt i gang under krigsårene 1940-45. All cyanamidproduksjon går til gjødningsformål. Anlegget forfaller under krigen og ingen investeringer blir gjort.

1924

Nye eiere starter opp igjen produksjonen: Odda Smelteverk A/S. Hafslund, Meraker og Odda ble Europas ledende carbidgruppe.

1924-30

Gode år for fabrikkene. På det norske markedet finnes Kalkkvelstoff Odda Trollmjøl

1928

"Oddaprosessen" patentert. Utviklet av sjefskjemiker ved Odda Smelteverk Erling B. Johnson. En revolusjonerende prosess for produksjon av fullgjødsel. Prosessen ble ikke brukt i Odda men i 15 andre bedrifter.

1934

Avtale med Bamag Meguin om utnyttelse av Odda-prosessen.

1934

Modernisering og forbedring av cyanamidovnene

1937

British Oxygen Company (BOC) kjøpte alle aksjene i Odda Smelteverk AS. Trefase ovn 1 ble startet.

1938

Avtale med I.G. Farbenindustrie om utnyttelse av Odda-prosessen

1921 – 1945: Skiftende tider - eierskifter

> 1850 1850-1906 1906-1921 **1921-1945** 1945-1970 1970-2003 2003 > 1850-2008

utenfor Odda

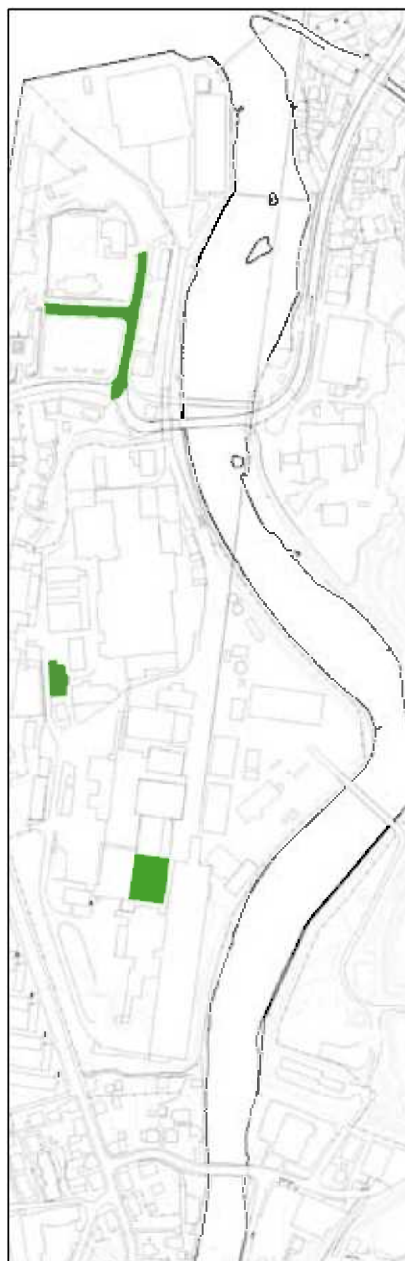
Odda by

smelteverket

bygninger

1930

Mantel og containerverksted F (121)*

1936-37 (ombygd 1960)

K (16)

1938

Silo for filterkake C (125)

1946

Lager laboratorium F (43)

1906 – 1921: Etablering av industrien

-> 1850 1850-1906

1906-1921

1921-1945

1945-1970

1970-2003

2003 ->

1850-2008

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Den 1. industrielle revolusjon var i hovedsak et britisk fenomen før 1850. I Norge kommer den først i siste halvdel av 1800-tallet og da utgjør den en heller beskjeden sektor i norsk økonomi. Utviklingen skjer innenfor treforedlingsindustrien (sagbruk og tremasseproduksjon), tekstilindustri og mekaniske verksteder. All denne industrien er basert på import av "teknologipakker".

Omkring århundreskiftet kommer den 2. industrielle revolusjon. Denne er basert på elektrisitet som energibærer, kjemi og tett forbindelse mellom vitenskap, teknologi og industri. Dette krever betydelige investeringer som kun er mulig ved hjelp av fri bevegelse av kapital og arbeidskraft over landegrensene.

I perioden 1870-1914 er Europa på høyden av sin makt, mens USA etter hvert haler innpå. Industrialiseringen resulterer i store rikdommer. Denne kapitalen blir eksportert til Europas utkanter i jakt på nye investeringsobjekter. Spredningen av kapitalen medfører samtidig en spredning av den industrielle revolusjonen. Den 2. industrielle revolusjon trenger ikke bare ny teknologi, men også ny organisering av kapitalen. Utviklingen går i retning av store enheter, trust og kartelldannelser. Dette igjen medfører dannelsen av arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner.

Produksjon og bruk av elektrisitet blir praktisk mulig fra begynnelsen av 1890-årene. Utnyttelsen i

større målstokk kommer først i gang fra århundreskiftet. Norges store naturrikdommer i form av fossekraft blir en ny mulighet, men hva skal kraften brukes til? Det private forbruket av elektrisitet er minimalt. Derfor er det ofte vannkraften som danner utgangspunktet for en utvikling som ender i industri. I tillegg til vannkraft trenger en mye kapital, særlig fordi vannkraftutbyggingen må kobles til industrireisning for å gi avkastning. En tredje faktor er teknologi som kan resultere i salgbare varer i stor skala. Å få til den rette kombinasjonen av foss, kapital og teknologi er det vanskeligste. Sam Eyde (bildet) blir den som framfor noen i sin samtid klarer å spille en nøkkelrolle i få til denne kombinasjonen.

1906

Bygging av kraftanlegg i Tyssedal.

1908

Kraftanlegget i Tyssedal starter kraftleveranser

1908

Turisttrafikken reduseres som følge av fabrikketableringen. Hotellene til sak mot industrien.

1909

Bergensbanen åpner, noe som resulterer i redusert trafikk gjennom Odda.

1914

1. verdenskrig, turismen stopper opp, kunstig høy produksjon under krigen (selvforsyning med kunstgjødsel + ammunisjonsproduksjon)

1916

DNN starter opp i Tyssedal

1918

Ringdalsdammen ferdig bygd i Tyssedal

1920

Nødsarbeid med bygging av kjørevei mellom Tyssedal og Odda + veiarbeid langs fjorden

1921

Internasjonale nedgangstider i kjølvannet av 1. verdenskrig, overproduksjon og depresjon

1921

Tyssefallene konkurs

1921

Streik og bedriftsstans DNN, Tyssedal

1923

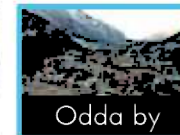
Det norske Arbeiderparti bryter ut av KOM-INTERN, flertallet av arbeiderne i Odda blir stående i den kommunistiske internasjonale

1906 – 1921: Etablering av industrien

-> 1850 1850-1906 **1906-1921** 1921-1945 1945-1970 1970-2003 2003 -> 1850-2008

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

En voldsom utvikling skjer i Odda etter at fabrikkene ble påbegynt i 1906. I 1907 blir det utarbeidet en reguleringsplan som et hastverksarbeid. Bygningsrådet praktiserer bygningsloven svært liberalt, så husbyggingen blir både tilfeldig og uharmonisk. Boligmangelen er stor og det gjelder å stimulere byggevirk-somheten. Mange bygger utenfor det regulerte området og står dermed fritt til å bygge som de vil. Etter hvert blir det ordnede forhold for vannforsyning, kloakk og renovasjon.

Odda skilles ut som egen herredskommune i 1913.

1906

Odda Arbeiderforening stiftes

1971

Reguleringsplan for Odda sentrum

1907

Ungdomshallen

1907

Telegrafstasjon

1908

"Brucevillaen" for direktøren (revet 1960-t)

1908-15

Funksjonærboliger og tennisbane bygges på Toppen. Området brukt av begge bedriftene etter 1924.

1909

Odda arbeiderparti stiftes, første konflikt på karbiden.

1909

Arbeiderboliger for Carbiden på Krenkesflot

1909

Keisarbrakka

1910

Arbeiderboliger for Carbiden på Nyland

1911

Odda postkontor

1910-14

Arbeiderboliger Tjoadalen

1912-14

Arbeiderbolig på Motippen

1912

Odda barneskole

1912

Odda Lysverk AS etableres

1913

Odda skilles ut som egen kommune fra Odda sogn

1913

Bedehus

1913

Odda tollstasjon

1913

Eget lennsmannsdistrikt

1913

Eieren av Hotell Hardanger reiser erstatnings-sak mot industrien på grunn av forurensing, støv og skitt.

1914

Folkets hus

1914

Handelshuset i gågata

1914

Murboligen

1916

Ny kirkegård

1917

Kommunen kjøper gml. Hardanger Hotell for bruk til kommunehus

1918

Odda sykehus innvies

1921

Konkurs og masseoppsigelse. 15-1600 arbeidsplasser lagt ned

1906 – 1921: Etablering av industrien

-> 1850 1850-1906 **1906-1921** 1921-1945 1945-1970 1970-2003 2003 -> 1850-2008

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Alfred Ernst Barton stifter i 1904 selskapet The Sun Gas Company LTD. Selskapet produserer acetylgass for det engelske markedet. Til denne produksjonen trenger han karbid, og han kjøper derfor opp den svenske Alby Carbidefabrikk AB som hadde produsert karbid siden 1896. Den svenske fabrikk er imidlertid ikke stor nok. Fabrikens svenske direktør Dr. Albert Petersson får i oppgave å finne en bedre egnet lokalitet for en ny fabrikk. Han får i 1906 kontakt med blant annet Sam. Eyde og svenskene Knut Tillberg og Marcus Wallenberg som tilbyr seg å bygge ut fossen Tysso i Tyssedal

for å skaffe den kraft som The Sun Gas Company behøver.

Aktieselskapet Tyssefaldene stiftes i 1906. Arbeidene på karbidfabrikken kommer i gang i september 1906 og produksjonen av karbid starter i 1908.

Karbidfabrikken i Odda blir i utgangspunktet bygd med en produksjonskapasitet på 32 000 tonn. Av dette skal 10.000 tonn gå til produksjon av cyanamid. Karbidfabrikken i Odda er en av de største i verden, mens cyanamidfabrikken er verdens største i 1909, med en produksjonskapasitet på 12 000 tonn. Produktet

blir markedsført som "Trollmel" på grunn av effekten. Fabrikkene blir utvidet i 1912-13 og kan nå produsere 85.000 – 90.000 tonn karbid.

I årene fram til 1. verdenskrig går fabrikkene godt. Under 1. verdenskrig arbeider fabrikkene helt i krigsindustriens tjeneste. Problemene melder seg i 1916-17. Vareknapphet, prisstigning og krig til sjøs rammer Norge. Mange nye karbidfabrikker bygges i Europa på denne tiden. Smelteverket går konkurs i 1921 og Tyssefaldene følger to år senere med i dragsuget.

1906

Albert Peterson, svensk ingeniør kom fra Rjukan og "oppdaget Odda".

1906

Anleggsarbeidet i gang. Karbid- og cyanamidfabrikk bygges i Odda.

1908

Alby United Carbide Factories Ltd. startet produksjon av kalsiumkarbid i Odda. Planlagt årlig produksjon var 32.000 tonn.

1909

North Western Cyanamide Company startet produksjon av kalsiumcyanamid på samme fabrikkområdet. Årlig produksjonskapasitet var 12.000 tonn. Fabrikk den største i sitt slag i verden.

1909

Karbidfabrikken jobber med full kapasitet. Alle tolv ovnene i virksomhet.

1910

Fabrikk for å omdanne cyanamid fra Odda til sulphate of ammonia er bygget i Belgia Cyanamid-anlegget kan nå produsere 16 000 tonn

1911

Ny type ovn i karbidproduksjonen prøvd ut i Odda

1912-1914

Cyanamidfabrikken utvidet

1913

Utvidelse av produksjonskapasiteten ved karbidanlegget til 80 000 tonn ferdig

1915-1916

Gode år for fabrikkene.

1917-1919

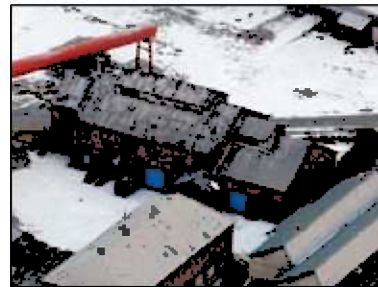
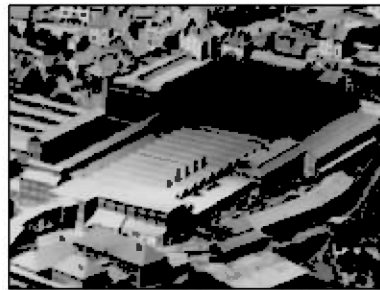
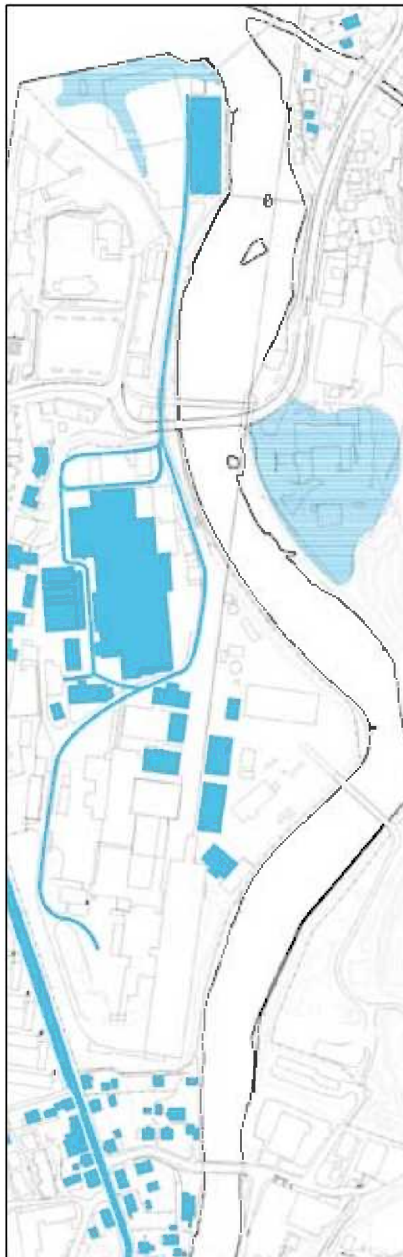
Flere patenter for produksjon av granulert cyanamid og fremstilling av gjødningsstoff.

1919

Fall i eksport og produksjon

1906 – 1921: Etablering av industrien

-> 1850 1850-1906 **1906-1921** 1921-1945 1945-1970 1970-2003 2003 -> 1850-2008

- 1912 (10?) Lagerhus C (105)
- 1912 Cyanamidknuser C (109)
- 1912 Dicypakkeri C (21.2)
- 1912 Fagforening og hovedvernombud F (3)
- 1912 Fordelingsatsjon dicy/cyan C (101)
- 1912 Karbidmøllehus C (103)
- 1912 Karbidsilohus C (104)
- 1912 Kjølehus C (107)
- 1912 Laboratorium F (122)*
- 1912 Lager Oddakalk/PCC testfabrikk C (111)
- 1912 Oddakalkfabrikk C (110)
- 1912 Ovnshus II og III C (106)
- 1912 Papirlager C (108)
- 1915 Industrivernkantor F (32)
- 1915-16 Videre utvidelser av karbidanlegget.
- 1915-17 Råcyanamidsilo C (114)
- 1916 Maskin- og elektrikerverksted F (120)
- 1918 Plateverksted F (28)**
- 19?? Hengebro over elva Opo F (6)

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

De første turistene dukker opp i Hardanger i 1820-30 årene. Dette er gjerne kunstnere, laksefiskere/ velstående utlendinger (ofte engelskmenn). Nasjonalromantikken blomstrer ("Brudeferd i Hardanger") og stadig flere turistskip finner veien inn Sjøfjorden. Etter at det ble fast rutebåtforbindelse fra Bergen til Hardanger fra 1860-årene økte trafikken. Høyfjellsveien over Haukelifjell åpner i 1889, noe som medfører betydelig gjennomgangstrafikk om sommeren. Dette sammen med den mektige og vakre naturen med turistattraksjoner som Folgefonn, Buerbre, Skjeggedalsfoss,

Tyssestrengene. Låtefoss og andre fosser, gjør Odda til det viktigste og mest besøkte turiststedet i Norge.

1861

Faste dampbåtruter til Bergen og senere Stavanger

1887

Veg Odda – Telemark ferdig. Dette var enkleste veg Bergen – Oslo på sommerstid

1890

Dampskipsruten Newcastle – Bergen åpnet, turismen skyter fart

1892

Vasstunbrua bygd over Opo ved utløpet av Sandvinvatnet.

1850 – 1906: Turisme

-> 1850 **1850-1906** 1906-1921 1921-1945 1945-1970 1970-2003 2003 -> 1850-2008

utenfor Odda

Odda by

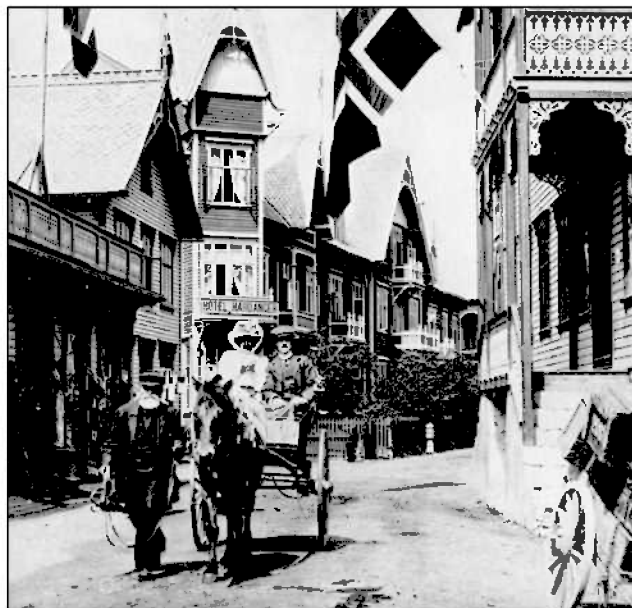

smelteverket

bygninger

Høydepunkt i turisttrafikken er omkring 1906 med 10 hoteller og 150 hester som skysser fra Odda til Røldal. Odda er på denne tiden et lite og idyllisk strandsted med 5-600 innbyggere, selvforsynt med det meste.

1850

Det første hotellet bygges. Hotellet brenner i 1895. Gjenreises som det største turisthotellet i landet "Hotel Hardanger"

1860-t

Almerkekaien, dampskipskai

1868

Grand Hotel

1869

Kirken rives, dagens kirkegårdsmurer skal være reist med stein fra den gamle kirken.

1871

Ny kirke oppføres.

1891 - 1914

Keiser Wilhelm fast gjest.

1896

Odda opprettes som egen bygningskommune

-> 1850: Bondesamfunn

-> **1850** 1850-1906 1906-1921 1921-1945 1945-1970 1970-2003 2003 -> 1850-2008

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Eldste spor etter aktivitet i Odda er fra yngre steinalder (2000 år f.Kr.). Gårdene Sandvin, Tokheim, Eitrheim og Freim er de eldste med fast bosetting. Bøndene lever av fedrift, åkerbruk, skogbruk, jakt og fiske.

-> 1850: Bondesamfunn

-> **1850** 1850-1906 1906-1921 1921-1945 1945-1970 1970-2003 2003 -> 1850-2008

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Omkring 1250 reises det en steinkirke på Oddi, landtunga mellom elva Opo og vika innerst i fjorden. Kirkestedet viser at dette er et gammelt, sentralt sted der fjord og dal møtes. Her har det vært gjennomgangstrafikk av hestehandlere og andre på vei til marked og messe i Røldal eller Telemark.

Ca. 1250

Steinkirke reises på Oddi

1650

Gjestgiveri "Kremargarden" (det første i Hardanger)

1845

"Kremargarden" brenner

-> 1850: Bondesamfunn

-> **1850** 1850-1906 1906-1921 1921-1945 1945-1970 1970-2003 2003 -> 1850-2008

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Området der smelteverket i dag ligger er i hovedsak ubebygd og brukes som innmark til gårdene i nærheten. Deler av området har trolig vært flomutsatt

Trinn 2: Fortolkning – historisk meningsinnhold, betydning og tilstand

Historien vil alltid være gjenstand for nye tolkninger, både på det individuelle og samfunnsmessige plan, varierende av endringer i ståsted, roller og perspektiv. Hensikten med arbeidet i trinn to er derfor å fortolke og drøfte analyseområdets historiske situasjon, meningsinnhold og betydning – som forberedelse og underlag for verdidiskusjonen.

Det er ikke alltid høydepunktene i den historiske utviklingsprosessen har etterlatt seg betydningsfulle spor i landskapet. Tilsvarende er det ikke alltid sporene som faktisk finnes samtidig er historisk viktige. Når det er klarlagt hvilke historiske elementer som i dagens omgivelser representerer viktige historiske perioder, lag, fortellinger eller tema, gjenstår å undersøke hvilke tilstand de er i som formidlere av historisk meningsinnhold og samfunnsmessig betydning. I analysen brukes historisk lesbarhet, integritet (helhet) og autentisitet som mål på tilstand og formidlingsegenskaper. (kilde: Riksantikvaren)

Innholdsmessig belyser analysens andre trinn følgende forhold:

- *Historisk menings- og betydningsinnhold*
- *Historisk lesbarhet (tilstand)*
- *Integritet og autentisitet (tilstand)*

1970 - 2003: Lesbarhet og viktige utviklingstrekk

1850 1850-1906 1906-1924 1924-1945 1945-1970 **1970-2003** 2003, -> 1850-2008

utenfor Odda

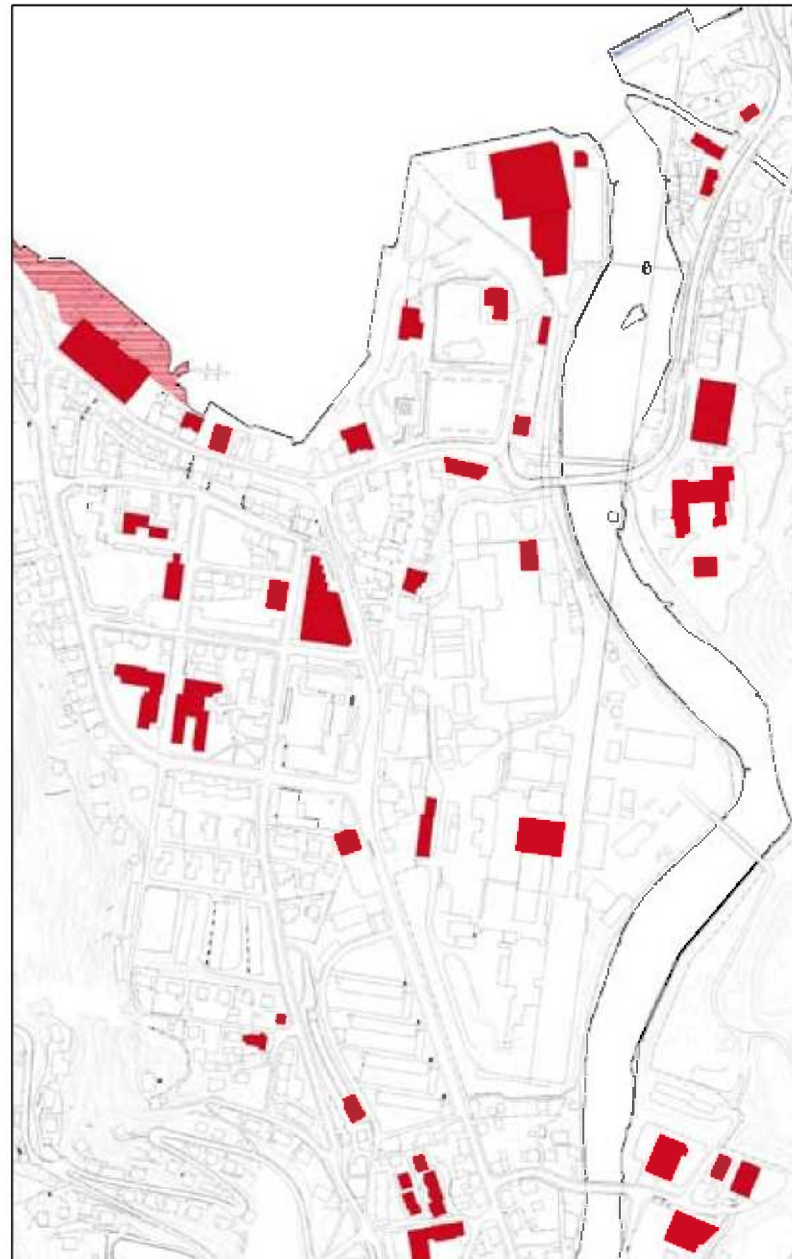
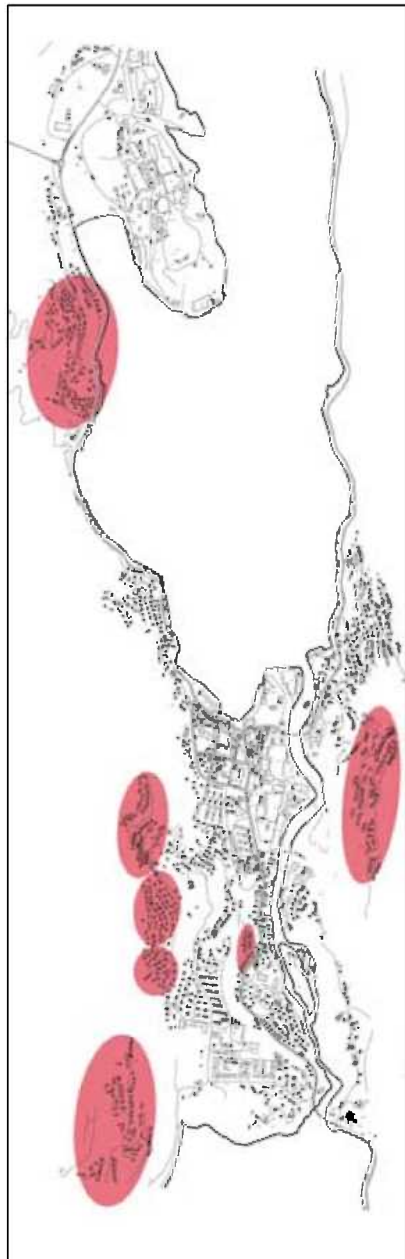
Odda by

smelteverket

bygninger

Viktige utviklingstrekk:

Perioden var preget av omstilling i industrien med effektivisering og nye krav til miljø, både i forhold til omgivelsene, men også i form av bedre arbeidsmiljø for de ansatte. Norge var inne i en kraftig velstandvekst med økning av offentlig sektor og økt kjøpekraft i privat sektor. Kommunene bygde ut velferdstilbudet i form av bedre skoler, barnehager og institusjoner for pleie og eldreomsorg. Byfornyelse gjennomføres ved riving av gammel bebyggelse. Senere slår bevaringstanken rot, og eldre bygningsmiljøer reguleres til bevaring.

Lesbarhet:

Ovnshus III var Odda smelteverks svar på tidens nye krav. Den var verdens største i sitt slag, og bidro til en betydelig økt produksjon, effektivitet og miljøforbedring for både ansatte og omgivelsene.

DOMUS-bygget og Sørfjordsenteret synliggjør velferdsveksten og nye trender i forhold til varehandel. Større forretninger, flere varer under samme tak og bilbasert handel. DOMUS fikk tomt ved at gamle Folkets Hus ble revet, - troen på framskrittet var større en pietetsfølelsen for fortiden. Gamle hotell Hardanger rives og Almerket bygges ut som kai med trafikkterminal.

Odda kommune utvidet i perioden Odda barneskole og bygget nytt pleie- og omsorgssenter.

Tilstand:

Ovnshus III står slik det var da bedriften gikk konkurs i 2003. Bare enkelte deler av det tekniske utstyret er demontert.

DOMUS-bygget og Sørfjordsenteret er i fortsatt bruk til forretningsformål.

1945 - 1970: Lesbarhet og viktige utviklingstrekk

1850 1850-1906 1906-1924 1924-1945 **1945-1970** 1970-2003 2003, -> 1850-2008

utenfor Odda

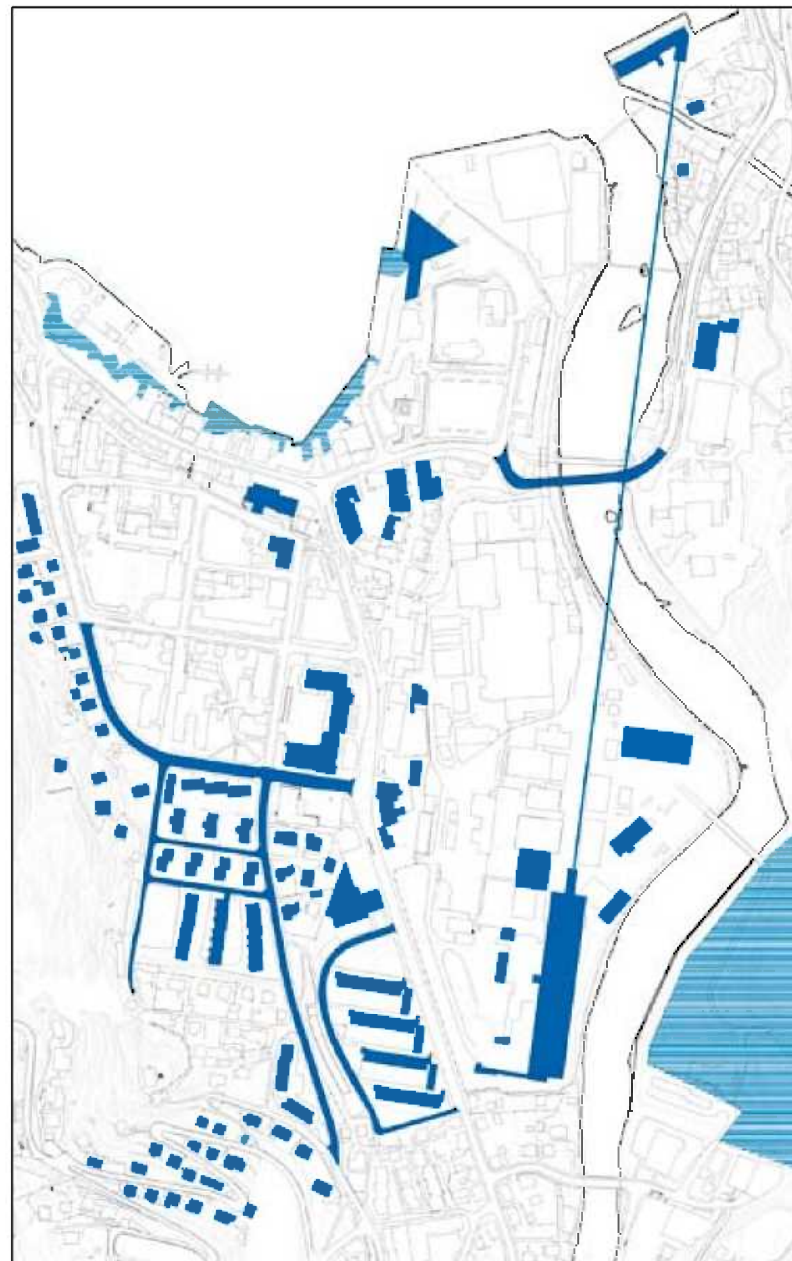
Odda by

smelteverket

bygninger

Viktige utviklingstrekk:

Årene etter 2. verdenskrig var preget av fornyelse, vekst og tro på framtiden. Reguleringsplanen fra 1949 var bygd på nye ideer for utforming av selve bebyggelsen. Det gamle skulle saneres fullstendig og erstattes av ny bebyggelse i lamellmønster. Økt kraftproduksjon ga muligheter for økt produksjon og inntjening ved smelteverket. På slutten av 1950-tallet ble store deler av fabrikkbygget fornyet i form av ny importkai, taubane, råvarelager, kalkovner og ovnshus. Bedriften satset på videreforedling av cyanamid til dicyandiamid (Dicy).

Som følge av gode år for bedriftene fikk Odda kommune økte inntekter og dermed muligheter for utbygging av kommunale tjenestetilbud. Bolignøden fra mellomkrigsårene ble løst ved storstilt utbygging av blokker, rekkehus og eneboligfelt. Parallelt med dette ble gatenettet bygget ut.

Lesbarhet:

Det meste av de nye anleggene fra slutten av 1950-tallet er fortsatt bevart. Deler av Dicy-fabrikken er imidlertid revet.

Kommunens mange nybygg fra slutten av 1950-tallet er fortsatt i bruk: Rådhus m/kino, brannstasjon, ungdomsskole, folkebad med mer. Brannstasjonen har en flott beliggenhet i enden av Opheimsgata. Beliggenheten på grensen mellom smelteverksområdet og byen var strategisk i tilfelle brann. Blokkbebyggelsen og rekkehusene på Bygdarbøen er bevart og viser intensjonene i reguleringsplanen fra 1947. Blokkene ble bygd ut i et samarbeid mellom bedriftene og kommunen.

Tilstand:

Importkai med siloer, taubane med bærekabel, skalltak over råvarelager, samt kalkovnene er bevart. Kalkovnene er åpne konstruksjoner utsatt for forfall. Ovnshus II fra 1957 er bevart, men store deler av det tekniske utstyret er demontert og solgt som skrapjern. Tilhørende transportbånd, kjølehus og kontrollrom er revet. Rådhus, brannstasjon og blokkene på Bygdarbøen er lite endret og har høy grad av autenticitet.

1924 -1945: Lesbarhet og viktige utviklingstrekk

1850 1850-1906 1906-1924 **1924-1945** 1945-1970 1970-2003 2003, > 1850-2008

utenfor Odda

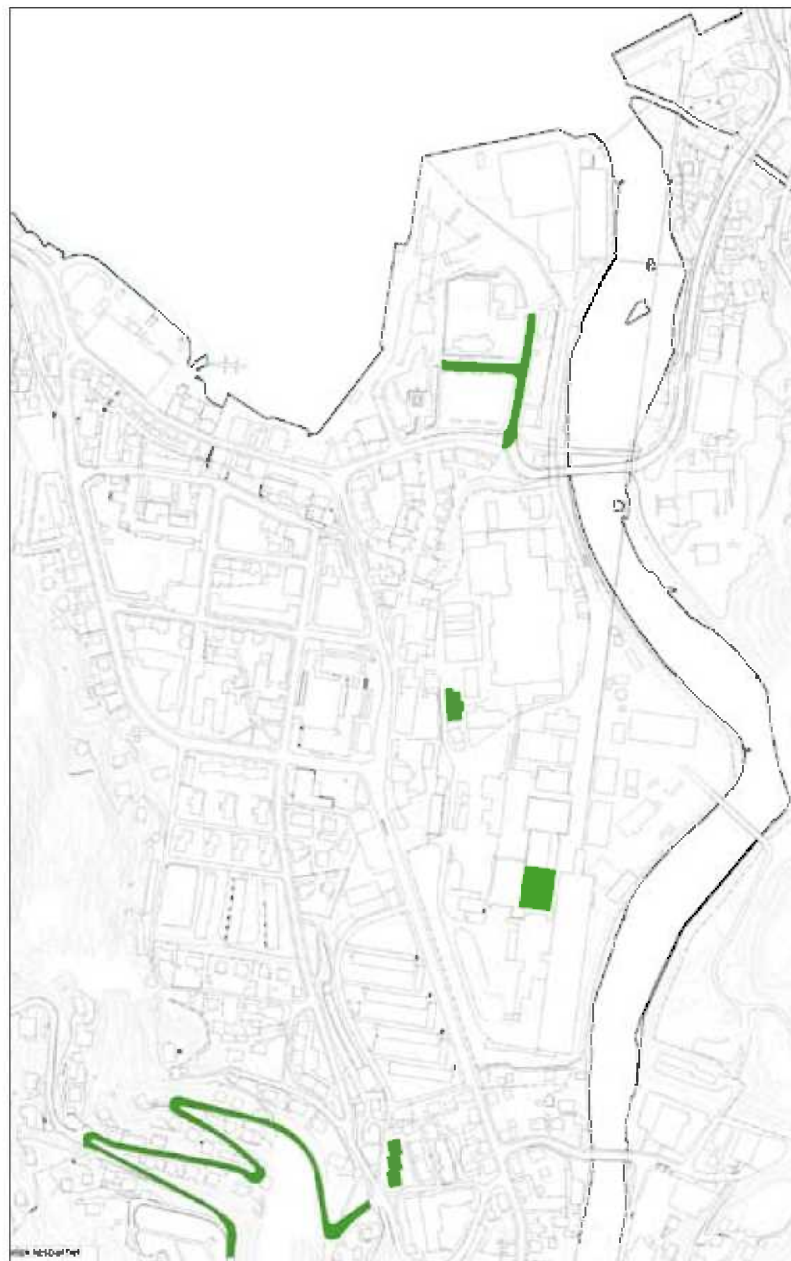
Odda by

smelteverket

bygninger

Viktige utviklingstrekk:

Epoken var preget av de vanskelige årene etter smelteverkets konkurs i 1921. Kommunen tapte sine inntekter og industriarbeidere ble satt til nødsarbeid med bygging av veier. Det var lite rom for bygging av boliger og offentlige servicetilbud. Reguleringsplanen fra 1921 ble bare i liten grad gjennomført. Denne var preget av samtidens klassiske byplanidealer med akser, alleer, plasser og torg. På slutten av 1920-tallet kom smelteverket i gang igjen og kommunen fikk råd til å bygge idretteplass, gamlehjem og gravkapell. På 1930-tallet kom det også i gang noe privat boligbygging med lån fra bedriften og boligblokken "Sing-Sing" ble bygd. All utbygging skjedde utenfor sentrum. Smelteverket bygde ny karbidovn (ovnshus I) i 1937.

Lesbarhet:

Det ble bygd lite i perioden. Veien mellom Tyssedal og Odda, bygd som nødsarbeid, er bevart. Det tydeligste sporet etter reguleringsplanen i 1921 er trekkene som ble plantet langs de øst-vest gående gatene i sentrum (som nødsarbeid?). Ovnshus I er bevart.

Tilstand:

Ovnshus I fra 1937 er sammenbygd med ovnshus II, og er bevart. Store deler av det tekniske utstyret er demontert og solgt som skrapjern. Tilhørende transportbånd, kjølehus og kontrollrom er revet.

1906 - 1921: Lesbarhet og viktige utviklingstrekk

1850 1850-1906 **1906-1924** 1924-1945 1945-1970 1970-2003 2003, -> 1850-2008

utenfor Odda

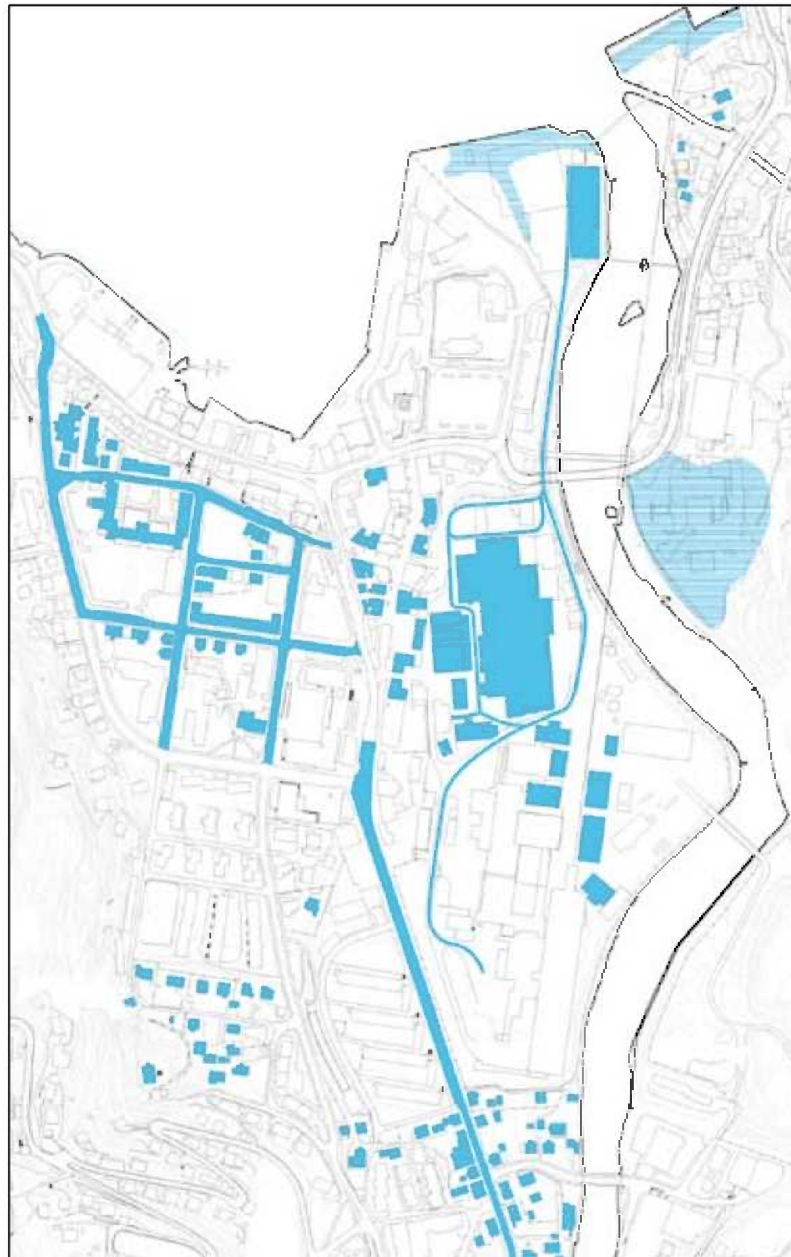
Odda by

smelteverket

bygninger

Viktige utviklingstrekk:

Epoken markerte starten på industrieventyret i Odda. En voldsom vekst fulgte i kjølvannet av utbyggingen. Sentrum ble regulert i 1907 i tråd med tidens idealer, dvs. som en hageby med gater og kvartaler i et rutenett tilsvarende det vi finner på andre industristeder. Reguleringen tok hensyn til det eksisterende hovedveinettet og bebyggelsen i Brotateigen langs sjøen. Fra 1904 ble murtvang innført i bymessige strøk for all bebyggelse med mer enn en etasje. I Odda ble det bygget arbeiderboliger i form av både større murgårder og mindre trehus. Skole ble også bygget. Bebyggelsen forholder seg til gateløpene og danner delvis kvartalsstruktur.

Verdens største cyanamidfabrikk bygges i Odda i 1909. Den utvides kraftig etter bare få år. Karbidfabrikken er også en av de største i sitt slag. Rustningskappløpet før krigen og første halvdel 1. verdenskrig gir god fortjeneste for bedriftene. Vareknapphet, prisstigning og mange nye konkurrenter resulterer i konkurs i 1921.

Lesbarhet:

Eksportkai med lagerbygning, kontorbygningene, samt det meste av bygningsmassen som tilhørte cyanamidfabrikken er bevart. Det samme er en del fellesbygninger i form verksteder og lager. En del bygninger av underordnet betydning er revet. Den opprinnelige karbidfabrikken ble revet i forbindelse med fornyelsene på slutten av 1950-tallet.

Reguleringsplanen fra 1907 er lett lesbar i sentrum.

Tilstand:

Det meste av den bevarte bygningsmassen inne på smelteverksområdet har en høy grad av autenticitet. Det omfattende nettverket av smalsporet jernbane som ble brukt til intern transport på bedriftsområdet er fjernet. Traseene er fortsatt bevart. Nyere tilbygg til cyanamidfabrikken er revet. Ovnhusene er preget av forfall og skrøpelige konstruksjoner. Den øvrige bygningsmassen har høy grad av autenticitet. Kontorbygninger og laboratorium er rehabilitert.

Skole og arbeiderboliger i mur og tre er bevart med høy grad av autenticitet.

1850 - 1906: Lesbarhet og viktige utviklingstrekk

1850 **1850-1906** 1906-1924 1924-1945 1945-1970 1970-2003 2003, -> 1850-2008

utenfor Odda

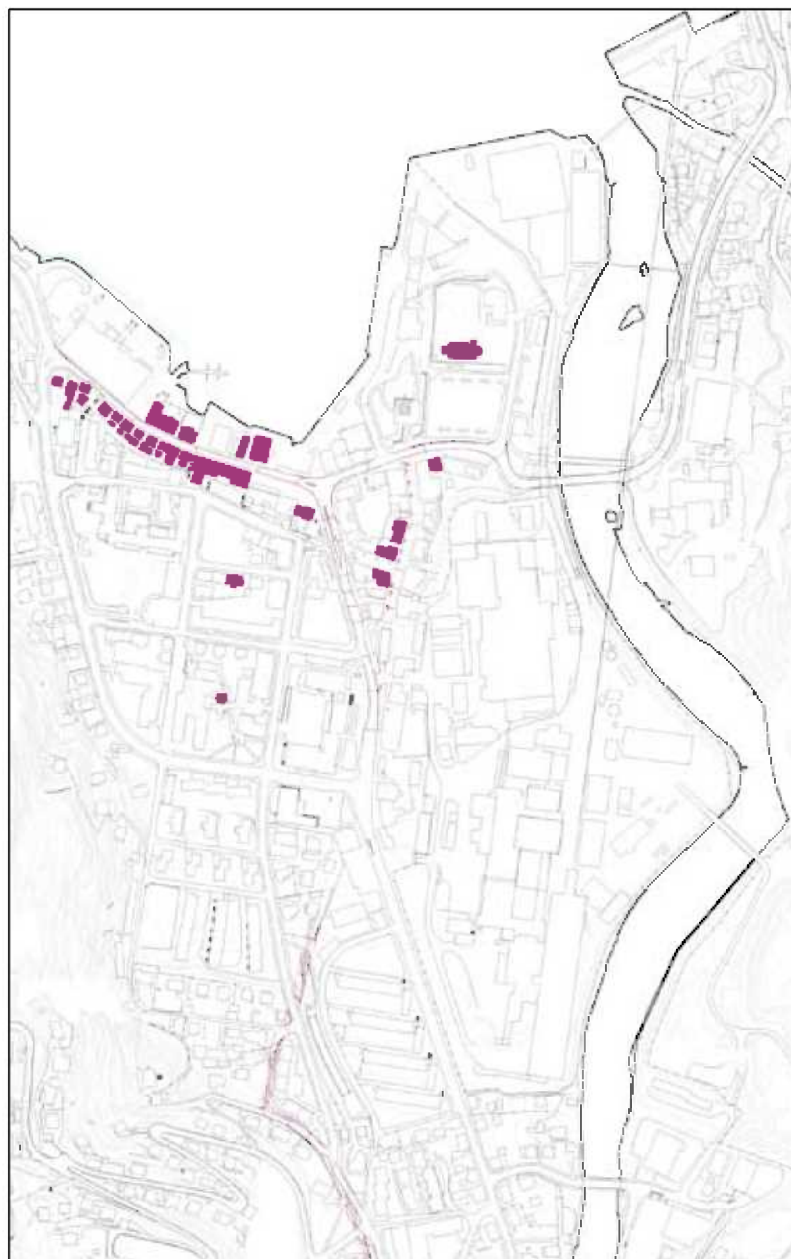
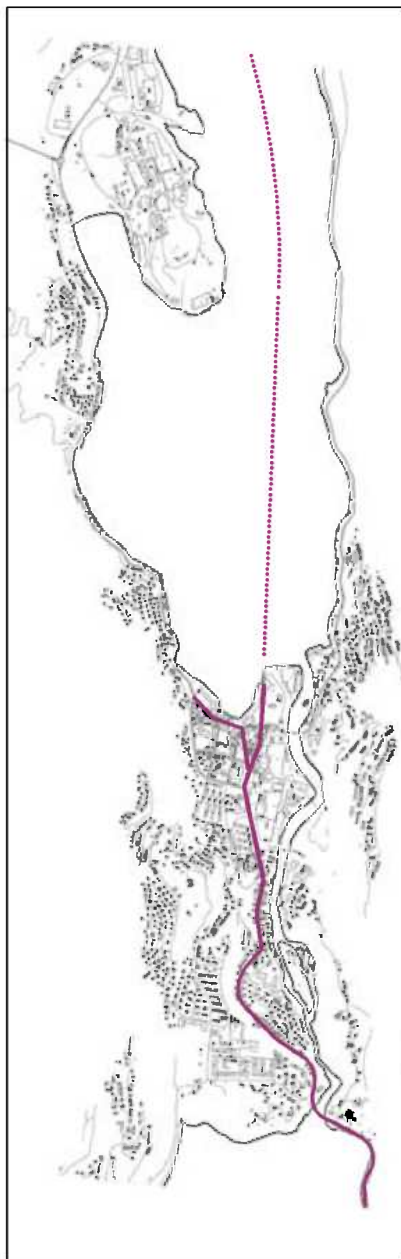
Odda by

smelteverket

bygninger

Viktige utviklingstrekk:

Epoken var preget av framveksten av turismen. En rekke hoteller ble bygd ut, og Odda ble et av landets fremste turiststeder. Som en følge av turismen vokste strandstedet fram som en liten småby med bebyggelse langs Brotateigen og utover Almerket. Dampbåtforbindelsen med Bergen og senere Stavanger, og veiforbindelsen over fjellet fra 1888, var viktig for utviklingen av stedet. Den gamle middelalderkirken i stein på Almerket ble revet til fordel for en ny trekirke som ble innviet 1871. Industrietableringen i 1906 ga problemer for turistnæringen, mens 1. verdenskrig satte en stopp for den.

Lesbarhet:

Røldalsvegen danner fortsatt hovedveien gjennom sentrum ned til sjøen. Forbindelsen ut til Almerket og kirken er imidlertid brutt. Med unntak av kirken, er den gamle bebyggelsen på Almerket revet. Bebyggelsen langs Brotateigen er bevart. De gamle hotellene er revet eller sterkt ombygd.

Tilstand:

Nedre del av Røldalsvegen er byens gågate og handlestrøk. Her er det bevart eldre bebyggelse på begge sider. Miljøet rundt kirken er sterkt endret og til dels forringet ved store parkeringsarealer og nærhet til havneterminal. Sjøfronten er endret ved flere utfyllinger. Opprusting av bryggene foran kirken og det gamle torgarealet har økt den sjønære kvaliteten igjen. Bebyggelsen langs Eitrheimsvegen er i stor grad bevart.

Før 1850: Lesbarhet og viktige utviklingstrekk

1850 1850-1906 1906-1924 1924-1945 1945-1970 1970-2003 2003, > 1850-2008

utenfor Odda

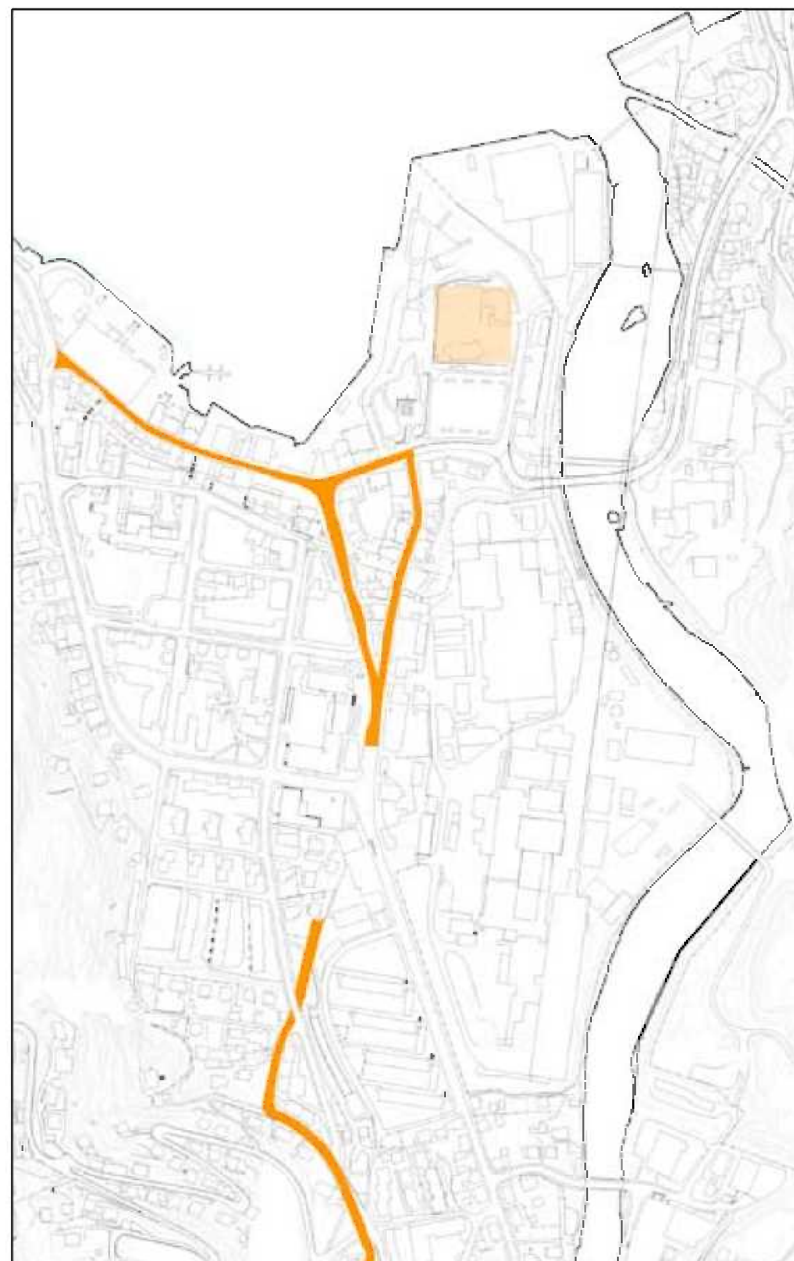
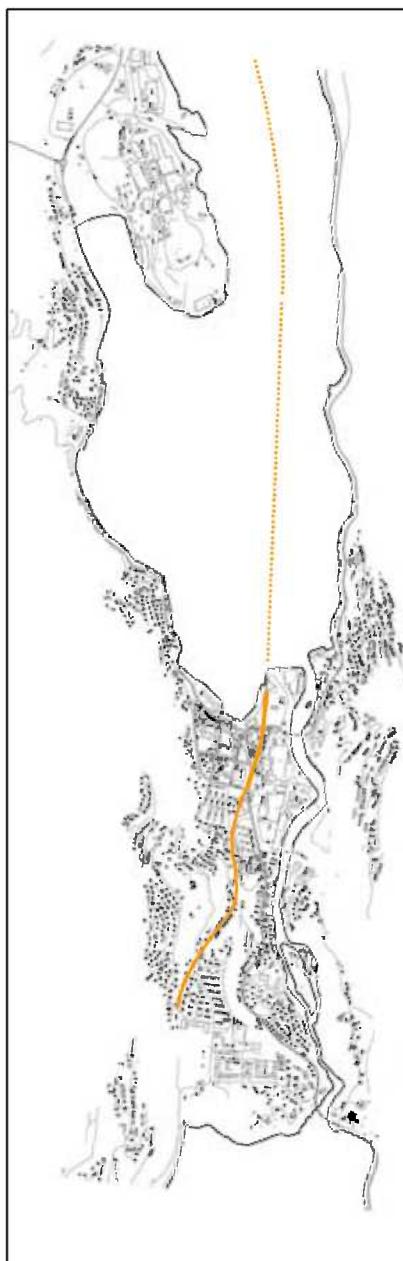
Odda by

smelteverket

bygninger

Viktige utviklingstrekk:

Epoken omfatter Oddas eldste historie som bondesamfunn og kirkested i møtet mellom fjord og dal. På elvesletta i fjordbunnen lå det flere bruk omgitt av innmark på flatene og utmark/beite oppover i liene.

Lesbarhet:

Røldalsvegen, Kremarvegen og Eitrheimsvegen er gamle, bevarte veifar med røtter langt tilbake i tid. Det er også bevart deler av den gamle veien langs moreneryggen ned fra Toppen til Bygdarbøen. Kirkestedet er det samme som siden 1250-tallet. Kulturlandskapet i lia overfor Mannsåker viser den gamle utnyttelsen av de stedlige ressursene.

Tilstand:

De gamle veistrukturene er i bevart, men selve veiene er ombygd en rekke ganger. Det finnes ikke bevart bebyggelse fra denne epoken i Odda sentrum.

1850 - 2003: Lesbarhet og utviklingstrekk

1850 1850-1906 1906-1924 1924-1945 1945-1970 1970-2003 2003, > **1850-2008**

utenfor Odda

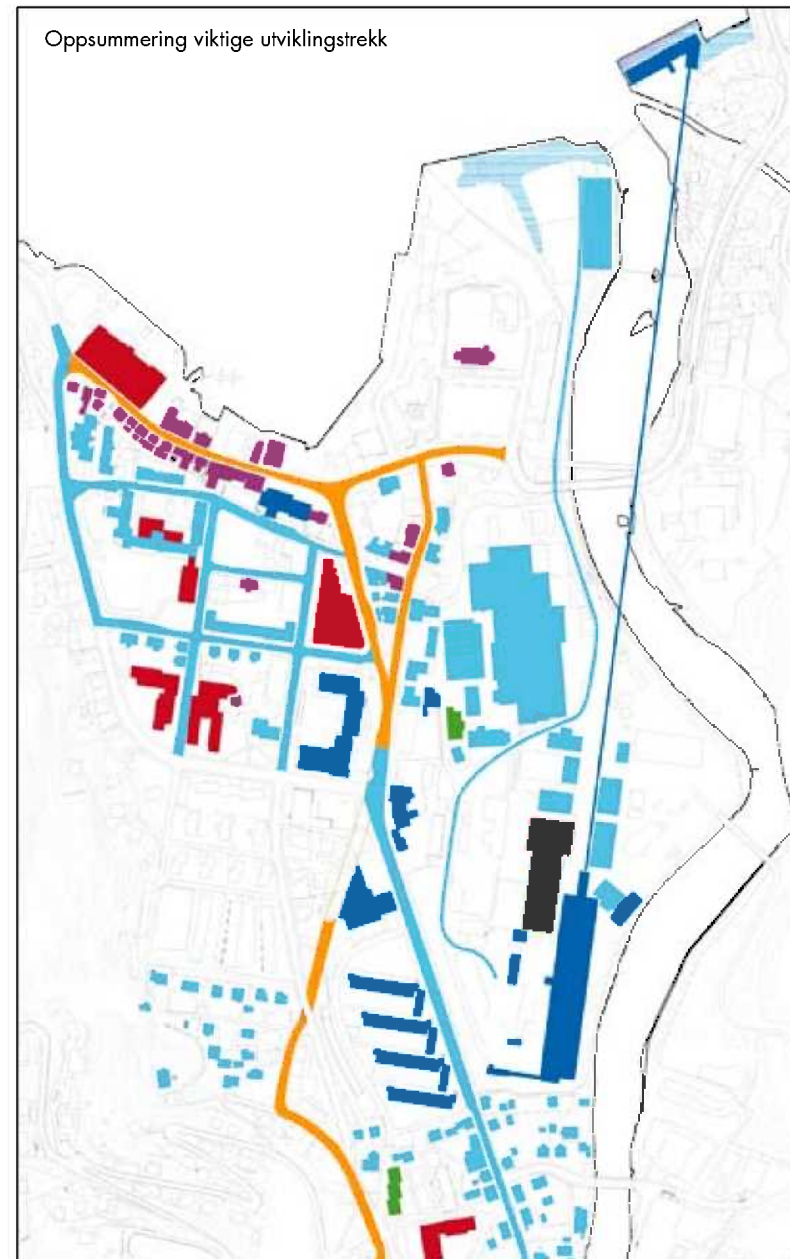
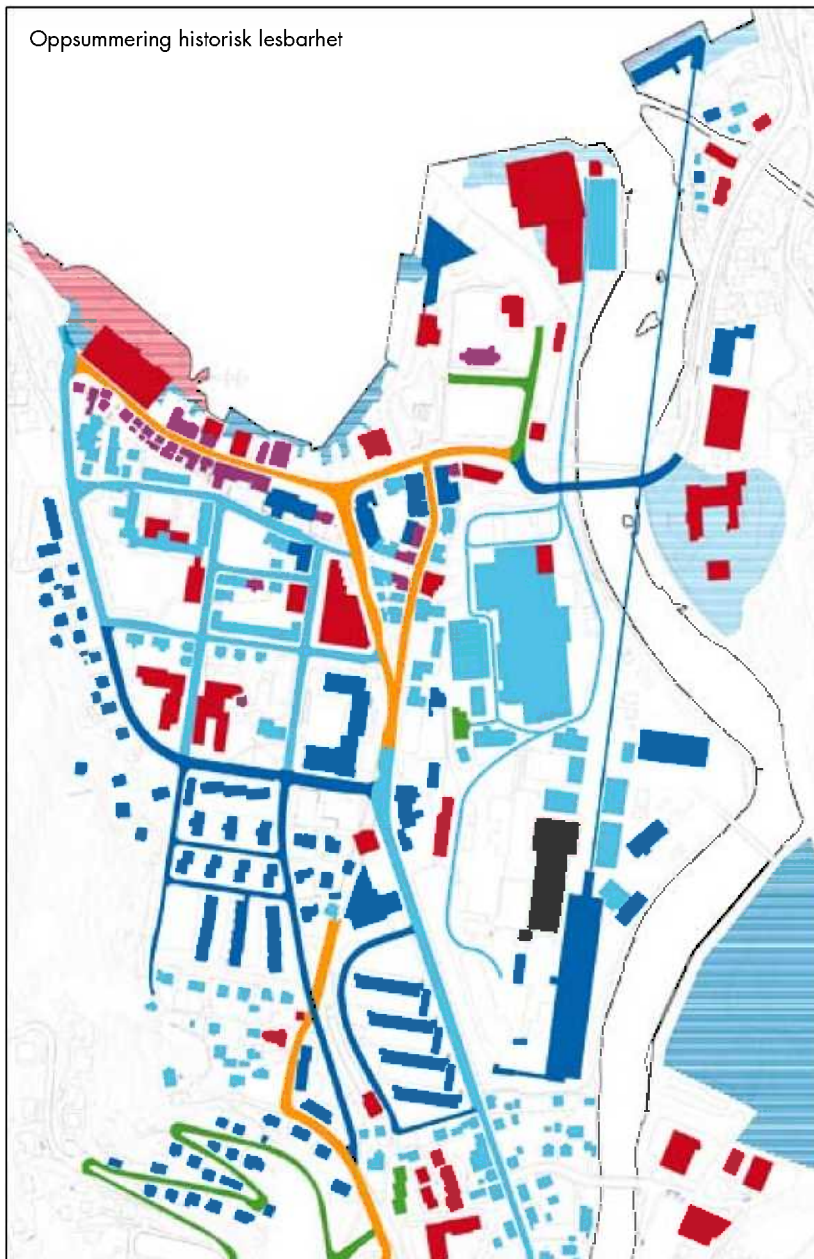
Odda by

smelteverket

bygninger

- 1970 - 2003
- 1945 - 1970
- 1921 - 1945
- 1906 - 1921
- 1850 - 1906
- før 1850

Trinn 3: Vurdering – kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

I analysens tredje trinn er oppgaven å vurdere kulturarvens kvalitative egenskaper, muligheter og begrensninger, og blant disse er verdispørsmålet et hovedelement. Tilskrivelse av kulturhistorisk og arkitektonisk verdi speiler tidens verdisyn og faglige holdninger, mål for forvaltning og utvikling, sosiale og kulturelle situasjon. Muligheter og begrensninger kan måles ved å vurdere *utviklingspotensial og endringskapasitet*.

Med utviklingspotensial menes ikke bare de kulturhistoriske elementenes, strukturenes og miljøenes økonomiske og bruksmessige potensial, men også potensialet for utvikling av de kulturhistoriske ressursenes kunnskaps- og opplevelsesverdier. Når kulturarvens utviklingspotensial (visjonene for utviklingen) er beskrevet kan de realistiske utviklingsmulighetene og endringskapasiteten, i relasjon til situasjonens begrensninger og restriksjoner, vurderes. I det inngår vurdering av de historiske kvalitetenes sårbarhet og tålegrenser (kilde: Riksantikvaren).

I analysens tredje trinn inngår vurdering av:

- Kulturarvens verdi
- Kulturarvens utviklingspotensial
- Kulturarvens sårbarhet/tålegrense
- Kulturarvens endringskapasitet

Begrunnelse for vern

Kulturminneloven definerer kulturminner og kulturmiljøer slik: *"Med kulturminne menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til. Med kulturmiljø menes områder hvor kulturminne inngår som del av en større helhet eller sammenheng."* Definisjonen er med andre ord temmelig vid. Dette betyr ikke at alle kulturminner og kulturmiljøer kan eller skal bevares. Samfunnet må prioritere hva som er verdifullt og skal vernes, til glede og nytte for oss og for de som kommer etter oss.

I behandlingen av St.meld nr 8 "Regjeringens miljøvernpoli-

tikk og rikets miljøtilstand" (1999-2000), ga Stortinget sin tilslutning til følgende mål som trekker opp to perspektiver på vern:

- *"Mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer skal forvaltes og ivaretas som bruksressurser, og som grunnlag for opplevelse og videreutvikling av fysiske omgivelser."*

- *"Et representativt utvalg av kulturminner og kulturmiljøer skal tas vare på i et langsiktig perspektiv som kunnskapsressurser og som grunnlag for opplevelse."*

Vern av teknisk-industrielle kulturminner byr på store utfordringer. Denne type kulturminner er gjenstand for kontinuerlig endring og tilpasning til den teknologiske og økonomiske utviklingen ved bedriften. Kulturminnene inngår også i et helhetlig produksjonsmiljø hvor det kan være vanskelig å plukke ut fragmenter som skal representere hele miljøet.

Ved vurdering av kulturminners verneverdi er det tradisjonelt 3 aspekter som tillegges betydning.

Kulturminnene skal: - være en kilde til kunnskap, gi grunnlag for opplevelse og de bør være en bruksressurs for framtiden.

Kilde til kunnskap

Kulturminner og kulturmiljøer er uerstattelige kilder til kunnskap om den historiske utviklingen av de fysiske omgivelsene og om menneskenes forhold til hverandre og naturen. Kulturminnene og kulturmiljøene utgjør en erfarings- og kunnskapsbank. Derfor må vi sikre at kildene fortsatt bevares slik at også framtidige generasjoner får mulighet til å foreta nye tolkninger av fortiden. Kilde til kunnskap har følgende delkriterier for utvalg av kulturminner og kulturmiljøer for vern:

- **Representativitet:**

Målet er at de utvalgte kulturminnene skal illustrere et tverrsnitt av historien. I dette perspektivet blir variasjon og mangfold viktig. Det utvalget som gjøres, må være representativt nok til å belyse hvordan samfunnet har utviklet seg. Tyssedal og Odda er en typisk representant for de ensidige industristedene som vokste fram før 1. verdenskrig (Odda, Rjukan,

Sauda, Høyanger, Løkken Verk, Glomfjord og Eydehavn).

- **Sammenheng og miljø:**

Hvilken kunnskap vi kan frambringe, avhenger også av om vi verner et isolert enkeltobjekt eller om vi klarer å ta vare på flere elementer som utgjør en større sammenheng. Denne sammenhengen, både i tid og rom, funksjonelt og sosialt, gir oss kunnskap langt ut over det ett enkelt-objekt kan vitne om. Odda Smelteverk må sees i nær sammenheng med Odda by og ikke minst kraftproduksjonen i Tyssedal.

- **Autentisitet:**

Grad av opprinnelighet, dvs. hvorvidt bygningen har bevart sin opprinnelige hovedform og om det fortsatt finnes originale elementer. Ved vurdering av teknisk-industrielle kulturminner vil omfanget av bevart teknisk utstyr knyttet til produksjonen ha betydning for vurderingen av graden av autentisitet. Konstruksjoner uansett materialtype er forgjengelige. Derfor må ofte deler av eller hele konstruksjonen erstattes med nye materialer av

samme type. Likevel kan autenticiteten opprettholdes som form og/eller som teknikk.

Grunnlag for opplevelse

Hvert menneske opplever kulturminner og kulturmiljøer på sin måte. Opplevelsene henger blant annet sammen med kunnskap, holdninger, tilknytning til stedet, og hvilken sosial eller etnisk gruppe en tilhører. Kulturminner og kulturmiljøer gir kontinuitet i det fysiske miljøet. De bidrar bl.a. til å skape steds karakter og tilhørighet. Kulturminnene gir variasjon og kontraster i omgivelsene og synliggjør at de menneskeskapede omgivelsene alltid har forandret seg. De viser ikke bare stedlig egenart, men også påvirkning, sammenheng og fellesskap på tvers av geografiske og kulturelle grenser.

En viktig del av et industrianleggs verneverdi ligger i den totale opplevelsen av ulike typer bygninger og tekniske innretninger som sammen viser helheten i produksjonen. Egenverdien til det enkelte element kan være lav, men samlet utgjør de en viktig kilde til kunnskap om og opplevelse av

de historiske anleggene.

Følgende delkriterier vektlegges for utvalg av kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for opplevelse:

- *Sammenheng og miljø:*

Det har alltid vært et nært samspill mellom landskap, naturressurser og det menneskeskapede miljøet. Landskapet danner rom, utsiktspunkter og forsenkninger som understreker stedets egenart og bidrar til viktige opplevelseskvaliteter. Menneskene har gjennom sin påvirkning videreutviklet det opprinnelige landskapet.

- *Identitet/symbol:*

Mange kulturminner og kulturmiljøer har særlige kvaliteter som gjør at de blir viktige for menneskers følelse av gjenkjennelse og tilhørighet. Dette kan i hovedsak knyttes til to forhold: Enten til konkrete begivenheter eller personer som er knyttet til et sted, eller til tradisjon eller kontinuitet i bruken av området. Odda Smelteverk var i nærmere 100 år en av de viktige hjørnesteinsbedriftene i kommunen. Mange har

hatt sitt arbeid ved fabrikken, og fabrikanlegget utgjør et viktig visuelt element som en del av Odda sentrum.

- *Arkitektonisk/kunstnerisk verdi:* Opplevelsen av et betydelig verk har en verdi som er særegen, uansett hvilken sammenheng det ellers oppleves i. Her legges det vekt på form, struktur, materialvalg og detaljutforming i forhold til en kunstnerisk idé og fullførelsen av den. Estetiske vurderinger er sentrale i denne sammenhengen. Industriarkitekturen på Smelteverket er preget av internasjonale forbilder og tydeliggjør at Smelteverket var eid av ulike internasjonale selskaper gjennom sin levetid.

Kriterier knyttet til kulturminner som bruksressurser

Det ligger store verdier for samfunnet i å benytte det som allerede eksisterer framfor å bygge nytt. Bruk av kulturminner og kulturmiljøer er i denne sammenhengen bl.a. bidrag til en bærekraftig utvikling. Dette perspektivet gjelder først og fremst når man tar vare på bygninger og bygd miljø, og faktorer som da

må vurderes, er knyttet både til økonomi, bruksverdi og økologi. I tillegg gir de kulturhistoriske verdiene et ekstra brukspotensiale til alle typer kulturminner og kulturmiljøer. De historiske sporene kan for eksempel være viktige for friluftaktiviteter, turisme, samt etablering eller videreføring av boliger og næringsvirksomhet.

Lønnsomhetsbetraktninger handler bl.a. om en bygning eller et anleggs fysiske tilstand. Eiere vil normalt sørge for å ta vare på bygninger og anlegg som fortsatt har en bruksverdi og en tilfredsstillende fysisk tilstand. Vedlikeholdskostnadene holdes nede gjennom jevnlig bruk og vedlikehold, og verdiene sikres over lang tid. Dette er den enkleste og rimeligste formen for vern. Hvis tilstanden er god, kan dermed økonomiske og kulturhistoriske argumenter bygge opp under hverandre til fordel for vern.

Det vil også være nødvendig å vurdere om et anlegg er hensiktsmessig i forhold til den aktuelle bruken. I tillegg vil det være aktuelt å se på mulighetene for å tilpasse bruken i forhold til

endrete behov, uten å gjøre store fysiske endringer.

En rekke av de mindre bygningene på Smelteverket har stor gjenbruksverdi for nye formål, særlig gjelder dette kontorbygningene og de ulike teglbygningene som ble brukt til verksteder og lager. Verre er det med store, spesialiserte konstruksjoner som siloer og ovnshus. Disse konstruksjonene er ofte kun et rammeverk for en komplisert "maskin" og kan vanskelig gjenbrukes på tradisjonelt vis. De har imidlertid et potensial for å kunne benyttes i en museal formidling av anleggets historie. Måten de eventuelt bevares på og formidles kan gjøre at de også kan få en kunstnerisk opplevelsesverdi.

Vurdering av verneverdi Odda Smelteverk

Tyssedal kraftstasjon var, sammen med Vemork i Rjukan, verdens største kraftstasjoner da de ble bygget i henholdsvis 1908 og 1911. På denne tiden var det ikke teknisk mulig og transportere elektrisk energi over lange avstander. Det ble derfor bygget elektrokjemisk industri i umiddelbar nærhet for å utnytte kraftkilden. Slik industri var avhengig av å få råvarene transportert til seg, og de ferdige produktene skipet ut til markedene i Europa. Oddas beliggenhet ved fjorden var derfor ideell.

Produksjon av karbid basert på kalkstein og koks, var et internasjonalt viktig produkt. Sammen med vann utviklet karbid acetylen-gass som ble brukt som lyskilde på blant annet kjøretøyer og i gruveindustrien. Acetylen gjorde det også mulig å utvikle sveiseteknologien, noe som var en forutsetning for utviklingen av det 20. århundres industri. Karbidfabrikken i Odda var verdens største da den startet produksjonen i 1908. Ved videreføring ble karbiden

omgjort til cyanamid, et kunstig gjødningsprodukt viktig for landbruket. Tilgangen på fornybar vannkraft gjorde disse produktene, som tidligere var ekstremt kostbare, overkommelige i pris.

Hardangervidda, med de enorme reservoarene med uuttømmelig og fornybar energi i form av vann, kraftstasjonen i Tyssedal, Odda smelteverk, fjorden som transportåre for råvarer og ferdige produkter og Odda by som bosted og sosial arena for bedriftens ansatte, utgjør et samlet og helhetlig økosystem. Alle leddene i kjeden var avhengig av hverandre. Denne kombinasjonen er unik i nasjonal og internasjonal sammenheng. Kraftstasjonen i Tyssedal er blant verdens eldste, bevarte kraftstasjoner. De bevarte kulturminnene på Odda smelteverk er også unike da det ikke finnes tilsvarende bevarte eksempler andre steder.

Tyssedal og Oddas sentrale posisjon i norsk industrihistorie gjør at kulturminnene knyttet til denne historien vurderes å ha nasjonal interesse. Hvorvidt disse kulturminnene også har en inter-

nasjonal interesse, ligger utenfor mandatet til dette prosjektet å vurdere.

Som vi har sett i beskrivelsen av de ulike epokene i Oddas historie, er byens utvikling nøye knyttet til industrien. For å forstå Oddasamfunnet må en kjenne stedets industrihistorie. Bevaring av et utvalg kulturminner på smelteverket er nødvendig for å kunne formidle denne historien til byens gjester, til fastboende og til kommende generasjoner.

De bevarte industriminnene er i seg selv en direkte kilde til kunnskap om blant annet teknologi, byggeskikk og sosiale forhold. Ved å oppleve disse i full skala får vi muligheten til å fornemme hvordan produksjonsprosessene foregikk og hvordan arbeidsforholdene i fabrikkene var. Historien kan aldri gjen-skapes fullt ut, men de fysiske minnene gir grunnlag for større opplevelse og bedre kunnskap enn bare skriftlige og muntlige kilder.

Prioriterte mål for vern av Odda Smelteverk

Hele smelteverket vurderes å ha nasjonal interesse som kulturminne. Det er imidlertid ikke slik at alle kulturminner som har verdi kan eller skal bevares for ettertiden, det må gjøres et utvalg. Målet må være å sikre et representativt utvalg kulturminner som viser mangfoldet og bredden i hvordan Odda-samfunnet har utviklet seg: Fra å være en avsidesliggende jordbruksbygd, via en internasjonalt kjent turistdestinasjon, til en industriby med avansert elektrokjemisk industri i verdensklasse.

De kulturminnene som prioriteres for vern bør i tillegg til den teknologiske utviklingen av industrien, også vise den samfunnsmessige og sosialhistoriske utviklingen. De ulike epokene i byens historie viser alle hvordan samfunnet vektla industriens og næringslivets kår, samtidig som en ser hvordan boligbygging og utvikling av fellesskapsløsninger endrer seg over tid. Ulike estetiske og byplanmessige idealer har gjennom byggeskikk og reguleringsplaner formet byen til det den er i dag.

Med utgangspunkt i de 3 hovedkriteriene; kunnskap, opplevelse og bruksverdi, kan en sette opp prioriterte retningslinjer for utvelgelse og vern av kulturminnene knyttet til Odda Smelteverk.

Smelteverkets kunnskaps- og opplevelsverdi samlet sett, er knyttet til anleggets integritet, dvs. grad av helhet. Med helhet i denne sammenheng mener vi:

- *Helhet i forhold til de produktene som ble produsert:* I utgangspunktet var det to separate fabrikker der den ene produserte kalsiumkarbid og den andre videreførdet dette til kalsiumcyanamid. Det var med andre ord et tett samarbeid og avhengighetsforhold både teknisk og økonomisk. Begge fabrikkene bør være representert i det utvalget som vernes.

- *Helhet i forhold til produksjonslinjene:* Det som prioriteres for vern bør formidle helheten og sammenhengen i produksjonsgangen i anlegget

fra importkai via taubane til råvarelager, kalkovner, ovnshus osv.

- *Helhet i historisk utvikling:* De ulike deler av anlegget som prioriteres for vern bør representere bedriftens ulike utviklingsfaser/epoker.

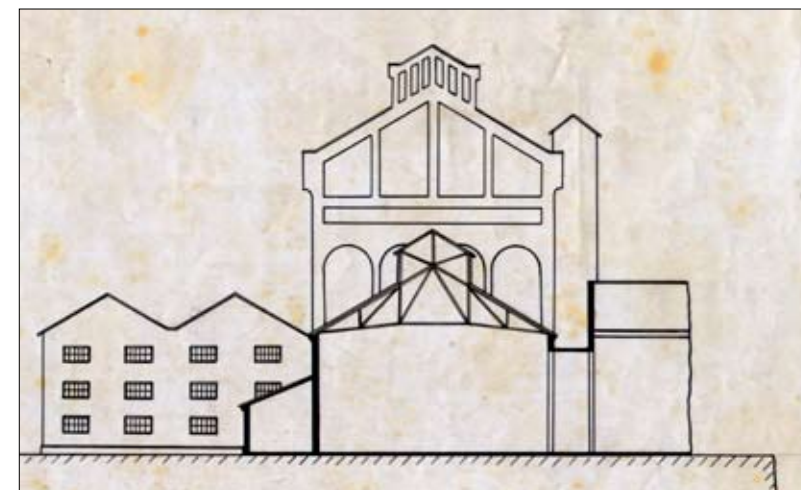
I det følgende gjennomgås anlegget bygg for bygg med en kort vurdering av verneverdi, utviklingspotensial og sårbarhet. Summen av dette sammenfattes som endringskapasitet.

Cyanamidfabrikken er en kompleks struktur med flere funksjoner samlet under samme tak, og flere bygninger bygget sammen til en stor bygningskropp. Det er derfor vanskelig å vurdere disse hver for seg. Innledningsvis vurderer vi derfor denne delen av anlegget samlet.

Vurdering av Cyanamidens verneverdi

Bygningskomplekset som utgjør cyanamidfabrikken består av følgende enkeltelementer som er mer eller mindre sammenbygget: Fordelingsstasjon (101), karbidmøllehus (103), karbidsilo (104), ovnshus I / lager (105), ovnshus II og III (106), kjølehus (107), papirlager (108), cyanamidknuser (109), råcyanamidsilo (113), råcyanamidsilo (114). Samlet utgjør dette et gulvareal på ca. 7450 m². Av dette utgjør første byggetrinn fra 1907 (ovnshus I / lager (105) og råcyanamidsilo (113)) ca. 1900 m². Dicyanamid-anlegget kommer i tillegg som et tilbygg mot nord med Oddakalkfabrikk (110), lager Oddakalk (111) og CY-50 fabrikk (213). Dicypakteriet (212) og selve dicyfabrikken (200) er revet.

Videreføring av karbid til cyanamid var en viktig funksjon ved Odda smelteverk. Størrelsen på karbidfabrikken viser omfanget av denne produksjonen. Cyanamidfabrikken er bygget i to byggetrinn. Den var verdens største da den stod ferdig i 1907

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

med en produksjonskapasitet på 12.000 tonn. Produktet var kunstgjødsel markedsført under navnet "Trollmel". I årene fram til 1. verdenskrig gikk fabrikkene godt og cyanamiden ble utvidet allerede i 1912-13.

Etter at ovnshus II og III ble tatt i bruk ble det opprinnelige ovnshus I (105) brukt som lager. Produksjonsteknisk utstyr er helt eller delvis fjernet. Ovnshus II og III rommer fortsatt et stort antall Frank-Caro-ovner. Det er ikke gjennomført en grundig dokumentasjon av det produksjonstekniske utstyret slik det stod ved konkursen. Det er heller ikke gjennomført en kartlegging av hva som fortsatt står igjen etter at konkursboet har revet og solgt deler av utstyret. Fjerning av utstyr har skjedd på en hardhendt

måte ved at det er laget hull i vegger og rester av utstyret ligger igjen som skrap.

Cyanamid-fabrikken har nasjonal verneverdi som del av et helhetlig smelteverksområde. Anlegget formidler sammenhengen i produksjonen og rommer bygninger som er blant smelteverkets eldste. Anleggets verneverdi er noe redusert ved at produksjonsteknisk utstyr er fjernet. Ovnshus I (105) og silobygg (113) danner en markant og viktig vegg mot det øvrige miljøet i tilknytning til lindehuset og hovedinngangen. Silobygget ligger ytterst på brinken mot Almerket og kirken og danner et flott landemerke synlig på lang avstand.

Øverst til venstre: Byggetrinn 1 av cyanamidfabrikken omkring 1907 før 2. byggetrinn. Eksportlager i forgrunnen.
Øverst til høyre: Interiør karbidmøllehus.
Nederst til venstre: Interiør cyanamidovnshus I
Nederst til høyre: Interiør cyanamidovnshus II og III med bevarte Frank-Caro-ovner.
Under: Cyanamidfabrikken sett fra øst.

Vurdering av utviklingspotensial og sårbarhet Cyanamiden

Byggene er i hovedsak uisolert og reist med bærende konstruksjoner i betong og stål. Veggfeltene er i pusset tegl. Takkonstruksjonene er i en kombinasjon av stål og tre dekket med metallplater eller papp. Byggenes tekniske tilstand er ikke kartlagt i detalj. Eldre stålkonstruksjoner kan være oppført med en dårligere materialkvalitet enn dagens standard. I tillegg kommer slitasje som følge av elde og ytre påvirkninger i form av varme fra ovnsproduksjonen. Dimensjonering av takkonstruksjoner følger ikke dagens krav til snølast. Varmen fra produksjonen gjorde at snø smeltet. Vinduer, porter og dører er av enkel standard, ofte nedslitt eller fjernet helt. Gulvene er uisolert betong. Under byggene skal det finnes et omfattende system av rørgater og kulverter for framføring av vann, trykkluft, gass og strøm med mer. NIVM skal sitte på et omfattende tegningsarkiv for anlegget.

Bygningenes utviklingspotensial må sees opp mot verneverdi og sårbarhet/tålegrense. Det er 4 ulike gjenbruksmåter som kan tenkes:

Alt A: Gjenbruk uten store endringer og tekniske oppgraderinger:

Dette er en gjenbruk av lokalene med tilnærmet den tekniske standarden de har i dag. Det vil si at anlegget ryddes og rengjøres for store mengder støv og skitt, og yttervegger, tak, vinduer, dører/porter med mer istandsettes etter antikvariske prinsipper. Konstruktive elementer må gjennomgås og evt. utbedres/forsterkes dersom dette lar seg gjøre uten å komme i strid med antikvariske krav. Det må videre foretas en gjennomgang av hvilke deler av det produksjonstekniske utstyret som skal bevares, og hva som kan fjernes. Det tekniske anlegget med strøm, vann og avløp må rustes opp til dagens krav. Bygget må videre brannsikres med maling av konstruksjoner, evt. sprinkling/seksjonering, rømningsveier, alarmanlegg med mer, alt avhengig av hva slags bruk lokalene skal få. Det man står igjen med er store lokaler uten isolasjon og i praksis uten oppvarming. Et slikt "råbygg" kan enten benyttes som lager/magasin, grov industriell virksomhet/verksteder eller til kulturformål i form av visningsanlegg/museum, utstill-

inger, atelier, arrangementsarena og lignende. Ved en slik bruk vil det være mulig å bevare samtlige ovner og øvrig inventar. Anlegget kan lyssettes på en kunstnerisk måte for å få fram konstruksjoner og utstyr med mer.

Løsningen vil trolig ikke være rentabel i tradisjonell forretningsmessig forstand. Kostnadene til istandsetting og vedlikehold vil neppe stå i forhold til mulig leieinntekter av denne typen lokaler med lav standard. Løsningen forutsetter sannsynligvis sponsing eller offentlig tilskudd til istandsetting.

Sårbarhet alt A: Løsningen innebærer få inngrep i kulturminnet og vil være forenlig med fredning etter kulturminneloven med vern av både eksteriør og interiør.

Alt B: Gjenbruk med moderate endringer og tekniske oppgraderinger:

Innenfor rammene av et råbygg som omtalt i alt. A, vil det være mulig å bygge mindre "hus i huset", dvs. oppvarmede lokaler for kontorer, små butikker, kaféer med mer. Dette er selvstendige "bokser" med tak, vegger og gulv

som står fritt i forhold til de opprinnelige konstruksjonene. Dette vil redusere lesbarheten av de store rommene, men det gamle industribygget vil da fungere som en overdekket, halvklimatisk sone for kommunikasjon mellom de ulike "boksene". Løsningen vil være reversibel, men den vil innebære en relativt lav utnyttelse av arealene og det vil ikke være mulig å utnytte kjeller til p-hus eller lignende.

Løsningen kan være rentabel i tradisjonell forretningsmessig forstand. Kostnadene til istandsetting og bygging av "hus i huset" kan kanskje dekkes av leieinntekter for denne typen lokaler med høyere standard. Det avgjørende er graden av utnyttelse innenfor de gitte rammene, og hvilken type virksomheter som finner slike lokaliteter attraktive.

Sårbarhet alt. B: En gjenbruk der det bygges "hus i huset" vil delvis kunne komme i konflikt med en fredning etter kulturminneloven, avhengig av omfang av vernebestemmelser og valget av tekniske løsninger. Løsningen vil trolig måtte innebære en reduksjon i antallet ovner for å gi plass

for nye funksjoner. Eksteriøret kan bevares tilnærmet autentisk.

Alt C: Gjenbruk med omfattende endringer og tekniske oppgraderinger:

Skal eksisterende bygg i sin helhet benyttes til nye funksjoner (som for eksempel kjøpesenter) med fulle krav til isolasjon, oppvarming, ventilasjon med mer, må bygget rustes opp i betydelig grad. Dette innebærer forsterking av takkonstruksjoner, isolering av tak og gulv, vegger, vinduer og dører. Det må legges inn omfattende ventilasjonsanlegg, akustiske himlinger, belysning med mer. Sannsynligvis må bærende konstruksjoner i stål brannbeskyttes med maling eller innkledning. Skal ovnshus II og III kunne utnyttes må de fleste av ovnene fjernes. Det ansees ikke realistisk å legge et gulv av glass eller tilsvarende over disse. Dette vil gi lav takhøyde og vil neppe bidra til at ovnene oppleves som en helhet. Gulvet må være dimensjonert for tunge laster i form av mange mennesker, innredning med mer. I tillegg kommer høydeforskjellen som må tilpasses universell tilgjengelighet med ramper eller heis.

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

Løsningen vil ikke gjøre det mulig å utnytte kjeller til p-hus eller lignende.

Løsningen er neppe rentabel i tradisjonell forretningsmessig forstand. Kostnadene ved oppgradering vil være betydelige, samtidig som begrensningene i den gamle strukturen vil gi redusert fleksibilitet og høye vedlikeholdskostnader. Manglende mulighet for bruk av kjeller slår negativt ut på graden av utnyttelse.

Sårbarhet alt. C: En slik omfattende ombygging vil komme i konflikt med vernehensyn. Anlegget kan evt. vernes ved regulering til spesialområde bevaring etter Plan- og bygningslovens § 25.6. Denne formen for vern ivaretar kun eksteriøret.

Alt D: Gjenbruk av deler av bygningsmassen:

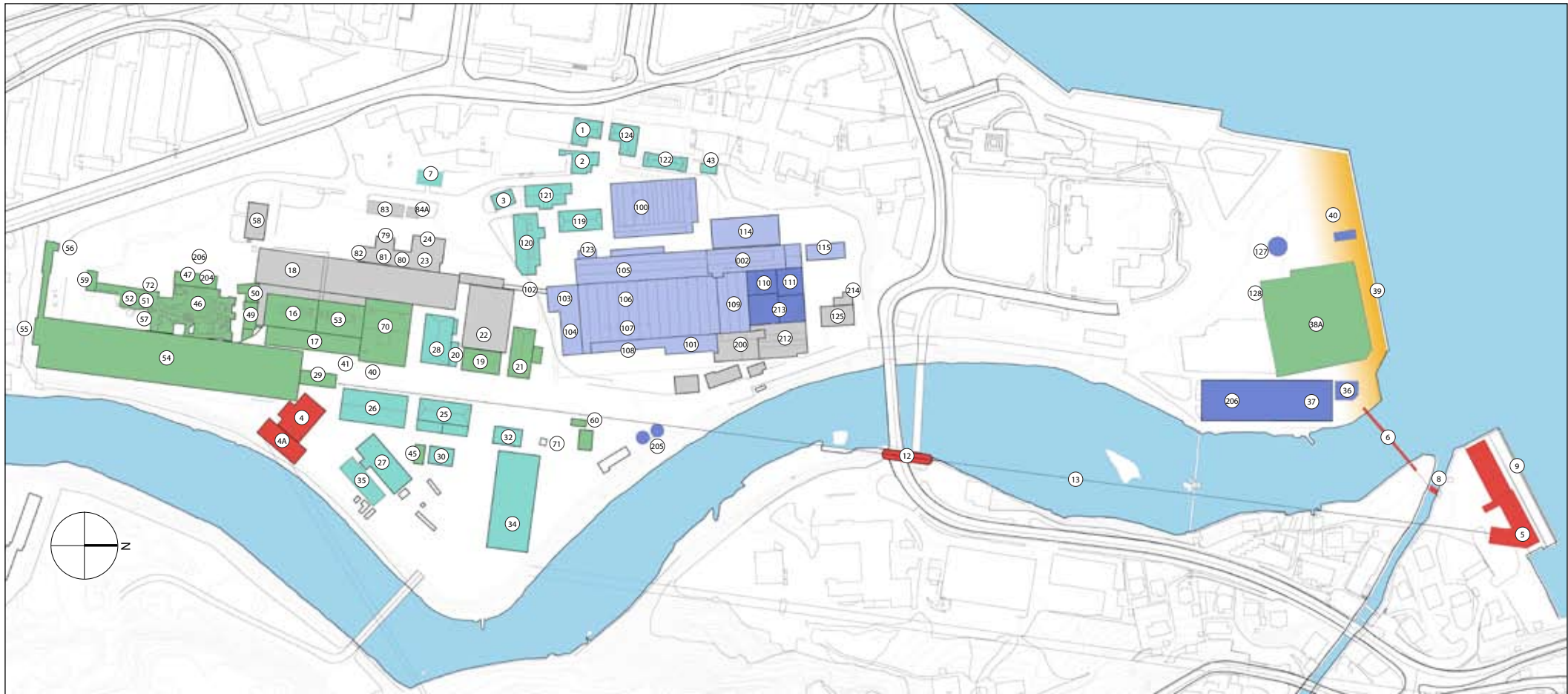
Løsningen innebærer en kombinasjon av alt. A for deler av bygget, og riving og nyoppføring av øvrige deler av bygningsmassen.

Sårbarhet alt. D: Løsningen innebærer riving av verneverdige kulturminner fra bedriftens vekst-

fase omkring første verdenskrig. Fabrikkenes eldste del bevares i sin helhet og bidrar til å fortelle denne delen av Oddas historie. Løsningen framstår som en kompromissløsning der både vern og utvikling ivaretas et stykke på vei.

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

- import / råvarer
- karbid
- cyanamid
- dicyandiamid
- felles / anlegg
- eksportkai
- revet pr. april 2008

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
I	006	Hengebro over elva Opo	19??	4	Interesse- område fredning	SNU	Broa er et interessant kulturminne som viser koblingen mellom eksport- og importkai. Fremstår som et lite landemerke ved utløpet av elva.	Broa kan inngå i en helhetlig grønnstruktur med gangveier langs elvebredden.	Liten tålegrense for endringer.	Liten	Vernes
I	008	Bro over elva v/importkai	19??	2		SNU	Sammen med hengebroa (I 6) viser denne koblingen mellom eksport- og importkai. Broa i seg selv har liten egenverdi.	Broa kan inngå i en helhetlig grønnstruktur med gangveier langs elvebredden.	-	Liten	Uten verdi
I	009	Importkai	1956	3	Interesse- område fredning	SNU	Importkaia er et viktig kulturminne for formidlingen av produksjonsgangen i en bedrift som var avhengig av import av råvarer sjøveien.	Kaia i seg selv har lite utviklingspotensial ut over funksjonen kai.	-	Liten	Vernes
I	012	Beskyttelsestak over vei	1956	3	m.fredet	SNU	Se omtale under taubane (I 13). Beskyttelsestaket har i tillegg opplevelsesverdi knyttet til motivet som "byport".	Ingen utviklingspotensial.	-	Stor	Vernes
I	013	Taubane	1956- 57	3	m.fredet	SNU	Taubanen er et viktig kulturminne for formidlingen av produksjonsgangen i en bedrift som var avhengig av importerte råvarer som kom sjøveien. Silo på importkai, taubane med bæreveiaer, master, beskyttelsestak og skalltak utgjør samlet et komplett anlegg.	Taubanen har lite potensial for utvikling. Ny bruk til personbefordring ansees lite realistisk på grunn av kostnadene og begrenset attraksjonsverdi.	Bæreveiaeren er viktig for å forstå at dette er en taubane. Fjernes denne vil mastene framstå som løsrevne fragmenter.	Liten	Vernes

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
K	004 A	Fordelingsstasjon strøm ny	19??	2		SNU	Bygget er et nyere tilbygg til fordelingsstasjonen og er trolig bygget som følge av utvidelsen av virksomheten med ovnshus III i 1976. Denne ovnen krevde økt tilgang på kraft.	Fortsatt i bruk til opprinnelig formål.	Eksteriøret kan tåle store endringer.	-	Vernes
K	004	Fordelingsstasjon strøm	1906	5		SNU	Bygget rommer en viktig funksjon i helheten ved at det var her kraften kom inn fra Tyssedal og ble fordelt både til bedriftene og til Odda by. Bygget har autentiske fasader i tegl.	Fortsatt i bruk til opprinnelig formål.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	-	Vernes
K	005	Kalksteinsilo importkai	1946-56	3	m.fredet	SNU	Siloen er et viktig kulturminne for formidlingen av produksjonsgangen i en bedrift som var avhengig av importerte råvarer. Taubanen over elva startet her og ved evt. riving av siloen vil også taubanen miste sin verdi. Siloen består av 2 byggetrinn. Det nyeste byggetrinnet mot vest kan vurderes revet for å gi plass for utvikling av området.	Siloen egner seg dårlig for andre formål enn som visningsobjekt.	Tåler dårlig endringer i form av ombygginger til annet formål.	Liten	Vernes
K	016	Trefaseovnshus I	1936-37	4	Interesseområde fredning	SNU	Ovnshus I vitner om teknologitviklingen og moderniseringen av bedriften i slutten av 1930-årene. Ovnen var opprinnelig en åpen trefaseovn. Den ble modernisert og lukket i 1960. Mye av utstyret i tilknytning til selve ovnen er fjernet. Ovnen har derfor begrenset grad av autentisitet. Vern av ovnen må sees i sammenheng med ovn II og ovn III.	Bygget omkring ovnen er en enkel, uisolert stålkonstruksjon kledd med bølgeblekk. Bygget med ovn har potensial som musealt visningsobjekt. Bygget uten ovn har sannsynligvis ingen gjenbruksverdi uten omfattende utbedringer og ombygging. Et nytt bygg oppført med samme volum og form som det eksisterende kan gi rom for ulike funksjoner.	Det eksisterende bygget har liten tålegrense for endringer.	Liten	Evt. vern sees i sammenheng med ovn II og III. Ved eventuell riving bør volumet gjenskapes.
K	018	Kjølehus	1906-82	5	revet						
K	019	Reservelager og IT-sentral	1907	5	Interesseområde fredning	SNU	Bygget er oppført i tegl i jugendstil og danner sammen med de andre bygningene i området et fint miljø. Eksteriøret har høy grad av autentisitet. Brukt til lagring av carbiddunker, dunkedeler og tele- og datasentral, trafo, verksted for filterposskifting.	Bygget egner seg godt for nye lette næringsvirksomheter/ kontor eller lignende.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes
K	020	Velferdskontorer	1955	3	revet						

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
K	021	Dunkefabrikk	1908	5	Interesse- område fredning	SNU	Bygget er oppført i tegl i jugendstil og danner sammen med de andre bygningene i området et fint miljø. Eksteriøret har høy grad av autentisitet.	Bygget egner seg godt for nye lette næringsvirksomheter/ kontor eller lignende.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes
K	022	Lager for dunk til karbidpakkeri	1965	3	revet						
K	023	Karbidpakkeri	1960- 62	3	revet						
K	024	Containerpakkeri	1960-	3	revet						
K	029	Kompressorstasjon CO-gass	1950	3	Interesse- område fredning	SNU	Et mindre bygg som inngår i en større sammenheng. Bygget rommer teknisk produksjonsutstyr i form av en gasskompressor for transport av Co-gass fra smeltehuset til kalkovnene.	Bygget har lite utviklingspotensial utover å være et rent visningsobjekt.	Lite fleksibelt for endringer	Liten	Vernes
K	038 A	Nye karbidlager eksportkai	1993	2		SNU	Moderne stålkonstruksjon med stor, fri gulvflate. Ingen verneverdi.	Kun egnet som lager.	Bygget kan tåle endringer.	Liten	Uten verdi
K	045	Velferdsbygg "Kubb"	19??	2		SNU	Liten bygning med vegger i pusset tegl oppført som spiserom for anleggsavdelingen. Bygget er underordnet og ligger i ytterkanten av området. Bygget vurderes å ha liten verneverdi.	Bygget har på grunn av sin beskjedne størrelse (67 m2) begrenset gjenbruksverdi.	Bygget kan tåle enkelte endringer av eksteriøret.	Liten	Uten verdi
K	046	Priestovn maskinhus	1950	3	m.fredet	SNU	Ovnen ble bygget for å avløse de gamle kullgenerator-fyrte Fanehjelskalkovnene. Ovnen var ingen suksess og medførte betydelige driftsvansker. Etter ca. 10 år ble den erstattet av 2 nye kalkovner. Ovnen inngår som en integrert del av karbidfabrikken der den ligger inneklemt mellom kalkovnene og blanderommet. Ovnen representerer et trinn i bedriftens teknologihistorie, selv om det ikke var vellykket. Riving av ovnen vil etterlate et hull i anlegget og vil redusere opplevelsesverdien knyttet til karbidfabrikken.	Ovnen har ingen gjenbruksverdi utover det som er knyttet til formidling og opplevelse.	Lite fleksibelt for endringer	Liten	Vernes

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

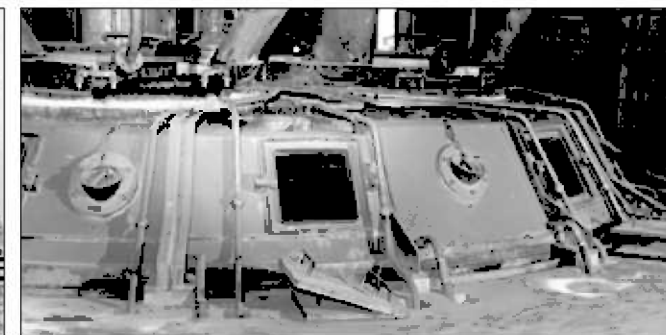
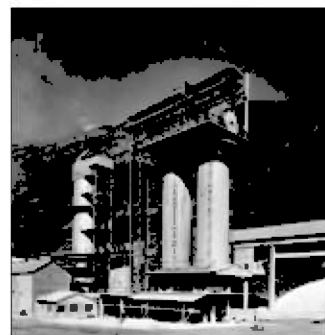
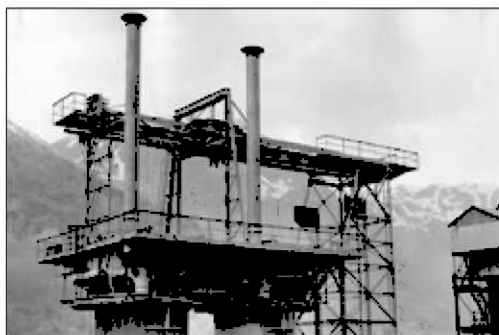
dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
							karbidfabrikken.				
K	047	Kontrollrom kalkovner	1949-	3	revet						
K	049	Kokstørkeanlegg	1965	3	m.fredet	SNU	I anlegget ble koks tørket, filtrert og lagret for så å blandes med brent kalk gjennom blande/vektanlegg. Funksjonen er en integrert del av karbidfabrikken og anbefales vernet som en del av denne.	Liten gjenbruksverdi utover det som er knyttet til formidling og opplevelse.	Lite fleksibelt for endringer	Liten	Vernes
K	050	Blanderom for råmaterialer	1955	3	m.fredet	SNU	I bygget ble koks og kalkstein blandet før det ble kjørt inn i de store smelteovnene. Bygget representerer en viktig funksjon i produksjonen av karbid og anbefales vernet.	Liten gjenbruksverdi utover det som er knyttet til formidling og opplevelse.	Lite fleksibelt for endringer	Liten	Vernes
K	051	Kalkovn II kybel m/tavlerom	1956-57	3	m.fredet	SNU	Kalkovnen produserte brent kalk til karbidovnene og CO2 gass til dicycyanamidfabrikken. Den var et viktig ledd i produksjonskjeden fra råstoff til ferdige produkter. Ovnene har stor visuell verdi som en del av helheten i karbidfabrikken.	Liten gjenbruksverdi utover det som er knyttet til formidling og opplevelse.	Lite fleksibelt for endringer	Liten	Vernes
K	052	Kalkovn I	1956	3	m.fredet	SNU	Kalkovnen produserte brent kalk til karbidovnene og CO2 gass til dicycyanamidfabrikken. Den var et viktig ledd i produksjonskjeden fra råstoff til ferdige produkter. Ovnene har stor visuell verdi som en del av helheten i karbidfabrikken.	Liten gjenbruksverdi utover det som er knyttet til formidling og opplevelse.	Lite fleksibelt for endringer	Liten	Vernes

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
K	053	Trefaseovnshus II	1954-57	3	Interesse- område fredning	SNU	Ovn II ble bygget som 3-faseovn med Søderbergelektroder. Ovnen var hjertet i prosessen knyttet til karbidproduksjon. Mye av utstyret i tilknytning til selve ovnen er fjernet. Ovnen har derfor begrenset grad av autenticitet. Vern av ovnen må sees i sammenheng med ovn I og ovn III.	Bygget omkring ovnen er en enkel, uisolert stålkonstruksjon kledd med bølgeblekk. Bygget med ovn har potensial som musealt visningsobjekt. Bygget uten ovn har sannsynligvis ingen gjenbruksverdi uten omfattende utbedringer og ombygging. Et nytt bygg oppført med samme volum og form som det eksisterende kan gi rom for ulike funksjoner.	Det eksisterende bygget har liten tålegrense for endringer.	Liten	Evt. vern sees i sammenheng med ovn I og III. Ved eventuell riving bør volumet gjenskapes.
K	054	Råstofflager kalk/koks (skalltak)	1955-56	3	m.fredet	SNU	Skalltaket ble bygget som landingsstasjon for taubanen fra importkai. Taket ga beskyttelse for råstoffene som ble benyttet i produksjonen. I tilknytning til taket er det oppført knusestasjon (K 55) og omlastingsstasjon (K56). Skalltaket er utført i en tidstypisk, smekker og spenstig betongkonstruksjon. Bygget er en viktig del av produksjonslinjen i bedriften og er et landemerke i byen.	Bygget har ikke yttervegger. Det åpne, overdekkede arealet under taket kan brukes til ulike formål knyttet til formidling, kulturopplevelser og fritidsaktiviteter (konsertarena, ballbaner med mer.) Enkle bygg kan også føres opp under taket.	Skalltakets karakter er kjennetegnet av den åpne, slanke konstruksjonen som dekket over store hauger med råstoff. En lukking av ytterveggene vil redusere opplevelsesverdien og det imponerende inntrykket konstruksjonen gir.	Middels	Vernes
K	055	Knusestasjon	1956	3	Interesse- område fredning	SNU	Utgjør en integrert del av skalltaket (K54). Sammen med omlastingsstasjonen (K56) er den med og danner en helhet knyttet til håndtering av råvarene før brenning i ovnene.	Knusestasjonen har lite utviklingspotensial utover å inngå som en del av et visningsanlegg.	Det eksisterende bygget har liten tålegrense for endringer.	Liten	Vernes
K	056	Omlastingsstasjon	1956?	3	Interesse- område fredning	SNU	Utgjør en integrert del av skalltaket (K54). Sammen med knusestasjonen (K55) er den med og danner en helhet knyttet til håndtering av råvarene før brenning i ovnene. Bygget har et tidstypisk, spenstig arkitektonisk uttrykk med glassvegg mot byen. Sammen med skalltaket danner den et landemerke i byen.	Knusestasjonen har lite utviklingspotensial utover å inngå som en del av et visningsanlegg.	Det eksisterende bygget har liten tålegrense for endringer.	Liten	Vernes
K	057	Døgnsilo kalkovn	1956	3	Interesse- område fredning	SNU	Døgnsiloen utgjør en integrert del av kalkovnene (K 51 og 52), og er en viktig del av produksjonslinjen.	Liten gjenbruksverdi utover det som er knyttet til formidling og opplevelse.	Lite fleksibelt for endringer	Liten	Vernes
K	057 A	Døgnsilo Priestovn	1956	3	Interesse- område fredning	SNU	Døgnsiloen utgjør en integrert del av skalltaket (K 054) og har verneverdi som en del av dette.	Liten gjenbruksverdi utover det som er knyttet til formidling og opplevelse.	Lite fleksibelt for endringer	Liten	Vernes
K	058	Velferdsbygg kalk/karbid	1972	2	revet						

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
K	059	Hus for kjølebelte og siloer	19??	2	Interesse- område fredning	SNU	Kjølebeltet var en del av produksjonslinjen fra kalkovn til karbidovn. Brent kalk ble tatt ut og nedkjølt før den ble blandet med koks og kjørt inn i karbidovnen. Verneverdi som del av et helhetlig anlegg.	Liten gjenbruksverdi utover det som er knyttet til formidling og opplevelse.	Lite fleksibelt for endringer	Liten	Vernes
K	070	Trefaseovnshus III 	1976	2	m.fredet	SNU	Ovn III var hjertet i karbidproduksjonen og Odda Smelteverks svar på de nye miljø- og lønnsomhetskravene som kom på 1970-tallet. Ovnen ble utviklet i et samarbeid mellom lokal og internasjonal kompetanse og byggingen var et pilot- og foregangsprosjekt. Byggingen av ovnen var av internasjonal betydning teknologisk og markedsmessig. Den var verdens største og best utstyrte karbidovn og forbrukte hele 50 MW. Noe utstyr er fjernet, men et representativt utvalg er bevart. Bygget er bygget med dekker i betong og har et komplett vernebygg med metallplatekledning og takteking. Sammen med de øvrige ovnene, kalkovnene og skalltaket utgjør ovnshus III et samlet, industrielt kulturminne.	Liten gjenbruksverdi til nye funksjoner. Stort potensial knyttet til formidling og opplevelse av smelteverkhistorie.	Lite fleksibelt for endringer	Liten	Vernes
K	071	Fortrykkeranlegg	19??		revet						
K	072	Venturislamannlegg	19??		Interesse- område fredning	SNU	Teknisk produksjonsutstyr for mottak av venturislam fra fortrykker for brenning i kalkovnene. Anlegget er en integrert del av karbidfabrikken og har verneverdi som en del av denne.	Liten gjenbruksverdi utover det som er knyttet til formidling og opplevelse.	Lite fleksibelt for endringer	Liten	Vernes
K	079	Kontrollrom karbidpakkeri	19??	2	revet						
K	080	Karbid silobygg	1960	2	revet						
K	081	Dunkopakeri og silobygg	1986- 88	2	revet						
K	082	Filtrering	1985- 88	2	revet						
K	083	Pallelager karbid	1995	2	revet						
K	084 A, B	Velferdebrakker	1990	2	revet						

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

utenfor Odda

Odda by

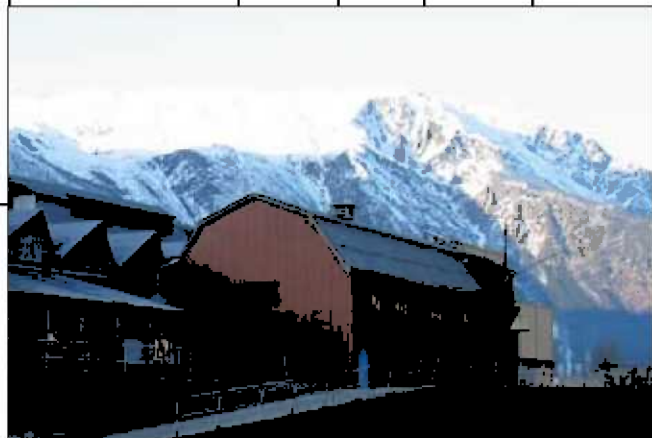

smelteverket

bygninger

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
C	100	Lindehus	1908-12	5		Odda kommune	For å framstille kalsiumcyanamid behøves kalsiumkarbid og nitrogengass. Nitrogengassen ble framstilt i et Lindeanlegg, som var et stort kjøleanlegg som først laget flytende luft, for deretter å skille oksygen og nitrogen fra hverandre ved fraksjonert destillasjon. Lindeanlegget i Odda var verdens største. Utstyr er fjernet i to nordlige seksjoner, mens det meste av anlegget er intakt i de to sørlige seksjonene. Eksteriøret relativt autentisk. Bygget inngår i et helhetlig bygningsmiljø som en del av inngangen til området. Anlegget har stor verneverdi som et viktig ledd i produksjonsprosessen.	Bygget er allerede under rehabilitering som kulturbygg.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes
C	100 A	Luftinntak Bakka	19??		revet						
C	100 B	Motorlager	1912	5		Odda kommune	Del av Lindehuset C 100. Se omtale der.	Bygget er allerede under rehabilitering som kulturbygg.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes
C	101	Fordelingssatsjon dicy/cyan	1912	5	Interesseområde fredning	SNU	Bygget er oppført i andre byggetrinn på cyanamidfabrikken. Byggets funksjon var mottak og fordeling av kraft til cyanamid- og dicyproduksjonen. Deler av utstyret fjernet. Fasadene påmontert platekledning. Bygget er viktig som et ledd i produksjonsprosessen der kraftforsyning var en forutsetning for hele driften.	Bevart utstyr gir liten fleksibilitet med hensyn på ny bruk. Ved fjerning av dette kan bygget benyttes til ulike kulturformål eller næringsvirksomheter som butikk, lager, verksted osv.	Fasadene bør tilbakeføres ved fjerning av påmonterte plater.	Middels	Se egen, samlet vurdering

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
C	102	Rørbro fra kjølehus til møllehus	19??	2	Interesse- område fredning	SNU	Transportbelte i rør for transport av karbid til videreforedling i cyanamidfabrikken. Røret er delvis kappet av i enden mot sør ved at karbidpakkeriet er revet. Røret viser koblingen mellom de to fabrikkene og har verneverdi som formidler av helheten i produksjonsprosessen.	Røret går inn i karbidmøllehuset (C 103) og må sees i sammenheng med dette. Røret har ingen gjenbruksverdi utover det som er knyttet til formidling og opplevelse.	-	Liten	Se egen, samlet vurdering
C	103	Karbidmøllehus	1912	5	Interesse- område fredning	SNU	Bygget oppført som del av 2. byggetrinn på cyanamidfabrikken. Her ble karbiden fra karbidfabrikken knust før videreforedling til cyanamid. Mølla skiftet ut i 1966. Mye av utstyret er revet og solgt, mens noen siloer står igjen. Deler av veggfelt, porter, dører og vinduer er delvis defekt eller fjernet. Bygningen i seg selv er ikke unik, men bygget med bevart transportbånd i rør markerer sammenhengen mellom de to bedriftene. Vern eller riving av bygget må vurderes i sammenheng med hele byggetrinn 2 på cyanamidfabrikken.	Bygget er et stort volum som har utviklingspotensial til ulike kulturformål eller næringsvirksomheter som butikk, lager, verksted osv.	Byggets ytre preg av industribygg må bevares dersom bygget skal gjenbrukes til andre formål. Veggfeltene i betongrammekonstruksjonen kan tåle en del endringer.	Stor	Se egen, samlet vurdering
C	104	Karbidsilohus	1912	5	Interesse- område fredning	SNU	Bygget oppført som del av 2. byggetrinn på cyanamidfabrikken. Bygget rommet siloer for lagring av knust karbid. Det meste av utstyret revet eller ødelagt. Åpning laget i yttervegg for å kunne fjerne inventaret. Bygningen i seg selv er ikke unik. Vern eller riving av bygget må vurderes i sammenheng med hele byggetrinn 2 på cyanamidfabrikken.	Tilstand på betong er uvisst. Bygget er et stort volum som har utviklingspotensial til ulike kulturformål eller næringsvirksomheter som butikk, lager, verksted osv.	Byggets ytre preg av industribygg må bevares dersom bygget skal gjenbrukes til andre formål. Veggfeltene i betongrammekonstruksjonen kan tåle en del endringer.	Stor	Se egen, samlet vurdering

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
C	105	Lagerhus (tidl. Ovnshus I)	1907*	5	Interesse- område fredning	SNU	Bygget var ovnshus for 1. byggetrinn av cyanamidfabrikken og er sammen med råcyanamidsiloen (C 113) av de eldste byggene i anlegget. Etter utvidelsen i 1912 ble bygget benyttet som lager for cyanamid og til vedlikehold av retortere (innmaten i cyanamideovnene). Bygget danner en viktig fasade mot bygningsmiljøet rundt inngangen til fabrikkområdet. Takkonstruksjonens bæreevne uvisst med hensyn på dimensjonering, stålqualität og aldring. Skader på betongkonstruksjonen. Dører og porter demontert, vinduer knust. Internasjonalt var cyanamidfabrikken i Odda verdens største da den åpnet i 1909. Den hørte også til førstefaseanleggene for Frank-Caro-metoden. Bygget har stor verneverdi som del av den eldste cyanamidfabrikken fra 1909.	Bygget rommer en stor søylefri hall som har utviklingspotensial til ulike kulturformål eller næringsvirksomheter som butikk, lager, verksted osv. Tilknyttede sidebygg mot vest kan innredes som små butikklokaler, kafeer, kontorer eller lignende.	Eksteriør og interiør tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Bygget vil best kunne benyttes som et uisolert, overdekket uterom/torgareal.	Middles	Vernes
											
C	106	Ovnshus II og III	1912	5	Interesse- område fredning	SNU	Etterspørselen etter cyanamid var stor i årene før første verdenskrig. Ovnshus I (C 105) fra 1907 ble påbygget og utvidet allerede i 1912. De nye ovnshusene fikk "shed-tak", en vanlig taktype for bæreevne er uvisst med hensyn på dimensjonering, stålqualität og aldring. Produksjonsutstyret for cyanamid intakt med 320 ovner, retortere, retortervogner og 2 traverskraner. Cyanamidproduksjonen var forutsetningen for den store karbidproduksjonen. Bygningen med inventar har stor verneverdi som del av et totalt industrimiljø.	Bygget har stort potensial knyttet til formidling og opplevelse av smelteverks-historien. Dette forutsetter at ovnene bevares som del av interiøret. andre formål må ovnene fjernes helt eller delvis. Bygget dekker en stor gulvflate med relativt få søylerader. Bygget har utviklingspotensial til ulike næringsvirksomheter som butikk, lager, verksted osv.	Interiøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Forsterking av bærekonstruksjoner, isolering av tak og fjerning av ovnene vil redusere byggets	Liten	Se egen, samlet vurdering

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Del	Nr	Byggningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
C	107	Kjølehus	1912	5	Interesse- område fredning	SNU	Bygget er en del av ovnshus II og III på cyanamiden. I dette rommet ble retortene som var heist opp av ovnene satt til kjøling på vogner som gikk på en skinnegang. Takkonstruksjonens bæreevne er uviss med hensyn på dimensjonering, stålqualität og aldring. Byggets verneverdi må sees i sammenheng med ovnshus II og III (C 106).	Bygget har utviklingspotensial til ulike kulturformål eller næringsvirksomheter som butikk, lager, verksted osv.	Interiøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Forsterking av bærekonstruksjoner og isolering av tak vil redusere byggets verneverdi betydelig.	Liten	Se egen, samlet vurdering
C	108	Papirlager	1912	5	Interesse- område fredning	SNU	Papirlageret ligger langs den østre langfasaden til kjølehuset. Bygget var en sidefunksjon til cyanovnshuset. Her ble retortene foret med papir før fylling med karbid. Takkonstruksjonens bæreevne er uviss med hensyn på dimensjonering, stålqualität og aldring. Byggets verneverdi må sees i sammenheng med ovnshus II og III (C 106).	Bygget har utviklingspotensial til ulike kulturformål eller næringsvirksomheter som butikk, lager, verksted osv.	Bygget kan tåle en del endringer uten at dets særpreg går tapt.	Middels	Se egen, samlet vurdering
C	109	Cyanamidknuser	1912	5	Interesse- område fredning	SNU	Cyanamidknuseren ligger i forlengelsen av ovnshus II og III. Produksjonsutstyret er delvis demontert. Takkonstruksjonens bæreevne er uviss med hensyn på dimensjonering, stålqualität og aldring. Byggets verneverdi må sees i sammenheng med ovnshus II og III (C 106).	Bygget har utviklingspotensial til ulike kulturformål eller næringsvirksomheter som butikk, lager, verksted osv.	Interiøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Forsterking av bærekonstruksjoner og isolering av tak vil redusere byggets verneverdi betydelig.	Middels	Se egen, samlet vurdering
C	110	Oddakalkfabrikk	1912	5		SNU	Bygget ligger som en integrert del av og i forlengelsen av ovnshus II, III og cyanamidknuseren. Takkonstruksjonens bæreevne er uviss med hensyn på dimensjonering, stålqualität og aldring. Byggets verneverdi må sees i sammenheng med ovnshus II og III (C 106).	Bygget har utviklingspotensial til ulike kulturformål eller næringsvirksomheter som butikk, lager, verksted osv.	Interiøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Forsterking av bærekonstruksjoner og isolering av tak vil redusere byggets verneverdi betydelig.	Middels	Se egen, samlet vurdering
C	111	Lager Oddakalk/PCC testfabrikk	1912	5		SNU	Bygget ligger som en integrert del av og i forlengelsen av ovnshus II og III. Takkonstruksjonens bæreevne er uviss med hensyn på dimensjonering, stålqualität og aldring. Byggets verneverdi må sees i sammenheng med ovnshus II og III (C 106).	Bygget har utviklingspotensial til ulike kulturformål eller næringsvirksomheter som butikk, lager, verksted osv.	Interiøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Forsterking av bærekonstruksjoner og isolering av tak vil redusere byggets verneverdi betydelig.	Middels	Se egen, samlet vurdering

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
C	113	Råcyanamidsilo 	1907	5	Interesse- område fredning	SNU	Siloen oppført som del av 1. byggetrinn sammen med ovnshus I (C 105). Bygget har en eksponert beliggenhet og har fremstått som et signalbygg helt siden bedriften ble anlagt. Bærende konstruksjoner i betong må sjekkes. Med unntak av siloen som ligger inntil og skjuler vestfasaden, har bygget høy grad av autenticitet. Internasjonalt var cyanamide-fabrikken i Odda verdens største da den åpnet i 1909. Den hørte også til førstefaseanleggene for Frank-Caro-metoden. Bygget har stor verneverdi som del av den eldste cyanamidfabrikken fra 1909.	Liten gjenbruksverdi til nye funksjoner. Stort potensial knyttet til formidling og opplevelse av smelteverkshistorie.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særprege går tapt.	Liten	Vernes
C	114	Råcyanamidsilo	1915-17	5		SNU	Oppført som silo i forbindelse med utvidelse av cyanamidfabrikken under første verdenskrig. Bygget har imidlertid aldri vært benyttet til formålet. Det ligger eksponert og skjuler deler av den eldste siloen som ligger ved siden av. Bygget har omfattende skader i betongen og ansees å ha liten verneverdi.	Liten gjenbruksverdi til nye funksjoner.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særprege går tapt.	Liten	Uten verdi
C	115	Lager div.	19??	2		SNU	En mindre bygning som tidligere ble benyttet som garasje for traktor og lastebiler. Bygget rommer i dag det eneste bevarte industrilokomotivet ("Nautilus") fra det omfattende jernbanesystemet ved bedriften. Byggets funksjon er underordnet driften av fabrikken. Verneverdien ansees derfor for lav.	Bygget har utviklingspotensial knyttet til næringsvirksomheter som butikk, lager, verksted osv.	Bygget kan tåle en del endringer uten at dets særprege går tapt.	Stor	Uten verdi
C	123	Spiserom cyan	1912	5	Interesse- område fredning	SNU	Tilbygg til ovnshus I (C 105) og omtales under denne.	-	-	Stor	Se egen, samlet vurdering
C	125	Silo for filterkake	1938	4	revet						

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
C	127	Silo- og transportanlegg filterkake	1998*	2		SNU	Silo og transportanlegg for lagring og utskipping av kalk. Anlegget ble bygd rett før fabrikk ble nedlagt. Deler av anlegget er revet. Sekundær funksjon som har vært lite i bruk. Liten verneverdi.	Ingen gjenbruksverdi til nye funksjoner.	-	Liten	Uten verdi
C	128	Trafokiosk filterkakeanlegg		2		SNU	Tilbygg til C 038.	Ingen gjenbruksverdi til nye funksjoner.	-	Liten	Uten verdi

"cyanamiden"

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern	
D	037	Dicylager på eksportkai	1907	5	Interesse- område fredning	SNU	Samme som D 206. Lageret er trolig blant de første bygningene som ble oppført for å gi plass for lagring av materialer og utstyr i forbindelse med byggingen av fabrikkene. Bygget markerer en viktig funksjon ved at her ble de ferdige produktene lagret før eksport ut i verden. Bygget har opplevelsesverdi som del av en større helhet.	Bygget rommer et stort åpent volum innvendig. Det egner seg som lager eller som bygg for næringsformål, markedshall, kulturelle aktiviteter eller lignende.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes	
												
D	200	Dicyfabrikk	1950- 61	3	revet							
D	201	Kjelehus	1975	2	revet							
D	204	CO2 gasskompressorhus	1950	3	Interesse- område fredning	SNU	Bygget rommet kompressorer for komprimering av CO2-gass som ble frigjort ved brenning av kalk. Gassen ble brukt i produksjonen av Dicy. Bygningen viser forbindelsen mellom karbid-produksjonen og videreforedlingen til dicycyanamid. Bygget inngår i det helhetlige miljøet knyttet til karbid-fabrikk. Bygget har høy grad av autentisitet.	Liten gjenbruksverdi til nye funksjoner. Bygget bør inngå i en museal formidling.	-	Liten	Vernes	
D	205	Tungoljetanker	19??	3	Interesse- område fredning	SNU	To stk. store oljetanker som representerer en viktig sidefunksjon, men som ikke er unik for denne produksjonen. Liten verneverdi.	Liten gjenbruksverdi til nye funksjoner.	-		Liten	Uten verdi
D	206	Dicylager på eksportkai	1907	5	Interesse- område fredning	SNU	Samme som D 037. Lageret er trolig blant de første bygningene som ble oppført for å gi plass for lagring av materialer og utstyr i forbindelse med byggingen av fabrikkene. Bygget markerer en viktig funksjon ved at her ble de ferdige produktene lagret før eksport ut i verden. Bygget har opplevelsesverdi som del av en større helhet.	Bygget rommer et stort åpent volum innvendig. Det egner seg som lager eller som bygg for næringsformål, markedshall, kulturelle aktiviteter eller lignende.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes	
D	208	Pumpestasjon dicy	1952	3	revet							
D	210	Kontrollrom dicy		5	Int.omr.fr	SNU	Del av C 101.					
D	211	CTP gassrensingsanlegg	1990-t	2	revet							
D	214	Pallelager dicypakkeri	1999	2	revet							
D	215	Oljeanlegg dicy	1999	2	revet							

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
F	001	Hovedkontor	1906	5		Odda kom- mune	Hovedadkomst til bedriften. Representerer "ansiktet utad" og kontakten med byen. Relativt autentiske eksteriør.	Bygget egner seg godt for nye formål knyttet til ulike næringer/kontor. Planløsningen oppdelt i relativt mange små rom.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes
F	002	Portvakt og beredningskontor	1965	3		Odda kommune	Bygget har hatt en viktig funksjon ved bedriften, det var her alle arbeiderne måtte registrere seg på vei ut og inn.	Egner seg godt for nye formål knyttet til publikumsmottak, ulike næringer/kontorer. Stort møterom i 2.etg.	Bygget er av nyere dato og har høy tåleevne for endringer av eksteriør og interiør.	Stor	Vernes
F	003	Fagforening og hovedvernombud	1912	5		SNU	Bygget har et flott jugendpreg med høy grad av autenticitet. Det inngår i bygningsmiljøet omkring inngangen til bedriften. Det er et av fabrikkens eldste, og har rommet viktige funksjoner som blant annet beredningskontor.	Bygget egner seg godt for nye formål knyttet til formidling eller ulike næringer/kontor.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes
F	007	Velferdsbygg pensjonister	1974	2		SNU	Bygget vurderes ikke å ha verneverdi.				Uten verdi
F	010	Bro over elva Opo	19??	3		SNU	Broa knytter bedriften sammen med Hjulotippen og tydeliggjør den funksjonelle forbindelsen som var over til den andre siden av elva. Tippen var viktig for håndtering av bedriftens avfall.	Egner seg som gangbro over elva.	Broa har høy tåleevne for endringer. Sikring av rekkverket vil ikke redusere bruas verneverdi.	Stor	Vernes
F	011	Bro over gangvei	19??	4		SNU	Broa er en del av transportveien fra bedriften til eksportkaien og er viktig for forståelsen av logistikken innen for bedriftsområdet.	Broa egner seg som gangbro for en "elvepromenade" ned mot sjøen.	Broa har relativt høy tåleevne for endringer. Fundamenter av naturstein må ikke kles/støpes inn.	Stor	Vernes
F	015	Brovekt med hus	1957	3		SNU	Bygget hadde en relativt underordnet funksjon og ansees ikke viktig for helheten.	Byggets begrensede størrelse gjør det lite egnet til ny bruk.	Bygget har liten tålegrense for endringer. Selv små endringer vil totalt kunne forandre byggets karakter.	Liten	-
F	025	Hovedlager og instrumentlager	1908	5	Interesse- område fredning	SNU	Bygget danner sammen med nabobyggene i jugendstil et fint og helhetlig bygningsmiljø med høy grad av autenticitet. Bygget representerer en av de mange funksjonene som gjorde bedriften mest mulig selvhjulpent.	Bygget egner seg godt for nye lette næringsvirksomheter/ kontor eller lignende.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes
F	025 B	Oljelager	1908	5	Interesse- område fredning	SNU	Tilbygg til F 025.	Bygget egner seg godt for nye lette næringsvirksomheter/ kontor eller lignende.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
F	026	Smie, rør- og motorverksted	1907	5	Interesse-område fredning	SNU	Bygget danner sammen med nabobyggene i jugendstil et fint og helhetlig bygningsmiljø med høy grad av autentisitet. Bygget representerer en av de mange funksjonene som gjorde bedriften mest mulig selvhjulpent.	Bygget egner seg godt for nye lette næringsvirksomheter/ kontor eller lignende.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes
F	027	Stållager	1950	3		SNU	Enkelt bygg med tak og vegger av bølgeblekk. Ingen verneverdi			-	Uten verdi
F	028	Plateverksted	1918	5	Interesse-område fredning	SNU	Bygget danner sammen med nabobyggene i jugendstil et fint og helhetlig bygningsmiljø med høy grad av autentisitet. Bygget representerer en av de mange funksjonene som gjorde bedriften mest mulig selvhjulpent. Veggkonstruksjonen i tegl med synlig bindingsverk av stål er sjeldent.	Bygget egner seg godt for nye lette næringsvirksomheter/ kontor eller lignende.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes
											
F	030	Lager	19??	2		SNU	Dårlig vedlikeholdt lager oppført med jordgulv og vegger i bindingsverk med trekledning. Ingen verneverdi.	-	-	-	Uten verdi
F	032	Industrivernkantor	1915	5		SNU	Bygget er fra bedriftens første periode og ligger i et miljø med flere bygg fra samme tid. Byggets tilstand er uviss og bør vurderes nærmere før en tar stilling til vern.	Avhengig av byggets tekniske tilstand kan det muligens egne seg godt for nye lette næringsvirksomheter/ kontor eller lignende.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	?
F	033	Rubbhall-A, lager ildfast	19??	2	revet						
F	034	Reservevedslager	1960	3		SNU	Enkelt bygg med tak og vegger av bølgeblekk. Teknisk tilstand ikke kjent. Ingen verneverdi	Bygget egner seg godt som lager.	Bygget kan tåle store endringer.	Stor	Uten verdi
F	035	Rubbhall-B ildfast/mek.lager	19??	2		SNU	Nyere, midlertidig lagerhall med bæring i stål og vegger og tak i pressenning. Ingen verneverdi.	Bygget egner seg godt som lager.	Lite fleksibelt for endringer	Liten	Uten verdi
F	036	Kontor og velferdsrom	1950	3		SNU	Bygget var et viktig møtested for de som jobbet på eksportkaien. Bygget hadde imidlertid en underordnet funksjon og verneverdien vurderes som liten.	Bygget egner seg godt for nye lette næringsvirksomheter/ kontor eller lignende.	Bygget kan tåle store endringer.	Stor	Uten verdi
F	037 A	Områdeverksted på eksportkai	1907	5	Int.omr. fredning	SNU	Del av D 037, se omtale under samme.	-	-	Stor	Vernes

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

utenfor Odde

Odde by

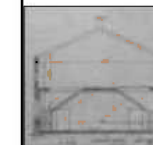

smelteverket

bygninger

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringskapasitet	Forslag vern
F	041	Sentraltoalett	1955	3	Interesseområde fredning	SNU	Bygget utgjør en liten del av det komplekse anlegget knyttet til karbidproduksjonen. Tidligere gikk det et omfattende system av kabelgater og rør over bygningen. Bygningen har underordnet funksjon, men bør vurderes vernet som del av anlegget.	Bygget kan trolig gjenbrukes som toalett. Ut over dette er bygget lite og vanskelig gjenbrukbart til andre formål en lager.	Bygget kan tåle enkelte endringer av eksteriøret.	Liten	Vernes?
F	043	Lager laboratorium	1946	3		SNU	Bygget oppført som lager for laboratoriet. Det inngår i et helhetlig bygningsmiljø som en del av inngangen til området. Lageret er bygget inntil baksiden av en bygård i mur som vender mot Røldalsvegen. Bygget vurderes å ha verneverdi som en del av miljøet.	Bygget egner seg trolig godt for nye formål knyttet til ulike mindre virksomheter innen næring, lager, verksted eller lignende.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Middels	Vernes
F	085	Lager for spesialavfall	1922	2	revet						
F	110 b	Motorlager	1912	5		SNU	Bygget er en del av Lindehuset og er sammen med dette svært viktig for smelteverkets historie og norsk teknologihistorie. Byggets eksteriør er i hovedsak opprinnelig. Det inngår i et helhetlig bygningsmiljø som en del av inngangen til området.	Bygget er allerede under rehabilitering som visningsanlegg (?).	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes
F	119	Sentralbadet m/garderobe	1908	5		Odda kommune	Trolig oppført som lager for Cyanamiden. Ombygd i 1958 til sentralbad for de ansatte, noe som var en stor forbedring av arbeidsmiljøet. Bygget inngår i et helhetlig bygningsmiljø som en del av inngangen til området.	Bygget egner seg trolig godt for nye formål knyttet til ulike næringer/kontor.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

dicycyanamid

fellesanlegg

eksportkai

utenfor Odda

Odda by

smelteverket

bygninger

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
F	120	Maskin- og elektrikerverksted	1916	5		SNU	Bygget danner sammen med nabobyggene i jugendstil et fint og helhetlig bygningsmiljø med høy grad av autentisitet. Bygget representerer en av de mange funksjonene som gjorde bedriften mest mulig selvhjulpne.	Bygget egner seg godt for nye næringsvirksomheter eller kontor.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes
F	121	Mantel og containerverksted	1930-	4		Odda kommune	Et av de få byggene som ble oppført i mellomkrigsårene. Bygget er oppført i betong og markerer dermed et brudd i forhold til de tidligere oppførte teglsteinsbyggene. Bygget danner sammen med nabobyggene i jugendstil et fint og helhetlig bygningsmiljø med høy grad av autentisitet. Bygget representerer en av de mange funksjonene som gjorde bedriften mest mulig selvhjulpne.	Bygget egner seg trolig godt for nye formål knyttet til ulike verksteder/ næringer/kontor.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes
F	122	Laboratorium	1912	5		Odda kommune	Bygget har stor identitetsverdi knyttet til utviklingen av den verdensberømte "Oddaprosessen" for produksjon av fullgjødelse. Bygget er eksponert mot byen og inngår i et fint og helhetlig bygningsmiljø med høy grad av autentisitet.	Bygget tatt i bruk som vitensenter.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Stor	Vernes
F	124	Tekniske kontorer	1906	5		Odda kommune	Hovedadkomst til bedriften. Representerer "ansiktet utad" og kontakten med byen. Relativt autentiske eksteriør	Bygget egner seg godt for nye formål knyttet til ulike næringer/kontor. Planløsningen oppdelt i relativt mange små rom.	Eksteriøret tåler ikke store endringer før byggets særpreg går tapt. Innvendige endringer må skje i tråd med bygningens opprinnelige struktur og konstruksjon.	Middels	Vernes
F	140	Driftskontor og møterom		2	revet						
F	203	Hoveddriftskontorer	1951 [±]	3	revet						

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

import/råvarer

karbid

cyanamid

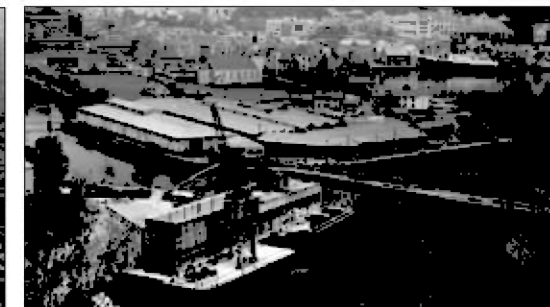
dicycyanamid

fellesanlegg

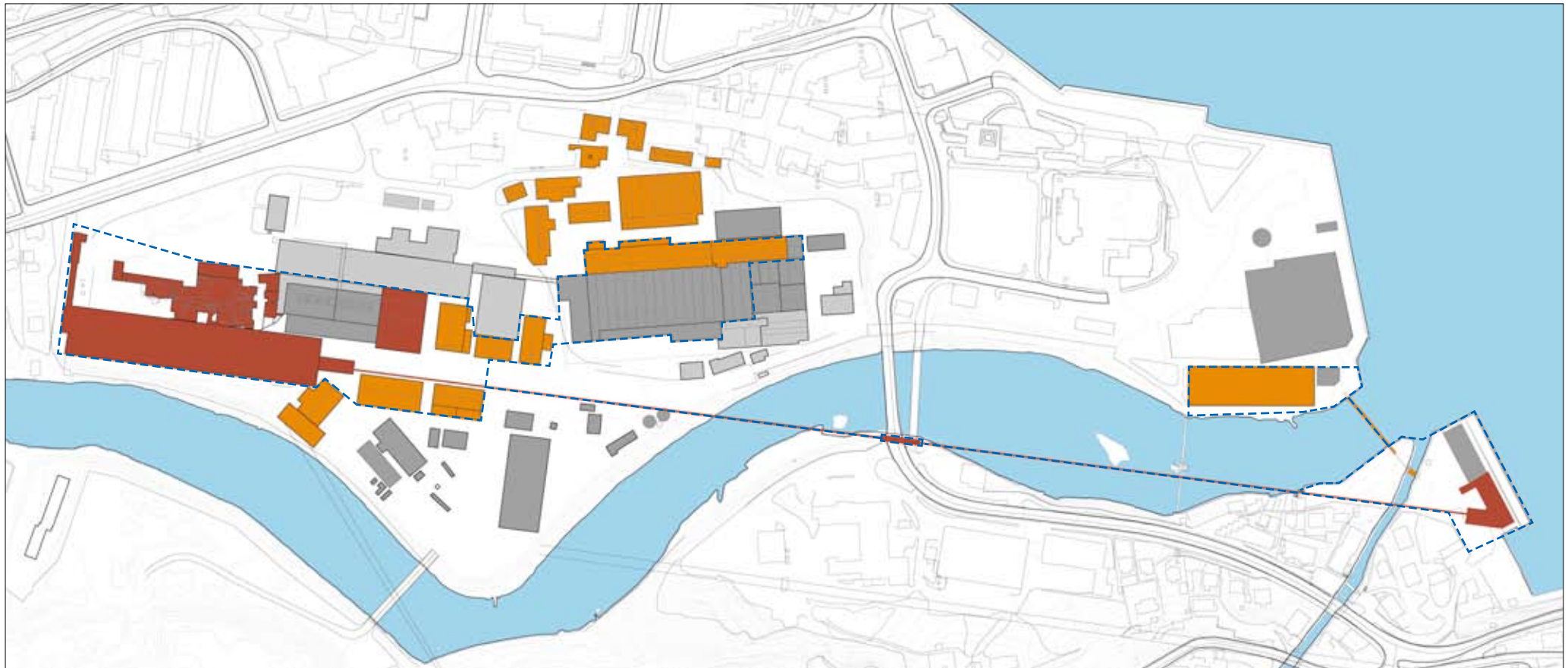
eksportkai

Del	Nr	Bygningsnavn	Oppført	Epoke	Status	Eier	Verdi	Utviklingspotensial	Sårbarhet	Endringsk apasitet	Forslag vern
E	039	Eksportkai	1907	5		SNU	Eksportkaia sammen med eksportlageret synliggjør at dette var eksportindustri med transport sjøveien. Kaia vurderes å ha opplevelsesverdi som del av en større helhet.	Kun egnet som kai	-	Liten	Vernes
E	040	Analysestasjon	1979	2		SNU	Bygget ligger som en integrert del av "Ormen Lange", et innebygget transportbånd for karbid ut til eksportkaia. Liten grad av autenticitet da store deler av bygget er revet.	Lite egnet for ny bruk.	-	Liten	Uten verdi
E	212	Dicypakkeri	1912	5	revet						
E	213	CY-50 fabrikk	1999	2		SNU	Fabrikken oppført 4 år før bedriften gikk konkurs. Fremstår i dag som en ny bygning i god stand. Alt produksjonsutstyr fjernet. Verneverdien ansees som liten.	Bygget egner seg for nye formål knyttet til industri eller lager med tilhørende kontor.	-	Stor	Uten verdi

Kulturarvens verdi, muligheter og begrensninger

Oppsummering forslag vern:

- foreslås vernet etter kulturminneloven
- foreslås regulert til spesialområde bevaring §25.6 i plan- og bygningsloven
- foreslås ikke vernet
- revet pr. april 2008
- tidligere interesseområde fredning

Trinn 4: Aktivisering - kulturhistorisk handlingsrom og -rammer

Det fjerde trinnet inneholder syntesen, oppsummeringen og konsentratet av analyseprosessen - og utgjør innspillet i planarbeidet (prosessen som analysen er en del av). I dette trinnet defineres det historiske handlingsrommet, med sikte på aktivisering av analyseområdets kulturhistoriske ressurser i planleggingen. Handlingsrommet angir mulighetene for vern/utvikling av analyseområdet, både totalt sett og i forhold til de enkelte kulturhistoriske elementene.

Analysen skal resultere i råd og anbefalinger tilpasset nivået for planen den er tilknyttet. Rådene og forslagene som legges fram må henge sammen med planarbeidets utfordringer og dermed svare på spørsmålene som var utgangspunkt for analysen (kilde: Riksantikvaren).

Planarbeidets utfordringer

Bakgrunnen for dette analysearbeidet er konflikt knyttet til reguleringsplanen for utviklingen av smelteverksområdet. Odda kommunes planforslag fra 2007 for smelteverkstomta (alt. I) ble møtt med innsigelse fra fylkeskommunen. Omfanget av vern var ikke i samsvar med fylkeskommunens vedtak om midlertidig fredning fra 2003. Karbidovnshus III var, tiltross for midlertidig fredning, ikke medtatt i planen. Foreslått veiløsning gjennom området ble også ansett å komme i konflikt med verneinteressene.

I desember 2007 varslet fylkeskommunen oppstart av frednings-sak for et område større enn det som var midlertidig fredet. Endelig avgrensning av fredet område vil avhenge av omfanget vern etter plan- og bygningslovens § 25.6 i nytt forslag til reguleringsplan. Utvidelsen omfattet cyanamidfabrikken og eksportlageret på kaia.

Eierne av området ønsker å etablere et kjøpesenter i tilknytning til deler av den gamle cyanamidfabrikken. Det samme ønsker interessentene bak utviklingen

av Almerket, området nord for smelteverkstomta. Et nytt handels-senter vil utfordre eksisterende handel i sentrum. Kommunen så derfor behov for å få utarbeidet en handelsanalyse parallellt med arbeidet med stedsanalysen. Formålet med handelsanalysen er å få vurdert potensialet for utvidelse av handelen i Odda sentrum. Analysen gir også anbefalinger med hensyn på lokalisering av et slikt nytt senter.

Odda har en prekær situasjon med gjennomgangstrafikk gjennom bykjernen (rv. 13). Veien har en årsdøgntrafikk på 7200 kjøretøyer og deler sentrum i to. Parallellt med stedsanalysen har det derfor også vært gjennomført en trafikkanalyse. Denne vurderer alternative løsninger for omlegging av hovedveisystemet gjennom sentrum. Vurderingene skal sikre at et nytt veisystem for Odda bygger opp om utviklingspotensialet som kommer fram gjennom stedsanalysen. Trafikkanalysen vurderer også konsekvensene av ny vei i forhold til byform, byutvikling, grøntstruktur og arealbruk på smelteverkstomta.

Oppsummert skal den kulturhistoriske stedsanalysen sammen med handelsanalysen og trafikkvurderingen gi anbefalinger i forhold til følgende temaer:

- *Lokalisering og utforming av ny trasé for rv. 13 gjennom Odda sentrum som ivaretar hensynet til kulturmiljøet.*
- *Utforming av et internveisystem for både kjørende og gående som ivaretar smelteverksområdets utviklingspotensiale.*
- *Lokalisering og løsning av parkering innenfor området.*
- *Tett integrering av planområdet mot eksisterende bysentrum.*
- *Arealbruk innenfor smelteverksområdet, herunder lokalisering av kjøpesenter.*
- *Lokalisering av ny bebyggelse for ulike funksjoner (næring/industri, kontor, offentlig, almennyttig, boliger)*
- *Omfanget av vern gjennom bruk ved regulering til spesialområde bevaring etter plan- og bygningslovens § 25.6.*
- *Omfanget av vern ved fredning etter kulturminneloven.*
- *Omfanget av riving av eksisterende bygninger.*

Trinn 4 i stedsanalysen munner ut i en konkret anbefaling basert på alle de tre analysene. Her vil de ulike problemstillingene/temaene veies opp mot hverandre. Målet er å komme fram til en omforent løsning som kan aksepteres av alle parter. Det sier seg selv at dette må bli en løsning basert på kompromisser mellom ulike hensyn.

Stedsanlysens anbefaling er basert på handelsanalysen og trafikkvurderingen. Disse er publisert i egne rapporter utarbeidet av Asplan Viak. Vi gjengir her kort hovedtrekkene i disse rapportenes konklusjoner og anbefalinger.

Handelsanalyse for Odda

Odda, med sitt naturlige handelsomland, har en dekningsgrad på 82% (med unntak av handel med motorkjøretøy og drivstoff). Dette viser at det er en vesentlig handelslekkasje fra Odda til Haugesund, Voss og Bergen. Handelslekkasjen er størst for klær, møbler, brune og hvitevarer, og andre varegrupper som ur, optikk, foto, gull og sølvvarer, leker, sportsutstyr og datamaskiner.

Odda sentrum har bare 42% av handelen i handelsomlandet, noe som kan skyldes at lokalsentrene Etne og Rosendal har en sterk posisjon og at turistene legger igjen penger andre steder enn i Odda.

Regionen har en stor turisttrafikk om sommeren, men få stopper opp og handler i Odda, med unntak av drivstoff.

Odda har et stort potensiale innen handel om en klarer å etablere attraksjoner som får turistene til å stoppe opp og handle i byen. Nye arbeidsplasser og økonomisk vekst vil styrke kundegrunnlaget. Bedre service og varetilbud som blir etterspurt regionalt, er nødvendig for å styrke Odda sin posisjon som regionsenter for handel.

Odda er den eneste regionen som ikke har kjøpesenter. Etablering av et nytt senter i tilknytning til eksisterende bysentrum kan gi synergieffekter. Den gamle handlegata og den gamle fabrikk kan bli en attraksjon som får både turister og de fastboende til å oppsøke Odda og å oppholde seg der i lengre tid om gangen.

Det er vanskelig å stipulere et eksakt arealbehov for et kjøpesenter. Det vil være avhengig av typer forretninger, og hvilken omsetning og dekningsgrad en vil legge til rette for, samt hva slags husleie en kan regne med.

Analysen anbefaler at en legger til rette for 6.000 m² nytt handelsareal på kort sikt og til sammen 11.000 m² på lengre sikt. På kort

sikt må det legges til rette for ca. 3000 m² parkering (120 plasser), på lang sikt ca. 5500 m² parkering (220 plasser). Om en definerer Sauda inn i handelsomlandet kan arealbehovet økes med 500 - 1000 m².

I handelsanalysen er det ikke tatt høyde for økt arealbehov som følge av omsetningsøkning på grunn av økt kjøpekraft framover.

Trafikkvurdering Odda - Smelteverkstomta

Trafikktellinger på eksisterende riksveier gjennom Odda sentrum viser at gjennomgangstrafikken utgjør ca. 1/3, og lokaltrafikken ca. 2/3 av det totale trafikkbildet. Dette betyr at en planlagt omkjøringsvei utenfor Odda sentrum vil avlaste sentrum med ca. 2000 biler og ca. 200 tunge kjøretøyer. Det vil dermed fremdeles være såpass mye lokaltrafikk igjen i sentrumsgatene at det er behov for å se på en robust veiløsning uavhengig av en framtidig omkjøringsvei.

Det er gode parkeringsforhold i Odda sentrum, noe som gjør at det er lett tilgjengelighet for

biltrafikk i sentrumsgatene. Rv. 13 går gjennom sentrale deler av Odda sentrum med en ÅDT på 7000. Gatene kan derfor oppleves som en barriere for fotgjengere som ofte må krysse gata for å nå sine målpunkt. Riksveien har i tillegg dårlig geometri gjennom sentrum, spesielt ved Almerket og i krysset med Eitrheimsvegen.

Odda har et urbant bysentrum med flere funksjoner der gateløpene er strukturerende for plassering av bygningsmassen langs gata.

Opo med sine elvebredder, sjøfronten og Almerkeparken er den viktigste grøntstrukturen i Odda sentrum. Sjøfronten er i ferd med å rustes opp, mens Opo til nå har vært en del av et lukket industriområde. Elva kan bli en stor attraksjon og et sentralt element i framtidens grøntstruktur.

Trafikkvurderingen har sett på 4 alternative trafikkløsninger:

Alternativ 0: Dagens trase for riksvei 13 gjennom Odda sentrum og referansealternativ for vurdering av de andre alternativene.

Alternativ 1: Har i hovedsak samme trase som alt. 0, men er utbedert med ny bru over Opo og rundkjøring for å få et kryss som kan gi adkomst til Smelteverkstomta og Almerket. En slik oppgradering innebærer en satsing på denne traseen som en viktig gate for kjøretrafikk i framtida.

Alternativ 2: Ligner i hovedsak alternativet som lå i reguleringssplanen og blir kalt Smelteverkstangenten. Alternativet medførte innsigelse fra kulturminnemyndighetene.

Alternativ 3: Dette alternativet er nytt og medfører at det må bygges bro over Opo lenger sør enn dagens bru. Traseen starter med rundkjøring i Røldalsvegen og ender i rundkjøring på østsiden av eksisterende bru over Opo.

Trafikkvurderingen setter de ulike alternativene opp mot hverandre i forhold veifunksjon og byutvikling. Alternativ 3 anbefales lagt til grunn. Dette fordi den har god geometri, den skjærmer sentrumsgatene for gjennomgangstrafikk, forurensing og støy, og åpner opp for et større omfang av

Aktivering - kulturhistorisk handlingsrom og -rammer

gågater/miljøgater i sentrum.

Barrierevirkningen reduseres, noe som gjør det lettere å knytte funksjoner på smelteverksområdet til resten av sentrum. Dette gjør at ny aktivitet på smelteverkstomta som supplerer sentrum, kan skape synergieffekt og styrke byen.

Sammen med Oppheimsgata vil den anbefalte trafikkløsningen over smelteverkstomta kunne fungere som en "sentrumstangent", eller omkjøringsvei utenom den sentrale bykjernen. Dette legger et godt grunnlag for å arbeide med en fotgjengervennlig bykjerne. Løsningen har en god geometri og trafikkløsning i forhold til avkjørsler og myke trafikkanter, som gjør at denne kan fungere som riksvei. Dette vil være avgjørende for å flytte trafikken ut av bykjernen, og det vil være avgjørende for å få Statens Vegvesen med på en finansiering av ny veitrase for riksvei 13. Et nytt parkeringsanlegg med lett adkomst fra den nye riksveien og kort avstand ut til gågata, vil gi sentrumskjernen en svært god parkeringsdekning med gode mu-

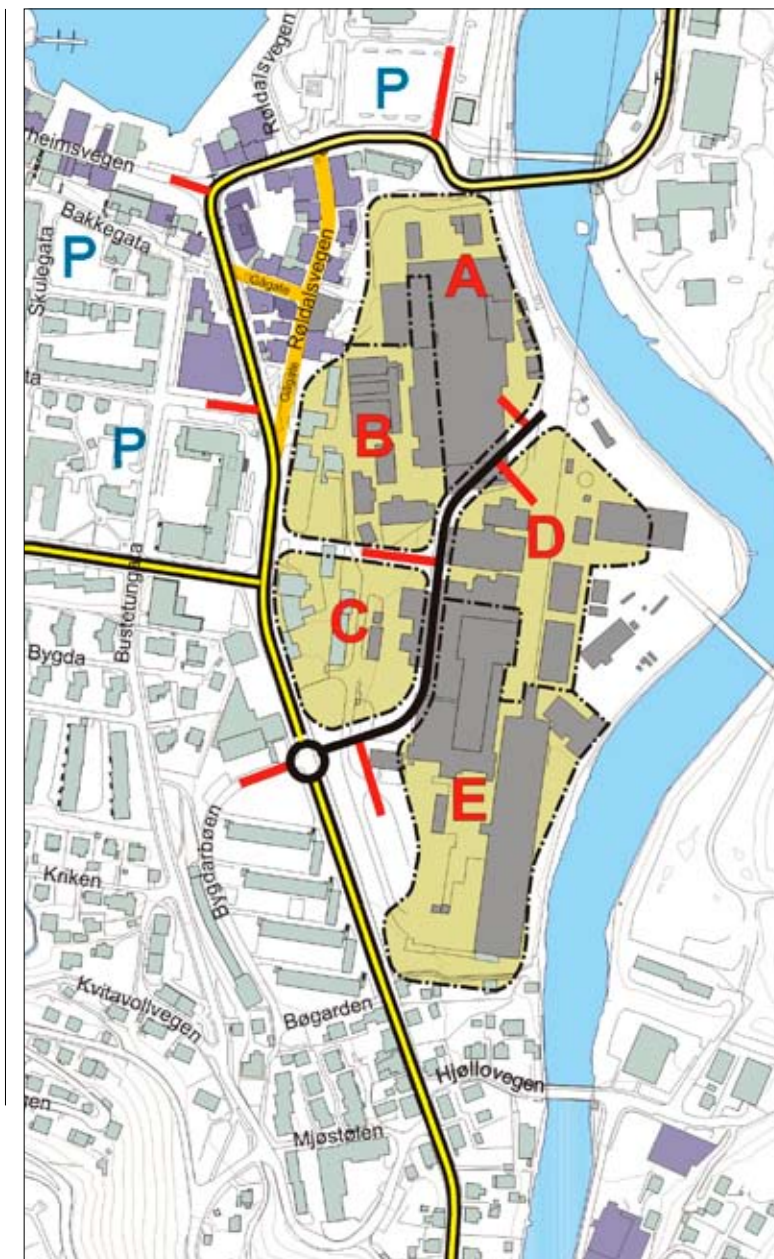
ligheter for å redusere lokaltrafikken og skape et godt bymiljø med liten trafikkbelastning.

Alternativ 3 muliggjør viktige miljøgevinster for Odda sentrum knyttet til avlastning av sentrum for gjennomgangstrafikk, og muligheter for at smelteverksområdet skal styrke eksisterende sentrum. Ny arealbruk på smelteverksområdet kan styrke eller svekke disse klare miljøgevinstene. Feil valg av arealbruksformål kan gjøre at hele miljøgevinsten ved dette alternativet kan gå tapt.

En viktig forutsetning for at sentrum og smelteverksområdet skal "smelte sammen" er god fysisk kontakt mellom Røldalsvegen og Smelteverksområdet. Områdene må flyte sammen som et sammenhengende område som med utforming og innhold i bygninger gjør det tydelig at dette er den sentrale bykjernen. Ett område som kan nåes fra en parkeringsplass i den forstand at det ikke skal inviteres til å kjøre mellom butikker i sentrum. Målet må være at flest mulig velger å parkere på en av p-plassene

langs hovedveiene Oppheimsgata og den nye riksveitraseen. Det er bare områdene omkring cyanamiden (A) og den gamle portvakta (B) som kan oppnå denne koblingen.

På nord- og vestsiden av den nye riksveitraseen gjennom smelteverksområdet bør det legges til rette for sentrumsfunksjoner som handel, kontor og boliger (A og B). Området sør for brannstasjonen (C) bør tildeles sentrumsnære og viktige funksjoner for byen slike som offentlige og almenntilrette formål. Området øst for den nye riksveien (D) kan brukes til lite publikumsrettede virksomheter som håndverk, småindustri og kontor. Området (E) omkring karbidfabrikken kan benyttes til almenntilrette formål (kultur/museum) og næringsvirksomhet.

Inndeling av smelteverksområdet

Forslag til løsning

Utkastet til utvikling av smelteverksområdet må sees på som en prinsippskisse. Detaljutforming av veigeometri, kryssløsninger, ny bebyggelse, grøntstruktur med mer er kun ment som illustrasjoner på mulige løsninger. Utkastet er ment å danne grunnlaget for et videre arbeid med reguleringsplanen.

Ny trase for riksvei 13

Veiløsningen er i samsvar med anbefalingene fra trafikkvurderingen (se tidligere omtale). Løsningen kombinerer en ny riksveitrase med et effektivt internveisystem. Ved at riksveien er strukket ut i lengderetningen gjennom området, åpnes det opp for flere avkjøringsmuligheter og god eksponering mot de kjørende. Det er viktig å understreke at riksveien utformes som en urban bygata med kantstein, fortau og bebyggelse som forholder seg til gateløpet. Gatas utforming og geometri skal signalisere til de kjørende at de er kommet inn i et bysentrum.

Internveisystem

De ulike delområdene nås med

3 avkjørsler. Krysset med innkjøring til kjøpesenter/p-hus og til næringsområde langs taubanen, er utformet som en rundkjøring. De øvrige to er utformet som T-kryss. Det er vist mulig veiforbindelse over den gamle brua til Hjøllotippen. Hovedadkomst til dette området vil skje fra eksisterende bru lenger sør.

Det er ikke foreslått adkomst fra eksisterende riksvei ved avkjørselen til Almerket. Svingen før brua gjør dette området uegnet for adkomst, jfr. trafikkvurderingen.

Parkering

Høydeforskjellene i terrenget gjør det mulig å etablere p-anlegg under både område A og C. P-hus under område A forutsetter at deler av cyanamiden rives. Under utvikling av området kan ledige arealer benyttes til parkering i dagen. Fullt utbygd bør området ha minst mulig dagparkering. Dette er arealbesparende og ikke minst positivt for opplevelsen av miljøet.

Utbygging av p-hus under område A i tilknytning til kjøpesenter, vil gi en enestående mulighet for

direkte adkomst i plan fra byens sentrale gågate og handlestrøk. Dette muliggjør sanering av annen dagparkering i sentrum. P-hus i kjelleren på et kjøpesenter muliggjør direkte adkomst med trillevogner og varer uten at en må gå utendørs i snø og regn.

Integrering mot bykjernen

Smelteverket har historisk kun hatt ett kontaktpunkt med verden utenfor; portvakta. Resten var gjerdet inne. På grunn av høydeforskjellene er direkte adkomst i plan ikke mulig fra gågata nord for portvakta. Adkomsten fra gågata til det foreslåtte p-huset under området A, kan kombineres med trapper og evt. heislegg for kontakt opp til terrenget omkring den gamle cyanamidfabrikken.

Forslaget viser også en adkomst nord for brannstasjonen og en adkomst lenger sør der krysset for den nye riksveien foreslås lagt. Hele området omkring de gamle bygningene rundt lindehuset/cyanamiden foreslås videreført som gågate inn i det nye området C øst for brannstasjonen. Gågata kan brukes for

varelevering, mens besøkende med bil ledes inn i p-hus under området. Området B inneholder en mengde særpregede bygninger knyttet til smelteverket. Sammen danner disse et urbant bymiljø med spennende gateforløp og fine plassdannelser. Her kan en lett se for seg et yrende liv rundt småbutikker, kafeer og kulturaktiviteter. Dette er området som vil danne portalen for smelteverksområdet, og som vil gjøre området anderledes og attraktivt for turister og fastboende.

Arealbruk og lokalisering av kjøpesenter

Handelsanalysen dokumenterer at det er grunnlag for et kjøpesenter i Odda. Det er to mulige tomter som peker seg ut; området A i forbindelse med den gamle cyanamiden, og område C bak brannstasjonen.

Skal kjøpesenteret fungere i samspill og ikke konkurranse med det øvrige sentrum, er nærhet en forutsetning. I et lite bysenter som Odda skal det ikke mange meter til før folk velger å sette seg inn i bilen og kjøre mellom forretningene. Høydefor-

skjellene mellom nedre del av sentrum og midtre del av smelteverksområdet vil også bidra til følelsen av avstand og utilgjengelighet.

Vi anbefaler derfor at område A velges for lokalisering av kjøpesenter med p-hus i kjelleren. Dette forutsetter riving av 2. byggetrinn på cyanamiden. 1. byggetrinn fra 1907 med ovnshus I og silobygg kan bevares og benyttes som en front og fasade mot område B. Hovedinngangen til kjøpesenteret må vende denne veien, mot det øvrige bysenteret. Ovnshuset kan fungere som et overdekket, ikke oppvarmet sirkulasjons- og torgområde med små kafeer, aktivitetsområde, kulturhistoriske utstillinger med mer. Fra dette er det innganger til en rekke butikker i et nytt bygg mot øst, og utganger til gateløpet mellom lindehuset og plassen sør for dette.

Ny bebyggelse

Forslaget viser ny bebyggelse (blå) i område A, C, D og delvis B og E. Et nytt kjøpesenter

i område A kan ha tilnærmet samme volum som dagens cyanamide og dicyfabrikk. Boliger på taket kan vurderes, men det er viktig at disse i plassering og struktur underordner seg det majestetiske silobygget fra 1907. På brinken bak gågata, er det plass til et vestvendt leilighetsbygg med utsikt ut over sentrum og fjorden.

I område B er det plass til et nytt bygg sør for portvakta (p-plass i dag). Dette må ligge tilbake trukket med et parkareal foran tilsvarende det som er foran laboratoriebygget. Dette gjør at de to flotte bygningene i tilknytning til hovedinngangen markerer seg i gatebildet.

I område C er det plass for et større kvartal med eventuelt flere bygg. Kvartalet danner et gateløp mot et nytt bygg i tilknytning til brannstasjonen. Brannstasjonen er et viktig fondmotiv i Oppheimsgata og foreslås bevart.

Ny bebyggelse i område D følger retningen på taubanen og strukturen i eksisterende bebyggelse langs denne. Dette er flotte

gamle bygg som sammen med taubanen kan danne et fint gate/plassrom med skalltakssiloen som fondmotiv.

Det er viktig at ny bebyggelse her ikke danner skjemmende bak-sider mot elveparken langs Opo. Dette området har muligheter til å bli et spennende grøntdrag for rekreasjon og opplevelse. Nærhet til park og elv vil også være attraktiv utsikt for ny bebyggelse.

Den foreslåtte adkomstgata til område D følger retningen på bebyggelsen og taubanen.

Vern gjennom ny bruk

På smelteverksområdet er det bevart en rekke bygninger av varierende størrelse oppført av tegl i jugendstil. Disse bygningene har frittliggende vindusfasader og egner seg til ny bruk for ulike formål (markert med gult). Det er viktig at uteområdene vies omtanke slik at bygningenes arkitektoniske kvalitet kommer til sin rett. Bygningene foreslås vernet ved regulering til spesialområde bevaring etter plan- og bygningslovens § 25.6.

Cyanamidovnshus I med tilhørende silobygg foreslås også vernet etter pbl. Her bør interiøret i ovnshuset også vernes enten på frivillig basis, eller ved hjelp særskilte reguleringsbestemmelser.

Vern ved fredning

Forslaget innebærer vern av silo/taubanestasjon på importkaia (østre del), taubane, ovnshus III med interiør, kalkovner og det åpne skalltaksbygget (markert med rødt). Ovnshus I og II kan om ønskelig rives og erstattes av et nytt bygningsvolum med samme ytre form og fasader. Ovnshus III utgjør en viktig milepel i bedriftens historie og var den største og mest avanserte i sitt slag i verden. Ovnshuset utgjør en integrert del av fabrikkkomplekset knyttet til karbidproduksjonen. Store deler av dette anlegget er allerede revet, og fjernes også denne ovnen vil anlegget etter vårt syn "rakne". Ovnshus I og II blir da stående igjen strippet for sine omgivelser og betydelige deler av sitt tekniske utstyr.

Ovnshus III begrenser i liten grad

utvikling av området. Den inngår i et stort kompleks av tekniske installasjoner og står ikke i veien for noen avgjørende elementer i områdets utvikling. Eventuell riving av ovnshus I og II frigjør et større areal. Ovnshus III bidrar til å gi området karakter, en får inntrykk av de dimensjonene som bedriften hadde.

Vern ved hjelp av kulturminneloven benyttes for bygninger av stor nasjonal interesse og der det er viktig å ha god kontroll på vedlikehold og eventuelle endringer av eksteriør og interiør. På smelteverksområdet er dette virkemiddelet et naturlig valg når det gjelder tekniske anlegg som vanskelig kan benyttes til annet enn museal eller kulturell formidling.

Et alternativ til vern ved hjelp av kulturminneloven, er opprettelsen av en museumsinstitusjon/stiftelse som har som formål å verne anlegget etter antikvariske prinsipper tilsvarende det som følger av ordinær fredning. Dette er store og komplekse konstruksjoner som vil kreve betydelige midler til vedlikehold og tilrettelegging.

En slik løsning kan gi den nødvendige tid og ro til å få avklart alle konsekvensene av vern og realismen i økonomien. Forutsatt at en slik institusjon/stiftelse klarer oppgaven, kan anlegget fredes når en har høstet erfaringer med bevaring og formidling av anlegget. Motsatt er det vanskelig å oppheve en fredning etter bare få år, dersom det skulle vise seg å medføre uoverstigelige hindringer praktisk og økonomisk med å bevare anlegget.

Riving av eksisterende bebyggelse

Forslaget innebærer riving av deler av det verneverdige anlegget. Dette gjelder særlig 2. byggetrinn av cyanamiden og silo (114) vest for den eldste siloen. Dette er anlegg som ved sin plassering vanskeliggjør en byplanmessig riktig utnyttelse av området. Etter vårt syn må verneinteressene her vike for å gi plass for nødvendig byutvikling. Ny riksvei gjennom området forutsetter uansett at deler av anlegget rives. Det samme gjør utbyg-

Aktivering - kulturhistorisk handlingsrom og -rammer

ging av kjøpesenter med p-anlegg i kjelleren.

I tråd med de vurderingene som ble gjort av cyanamiden i analysens trinn 3, anbefaler vi en løsning i tråd med alternativ D, med gjenbruk av deler av bygningsmassen i kombinasjon med riving.

Tilstrekkelig beslutningsgrunnlag?

Det hadde vært ønskelig med en bedre kartlegging av cyanamidens endringspotensiale og tekniske tilstand. Hardanger Consult AS har utført statiske beregninger av eksisterende konstruksjoner som viser at de ikke tilfredsstillende dagens dimensjonerende krav til snølast. Ved kraftig snøfall vil takkonstruksjonene kunne overbelastes opp mot 198% av det de er beregnet for. Skal bygget sikres etter dagens krav vil dette innebære en omfattende ombygging og forsterking av konstruksjonene, noe som vil redusere byggets autenticitet og dermed verneverdi.

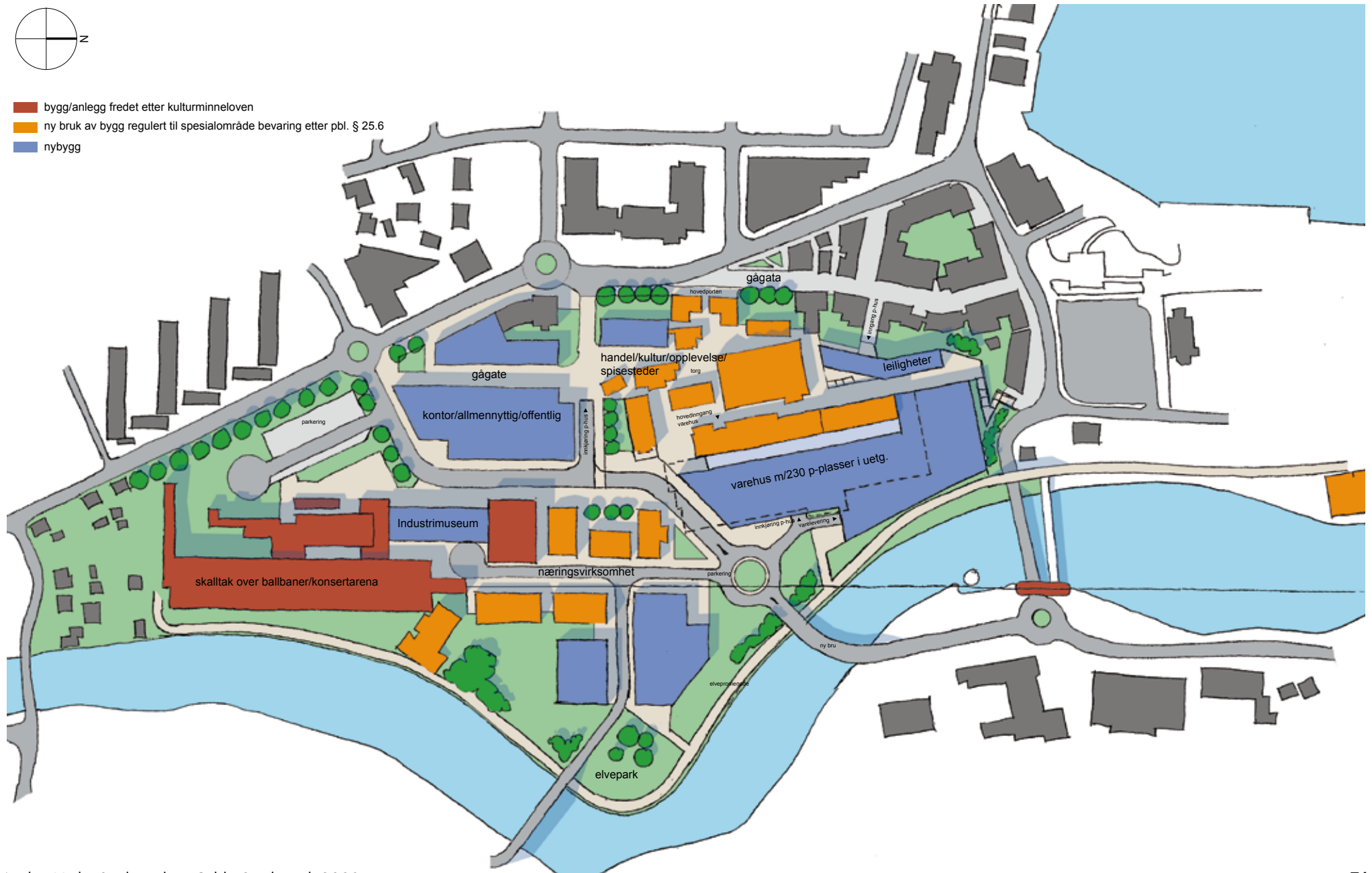
Arealet for et nytt kjøpesenter er svært inneklemt med bebyg-

gelse som skal bevares mot vest og elva Opo mot øst. Skal en få til en rasjonall utbygging med adkomst fra ny riksvei inn i p-anlegg i u-etg. må dessverre etter vårt syn byggetrinn 2 på cyanamidens rives. En ny bruk av disse byggene vil legge sterke begrensninger på utbygging av tomte.

Samlet mener vi at vi har et tilstrekkelig beslutningsgrunnlag for de anbefalinger vi gir.

Aktivering - kulturhistorisk handlingsrom og -rammer

- *"Odda smelteverk - vurdering av verneverdier"*, Helge Schjederup sivilarkitekter MNAL as, 2006
- *"Smeltingen - en industrisaga, Odda smelteverk gjennom 80 år"*, 1989
- *Hardanger Consult AS, beregninger av takkonstruksjoner i cyanamiden*, 2007
- *"Handelsanalyse for Odda"*, Asplan Viak v/Astri Rongen, mai 2008
- *"Trafikkvurdering Odda - Smelteverkstomta"*, Asplan Viak v/ Knut Hellås og Audun Kam
- *"Stedsanalyse og idekatalog for Odda"*, ARCUS arkitekter as og Nordplan as v/siv.ark. Ketil Kiran og Karen Monnet, 1997
- *"Reclaiming land a revitalization of the post industrial Odda smelteverk"*, Master i landskapsarkitektur v/Thea Kvamme Hartmann og Kyrre Tveitereid Westengen, 2007
- *"A preliminary report to ICOMOS Norway on some norwegian hydropower and electrochemical sites"*, v/Stuart B. Smith OBE, MSc, FMA, april 2008
- Diverse brosjyrer utgitt av Odda Smelteverk og Odda kommune
- *"Odda, Ullensvang og Kinsarvik i gamal og ny tid"*, bygdesoge bind III, Olav Kolltveit, 1967
- *"Vandring i gammel og ny tid - veg- og stadnavn i Odda kommune"*, Norvald Vethe, 1999
- *"Odda i manns minne - Glimt frå Almerket og Odda sentrum"*, Odda Mållag og Odda Industristad-museum, 1993
- *"Det gamle Odda - et billedalbum"*, Odda Fotoklubb, 1976-77
- *"Odda - arbeidsfolk fortel"*, Lasse Trædal, 1988
- Samtaler med Brita Jordal, v/NIVM, og Sverre Berglie, Odda kommune

Historiske foto er hentet fra NIVM's arkiv og fra bøker nevnt ovenfor.

Flyfoto er tatt i 200? av ?? på oppdrag for ??

Nye foto fra 2008 er tatt av Asplan Viak v/Harald Tallaksen

Takk til Riksantikvaren ved Dag Arne Reinart for veiledning i DIVE-analyse